

**A TATAI REFORMÁTUS
EGYHÁZMEGYE
TANULMÁNYI FÜZETE
IV.**

**Kiadásra került a IV. REND
(Református Egyházi Napok Dunántúl)
alkalmából.**

A TATAI REFORMÁTUS
EGYHÁZMEGYE
TANULMÁNYI FÜZETE IV.

Kiadja az Egyházmegye megbízásából
és támogatásával
a Közelebb Egymáshoz Alapítvány
2854 Dad, Fő u. 28.

Felelős kiadó: Gerecsi Zsolt

 06 34/385-415

Felelős szerkesztő: Bogáth István

 06 34/470-543

Email: hethatarlap@freemail.hu

ISBN 978-963-06-9424-7

Készült 2010-ben Oroszlányban,
a Montázs Press Kft. nyomdájában.

 +36-20/454-35-41

Előszó

Tanulmányi füzetekünk negyedik kiadását tartják kezükben kedves testvéreink. A korábbi kiadásokhoz képest újításokkal is találkozhatnak olvasóink. Egyházmegyénk lelkeszi közössége ugyanis évente tanulmányi napot rendez egy-egy témában. 2009-ben az egyházlátogatással foglalkoztunk.

Kötetünk első felében az ekkor elhangzott előadások anyaga található. Második felében pedig egyházmegyénk lelkészeinek saját tanulmányai, cikkei kaptak helyet. Örülünk, hogy nőtt a szerzők köre, és változatosabbak a témák. Reméljük kedves olvasónk értékes gondolatokat, és továbbgondolásra érdemes témákat találhatnak.

Barta Zsolt
Tanulmányi előadó

Gerecsei Zsolt
„Közelebb Egymáshoz”
Alapítvány elnöke

Dr. Pecsuk Ottó

Az egyházlátogató Pál

Dr. Pecsuk Ottó: Az egyházlátogató Pál

*Elhangzott 2009. november 9-én
a Tatai Református Egyházmegye lelkészgyűlésén*

Tisztelt Kollégák, kedves Testvéreim! Elöljáróban szeretném egyrészt megköszönni a meghívást, másrészt elnézések és megértéseket kérni előadásommal kapcsolatban, amelynek célja, hogy áttekintsem azokat a bibliai igehelyeket, amelyekben Pál vagy Lukács az egyházlátogató Pálról beszél. Mivel ezt a jól körülhatárolható célt tűztem ki magam elé, nem fogok kitérni az újszövetségi igehelyek tapasztalata nyomán az egyházlátogatással kapcsolatos szakirodalomra, sem a saját tapasztalataimra. Az egyházlátogatás elvi kérdéseit nem ismerem jobban, mint bármelyikőtök; azt remélem, hogy ebben Német Dávid professzor úr mint gyakorlati teológus nagyobb segítségekre lesz. Ami az egyházlátogatás gyakorlati vetületeit illeti, a saját tapasztalataimra nálatok még kevésbé támaszkodhatom, hiszen leszámítva az elmúlt közel négy évet, amelyet a budapesti református Skót Misszió lelkészeként is töltöttem bibliatársulati megbízatásom mellett, gyülekezeti lelkészként nem szolgáltam, tehát a jelenlegi egyházlátogatási rendszerrel – ha van ilyen egységes rendszer egyáltalán – nem vagyok tisztában. Amire tehát szorítkozhatom ebben az előadásban, az Pál apostol missziói, gyülekezetszervezői és lelkigondozói gyakorlatának a megvizsgálása és teológiai értékelése. Remélem, az ebből következő gyakorlati tanulságokat majd együtt vonhatjuk le a csoportbeszélgetések során.

Pál apostol feltehetően csodálkozna, ha egyházlátogatási gyakorlata felől kérdezné valaki. Talán azt mondaná, hogy ilyet ő nem csinál. Tette a dolgát, ahogyan az Úr engedte neki, elment oda, ahová ajtó nyitattott a számára és kihagyta azokat a helyeket, amelyek meglátogatásában „megakadályoztatott”. Feltehetően valóban nem volt egyházlátogatási elmélete. Kialakult és jól nyomon követhető gyakorlata azonban igen. Missziói útjai során azokban a városokban, ahová eljutott, először a helyi zsinagógát vagy annak hiányában – mint Filippiben – a városi zsidó közösség szokásos találkozási helyét kereste fel. Itt rendszerint mint megbecsült látogatót felkérték arra, hogy szóljon az egybegyűltekhez. Az ApCsel beszámolóí alapján ilyenkor rövid üdvörténeti kitekintés után Jézus Krisztusról beszélt nekik, és arról, hogyan következett mindaz, amit Jézus tett és tanított és ami vele

történt mindabból, amit az Írások előre megjövendöltek. Ezeket a rög-tönzött igehirdetéseit többnyire vagy azonnal vagy egy-két nap múlva botrányok követték, és Pálnak, hátrahagyva néhány a mondottaktól és Isten Szentlelkétől megérintett embert, el kellett hagynia az adott települést. A hátrahagyottak egyházzá szervezésére alig volt ideje Pálnak és munkatársainak, ezért tartotta annyira fontosnak, hogy utazása során, ha csak tehetette, visszatérjen a hátrahagyott gyülekezetbe, vagy elküldje valamelyik munkatársát, többnyire Timóteust, ritkábban Tituszt, akik Pál képviselőjében egyrészt bátorították és tanácsokkal látták el a gyülekezetet, másrészt híreket hordtak az apostoltól és az apostolnak. Amikor Pálnak sem személyesen, sem küldöttei útján nem volt alkalma kapcsolatot tartani az általa alapított gyülekezetekkel, akkor a levélíráshoz fordult.

Ebben a körben talán feleslegesnek tűnik említeni, de Pál nagyon fontosnak tartotta a leveleit, amelyek szándéka szerint nem csak egyszerű kommunikációt jelentettek, hanem személyes jelenlétét is pótolták a gyülekezetekben. Mutatja ezt a fontosságot az is, hogy olyan gyülekezeteknek is küldött levelet, amelyekben még nem járt, mint például a római és a kolosséi. Ezekben a leveleiben igyekezett felvenni a kapcsolatot, ha szükséges volt, bemutatkozni, megmagyarázni, hogy miért nem jutott el odáig, hogy személyesen is meglátogassa őket, bebizonyítani, hogy ennek ellenére nagyon is pontos információkkal rendelkezik a közösség helyzetéről, és a testvérekért aggódik, őket imádságban rendszeresen hordozza az Úr előtt. A páli leveleket tehát még ezekben az esetekben is felfoghatnánk egyfajta írásbeli egyházlátogatásnak, de persze ez mérhetetlenül kibővítené a vizsgálatunkat, így most maradjunk inkább csak azoknál az eseteknél, amikor Lukács az ApCselben leírja, hogy Pál utazásai során többedik alkalommal is elmegy az általa létrehozott gyülekezetekbe, illetve amikor Pál maga szól arról, hogy mit tett egy-egy látogatása alkalmával vagy hogy mit szándékozik tenni, ha újra elmegy az adott közösségbe.

Egy metodológiai megjegyzés: Nem minden esetben lehet egyértelműen bizonyítani, hogy egy gyülekezet, amelyet Lukács szerint meglátogatott, páli alapítású-e vagy sem, hiszen az ApCsel leírása összefoglaló jellegű. Ugyanakkor természetesen Páltól sem maradt fenn levél minden általa alapított gyülekezethez. Néhány esetben tehát csak a valószínűség alapján sorolunk egy-egy közösséget a páli alapításúak közé, de nyilván nem szólunk azokról a látogatásairól, amelyeket mondjuk Jeruzsálemben, Antiókhában vagy Rómában tett.

Az ApCsel beszámoló

ApCsel 14,21-23

Az első missziói út végén egyes ikóniumi zsidók biztatására Pált megkövezik Lisztrában. Ő nemcsak túléli a halálos ítélettel egyenértékű lincselést, de visszamegy a városba, majd másnap Barnabással együtt Derbébe távozik. Ott is hirdetik az igét, majd úgy döntenek, hogy befejezik a missziói körutat, és visszatérnek az őket kiküldő antiókhiai gyülekezetbe. Nem kis bátorságra vall, hogy ugyanazon az úton térnek vissza, amely út valóságos életveszélyt jelentett a számukra. Feltehetően nem hősködésből választották ezt az utat, hanem azért, hogy legyen alkalmuk megnézni, mi a helyzet a korábban Lisztrában, Ikóniumban és a pizidiai Antiókhiaiban megszületett gyülekezetekkel. Lukács beszámolója szerint ez az első „egyházlátogatás” már rendelkezett lelkigondozói, egyházszerkezeti és spirituális-liturgikus vonásokkal. Nem csak „erősítették a tanítványok lelkét, és bátorították őket, hogy maradjanak meg a hitben, mivel sok nyomorúságon át kell bemennünk az isten országába”, hanem gyakorlati munkát is végeztek: gyülekezetként megválasztották az előjárókat, és közösségi böjttel-imádsággal mintegy felszentelték őket. Komoly gyülekezetvezetői képésre bizonyosan nem jutott idő, de a legfontosabb tudnivalókkal feltehetően ellátták Pálék a tapasztalatlan „friss” keresztyéneket.

ApCsel 15,41-16,7

A második missziói út elején Pál összekülönbözött Barnabással amiatt, hogy nem akarta magával vinni azt a János-Márkot, aki nem kötelezte el magát eléggé a misszió mellett, ezért egyedül indul útnak, hogy újr látogassa Szíria és Cilícia gyülekezeteit. Ezen a területen nem említ korábbi páli missziós tevékenységet az ApCsel, de a Gal 1,21kk szerint Pál közvetlenül az elhívása után hirdette már ott az igét. Innen ismét visszatért az első missziói út területére. Ezek szerint már harmadik alkalommal járt Derbében majd Lisztrában. Nem is volt gyümölcstelen az útja, hiszen Lisztrában szegődött mellé az a fiatal Timóteus, aki mindvégig kitartó társa (teljes joggal úgy is mondhatnánk: egyházlátogató megbízottja) maradt az apostolnak. Ez azt is jelenti, hogy az egyházlátogatás a korábbiakhoz képest egy újabb eredménnyel járt: a fejlődő gyülekezetek bevonásával a misszió mun-

kájába. Az új gyülekezetek a feltehetően továbbra is nehéz körülmények között (erre utal, hogy Pálnak az ott lakó zsidókra való tekintettel és a gyülekezet nyugalma érdekében körül kellett metélnie Timóteust) már elég erősnek tűntek ahhoz, hogy aktívan, egy új munkatárssal segítsék Pál munkáját. A tény, hogy Pál ezt a segítséget elfogadta, és nem csak udvariasságból, hanem a továbbiakban épített is rá, további bátorítást jelentett a gyülekezeteknek. A harmadik missziói út elején, Galácia és Frigia felé Pál még egyszer, tehát negyedik alkalommal is átmehetett Derbén és talán Lisztrán is „erősítve a tanítványokat” (vö. ApCsel 18,23). Az ApCsel 19,1 „felső vidékek” kifejezése is erre a területre utalhat, tehát egy ötödik látogatásról is tudunk. Mindez azt a stratégiát sugallja, hogy Pál a megerősödő és látszólag jobban teljesítő gyülekezeteken is rajta tartotta a szemét, mert tudta, hogy a bátorításra továbbra is szükségük van.

ApCsel 19,1-22

Miután az ApCsel 18,19-21-ben egy rövid tudósítás utal arra, hogy Pál megalapított Efezusban egy gyülekezetet, hamarosan visszatért, és összesen mintegy 3 évet töltött ott. A szokásos páli gyakorlathoz képest nagyon hosszú idő, mondhatnánk azt is, hogy Pál letelepedett Efezusban. Talán ezért is meglepő, amikor az Efezusi levélben Pál azt írja, hogy „hallottam az Úr Jézusba vetett hitetekről” (1,15). A hosszú idő alkalmat adott az apostolnak, hogy olyan missziói munkát szervezen meg Asia tartomány fővárosában, amely komoly hatást gyakorolt a környező településekre is. Feltehetően ekkor jöttek létre gyülekezetek Kolossében, Laodíceában és Hierápolisban, nem is feltétlenül Pál, hanem inkább a munkatársai (mint például Epafroditosz/Epafrász) szolgálata nyomán. Ez a hosszú időszak arra is lehetőséget adott, hogy Pál módosítson a szokásos missziói eszközökön. Az egyre ellenségesebbé váló zsinagóga helyett úgymond nyitott a világra, és egy helyi előadóteremben (*scholé*) hirdette meg az előadásait. Tkp. bibliai szabadegyetemet indított Efezusban, ennek hatására már nem csak a zsidókat és a szimpatizáns istenfélőket érthette el, hanem a „külsősöket” vagy „világiakat” (*hellénés*), köztük „városi értelmiségieket”, például főtisztviselőket (*tinés...tón asiarchón*) is. Részben ezek, részben talán a „társadalmi projektnek” is nevezhető varázslókönyv-égetés válthatta ki a Demeter ötvös által vezetett lázadást. Amíg csak a zsinagógában vitatkozott a zsidókkal, az efezusiakat nem zavarta különösebben Pál.

Amikor azonban társadalmi változások is elkezdődtek az evangélium hatására, Pál nemkívánatos személy lett a városban. Az ApCsel nem, de az Efezusi levél elárul bizonyos információkat a gyülekezet szervezeti felépítéséről is, amit Pál bizonyára szintén ez idő alatt alakított ki. Az Ef 4,11-ben említett gyülekezeti tisztségek pontos feladatköreit Pál nem részletezi; csak sejthetjük, hogy az „*apostoloi*” az evangélium terjesztésével foglalkoztak, a karizmatikus „*prophétai*” egy nehezebb szituációban adhattak útmutatást a gyülekezetnek, az „*euangelistai*” pedig hasonló feladatot tölthettek be, mint az „*apostoloi*” (akik talán egy szűkebb, minősített csoportot alkottak). A „*didaskaloi*” a gyülekezet tanítói munkájában játszhattak szerepet, mint írásmagyarázók.

Utolsó útjára, Jeruzsálem felé indulva Pál végigment Macedónián, ahol bátorította és „*intette*” (*parakalesas*) a gyülekezeteket, többek között bizonyára a filippieket. Ezután Görögországban, pontosabban Korinthusban töltötte a telet, majd egy ellene tervezett merénylet miatt hirtelen változtatott útiterv alapján ismét Filippin (Macedónia) keresztül indult Tróász és Milétosz, Tírusz, Ptolemais és Cézarea érintésével Jeruzsálembe. Tróászban az egyházlátogatás egy hosszúra nyúlt igehirdetéssel és Eutikhosz felélesztésével ért véget. Némi humorral azt is mondhatnánk, figyelmeztetés ez minden vendég-igehirdetőnek, hogy tartsa be az ésszerű időkereteket, hacsak nem képes olyan csodatételekre, mint Pál. Milétoszon áthaladva találkozni akart barátaival és korábbi munkatársaival, az efezusi vénekkel, hogy lelkipásztori végrendeletét megossza velük (ApCsel 20,1-38). Ebben egyrészt a saját szolgálatát akarja tisztázni a félreértésektől, őszinte szándékáról beszél a múlttal és eltökéltségéről a jövőben rá váró megpróbáltatásokkal kapcsolatosan. Figyelmezteti a presbitereket arra, hogy viseljenek gondot önmagukra éppen úgy, mint a rájuk bízottakra, és hogy készüljenek fel azokra a tévtanítókra, akik közül nem egy majd a gyülekezet vezetői közül kerül ki. Kéri őket, hogy ne csak keresztyéni felelősségtudatból legyenek éberek, hanem a testvéri, emberi szeretetkapcsolat miatt is, ami az efezusi hároméves szolgálata alatt alakult ki közöttük: ha ők nem állják meg a helyüket, Pál fáradozása is hiábavaló volt. Pál imaközösséggel zárta a találkozót, és azt sem szégyellte, hogy nagyon elérzékenyült az efezusi presbiterek láttán.

A páli levelek tanulságai

A korinthusi gyülekezetben tett vagy tervezett látogatásai

Amint látni fogjuk, Pál legjobban dokumentált egyházlátogatását a korinthusi gyülekezetben tette. Ugyanakkor hajlamosak vagyunk arra is, hogy elhiggyük, a legtöbb gondot éppen ez a gyülekezet okozta Pálnak. A korinthusiak és Pál közötti szeretetteljes kapcsolat nem vitatható: csak azokkal vitázik ennyit és ilyen indulatosan az ember, akiket nagyon fontosnak tart, és akikhez nagyon ragaszkodik. Az indulatos, sértett, ironikus vagy egyenesen gunyoros páli megjegyzések azonban olyan tapasztalatokat rejtenek, amelyekből nekünk is érdemes tanulnunk.

Az 1Kor 4,17-21 szerint Pált kritizálták a korinthusiak amiatt, hogy ígérete ellenére sem megy el hozzájuk, hogy elsimítsa a gyülekezetben dúló frakcióharcokat. Ő először inkább Timóteust küldi maga helyett, mert tart attól, hogy ha személyesen kényszerül odamenni, nem tudja megtartóztatni magát attól, hogy keményebben lépjen fel a vétkesekkel szemben. [Timóteus elküldése mintegy „helyettes egyházlátogatóként” nemcsak a korinthusi levelezésben jelenik meg. Említést tesz erről még a Fil 2,19-24 és az 1Thessz 3,1-8 is. A thesszalonikai gyülekezet hasonló próbatételektől szenvedett, mint a likaóniai Ikónium, Lisztra vagy Derbe keresztyénei, csakhogy míg azok a városok Antiókhia vagy Jeruzsálem felé gyalogosan jövet-menet útba estek, egy thesszalonikai látogatás nem jöhetett szóba a Korinthusból hajóval Szíriába hajózó apostolnak. Ezért, gyakorlati megfontolásból küldte Timóteust maga helyett. Az 1Tim 4,12-16 szerint nem csak Pált képviselte egy-egy gyülekezetben, de Pál (a távollétében-e vagy véglegesen: ez az 1Tim datálási problémái miatt megállapíthatatlan) az efezusi gyülekezet vezetését is rábízta.]

Az 1Kor 5,3-5 a korinthusi frakcióharcok problémájától eltérő, erkölcsi konfliktusszituációról szól (valaki a saját mostohaanyjával él). Itt Pál már nem is ígéri, hogy elmegy, hanem inkább a levélben közli szándékát, és elvárja, hogy a gyülekezet pontosan ugyanolyan következetességgel hajtsa végre a vétkes kizárását a gyülekezetből, mintha Pál maga is jelen lenne („...miután az Úr Jézus nevében összegyűltünk, ti és az én lelkem...átadjuk az ilyet a Sátánnak”). A Kol 2,5-ben ugyanez a „lélekben veletek vagyok” gondolat bukkan fel, csak ott pozitív hangvétellel: Pálnak nem kell testben is jelen lennie ahhoz, hogy

együtt örüljön a kolosséiakkal a közöttük megvalósult jó rendnek és szeretetnek. Visszatérve a korinthusi gyülekezetre, az 1Kor 14,6 szerint közelgő látogatását egyszerre helyezi kilátásba tanító és fegyelmező célzattal, ti. hogy leszerelje a karizmatikus jelenségeket mindennél többre becsülő korinthusi pneumatikusokat: azt mondja, hogy tudják jól, ha odaér, mindenkinél ékebben tud majd nyelveken szólni, ezt azonban mégsem tartja semmire a gyülekezet egészét építő tanításhoz képest.

Az 1Kor 16,1-12-ben a kollektával kapcsolatos kérései között említi küszöbön álló érkezését Korinthusba. „Nemcsak átutazóban akarok meglátogatni titeket, hanem remélem, hogy egy ideig ott is maradok nálatok” – mondja, mintegy ezzel is jelezve, hogy azokat a látogatásait tekinti értékesebbnek, amelyek nemcsak az egyéb célú utazásait megszakító pihenők, hanem amelyekben ideje nyílik elmélyedni a gyülekezet gondjaiban és örömeiben.

Az ilyen látogatások a gyülekezeteknek is több lehetőséget adnak arra, hogy gondoskodják az apostolról további útja előtt (*hina hymeis me propempséte*). Hogy jogosan aggódott afelől, vajon a korinthusiak meglegedésére is szolgál a látogatása, az elég világosan látható abból, ahogyan a 2Kor 1,15-2,8 szakaszban igyekszik megmagyarázni, miért változtatta meg a tervét, és miért küldött maga helyett inkább egy harmadik levelet (a könnyhullatással írt levél) a két korinthusi levél megírása közötti időszakban. Pált valaki nagyon megbántotta a gyülekezetből, és ő úgy gondolta, hogy indulatai által vezéreltetve nem mehet Korinthusba, hiszen az egészen biztosan nem a kapcsolat javítását, hanem szinte biztosan a további romlását fogja eredményezni. Indulatos egyházvezető ne látogasson konfliktushelyzetben gyülekezetet, mert ezzel a gyülekezetet is megkeseríti és a saját renoméját is tönkreteszi – nagyjából így fogalmazhatnánk meg Pál itteni szempontjait.

Egy korábbi látogatásával kapcsolatban a levél egy későbbi pontján (2Kor 11,7-11) Pálnak amiatt is mentegetőznie kell, hogy nem fogadott el anyagi támogatást a gyülekezettől ottlétekor. Ezt a korinthusiak nem a szeretet és az alázat jeleként értelmezték, hanem sértésként. Pál kifejti, hogy a Filippi gyülekezettől ugyanakkor nem szégyellt támogatást elfogadni, csak hogy ne terhelje a korinthusiakat. Ironikusan fogalmaz: „attól, hogy én terhetekre legyek, minden tekintetben tartózkodtam, és tartózkodni fogok. A Krisztus bennem lévő igazságára mondom, hogy ettől a dicsekedésemről Akhája vidékén

sem fognak megfosztani.” Ettől a ponttól egészen a 2Kor végéig Pál hangján érződik a méltatlankodás, hogy így félreértették „erőtlenségét”. Határozottan ír küszöbönálló látogatásáról, amelynek során Krisztus hatalmával érkezik a korinthusiak közé, hogy félreérthetlenné tegye, ki is az, akinek a korinthusi hívekkel együtt szolgál. Pál látszólagos erőtlensége és a mögötte rejtőző autoritás nemcsak hogy Krisztustól ered, de egyszersmind a csodatévő, halottakat feltámasztó, de elhagyatottságában szenvedő és szenvedésében magára hagyott földi Krisztus egzisztenciális kiábrázolása is. Ha ezt a korinthusiak nem vagy éppen félreértik, az hitbéli kiskorúságuk jele, és nagyon is rászorulnak az apostol látogatására.

Összegzés

Az előadás elején azt ígértem, hogy a páli egyházlátogatásokkal kapcsolatos újszövetségi ígeszakaszok ekkleziológiai és gyakorlati teológiai tanulságainak levonására nem vállalkozom. Ugyanakkor e tanulságok közös levonását megkönnyítheti, ha néhány szubjektív pontban összefoglalom Pál apostol egyházlátogatásainak fentebb megismert fontosabb jellemzőit:

Bár Pál apostol nagyon fontosnak tartotta a leveleit, mint személyes jelenlétének pótlékait, mégis kiemelt szerepet tulajdonított személyes látogatásainak. Erről világosan tanúskodnak mind az ApCsel, mind Pál levelei.

Lukács beszámolói szerint már Pál apostol legkorábbi „egyházlátogatásai” is egyszerre rendelkeztek lelkipásztori, egyház-szervezeti és spirituális-liturgikus vonásokkal.

Pál többedik egyházlátogatása során már törekedett arra, hogy a fejlődést mutató, megerősödött gyülekezetek bevonja a missziói munkába. Az addig csak elfogadó közösségből hozzájáruló közösség lett.

A hosszabb, esetleg éveket felölelő egyházlátogatások (Efezus, Korinthus) alkalmat adtak Pálnak arra, hogy a szokásos „tűzoltáson” kívül „építkezésbe” is kezdjen: megerősítette a gyülekezetvezetés szerkezetét és a gyülekezet kifelé ható, szociális misszióját.

Az egyházlátogatások minősített alkalmak voltak a bátorításnak, az intésnek és a tanításnak, valamint a személyes, emberi kapcsolatok ápolásának is.

A korinthusi levelezés világosan mutatja, hogy az egyházlátogatás a konfliktusok gazdag forrása mind a látogatott gyülekezet, mind a látogató lelkipásztor ill. egyházvezető részéről. Tervezésénél és kivitelezésénél fokozott óvatosság és megfontoltság szükségeltetik.

Pál gyakorlata mutatja, hogy a helyettesítő által végrehajtott egyházlátogatás sokkal jobb, mint az elmaradó egyházlátogatás. Sőt, az elmaradó egyházlátogatásnál még a levélküldés is hatékonyabb.

Dr. Németh Dávid

Gondolatok az egyházlátogatásról

(Dr. Németh Dávid)

Gondolatok az egyházlátogatásról

1. Az egyházlátogatás szükségessége

A legtöbb lelkész nem szereti az egyházlátogatást, pedig ha nem akarunk kongregacionalista egyház lenni (ahol minden gyülekezet quasi külön egyház – s valljuk meg, hogy sok tekintetben így működik a Magyarországi Református Egyház), akkor be kell látnunk, hogy szükség van egyházlátogatásra. Ehhez viszont néhány dologban szemléletváltást kell végrehajtanunk:

- Az egyházlátogatáskor nem ellenőriznek bennünket, hanem mi ellenőrizzük (mint több gyülekezetből álló egyház), ill. ellenőriztetjük magunkat.

- Az egyházlátogatás az összetartozás jele: odafigyelünk egymásra, nem közömbös számunkra, hogy a másik gyülekezetben mi történik, hogyan folyik a munka. Talán érdemes lenne megtalálni a módját annak is, hogy a látogató bizottság tapasztalatairól, észrevételeiről tudomást szerezhessen a többi gyülekezet. Egyházmegyei szinten ez biztosan megvalósítható lenne, amolyan „egyházlátogatási értesítő” formájában.

- Az egyházlátogatásnak visszajelző jelentősége van: miként látja az életünket egy külső szemlélő. Meg kell találni az alkalmát a részletes, sok szempontra kiterjedő értékelés (vagy minősítés) közlésének elsősorban a presbitérium, de esetleg az egész gyülekezet számára is. Visszajelzés nélkül nincs növekedés. A lelki növekedés képlete: növekedés = elfogadás + szembesítés.

- A legjobbnak azt tartanám, ha az egyházmegye lelkészei és gondnokai közös munkával dolgoznák ki a vizitáció rendjét (ha már van egyházkerületi szabályrendelet erről, akkor annak utasításait figyelembe kell venni egy ilyen szabályozásnál, de annál körültekintőbb, alaposabb és hatékonyabb helyi egyházlátogatási rendet ki lehet alakítani). Tapasztalat, hogy az a szabályzat, amit alapos megvitatás során mi állítunk össze magunknak, jobban megtartható, ahhoz szívesebben igazodunk, mint amellyel mások akarnak rendszabályozni minket. Ha egy ilyen szabályzat alapján elmarasztalnak minket, akkor nagyobb készséget tanúsítunk arra, hogy az ítéletet elfogadjuk, és a hiányosságokat kiküszöböljük. Érdemes úgy eljárni, hogy egy 5-6 fős bizottság

tervezetet készít, amit előbb kisebb körökben vitatnak meg és alakítanak tovább a lelkészek és a gondnokok, majd nagy közösségben állapodnak meg a végleges változatban.

Szükséges tehát az egyházlátogatás! S nem is csak szükséges rossz, hanem a javunkat szolgáló intézmény, amit mi működtetünk, hogy ezáltal is gyakoroljuk egymásra figyelésünket, kifejezzük egymásért érzett felelősségünket Isten előtt, s ezáltal mutatjuk meg készségünket a növekedésre.

2. Az egyházlátogatás funkciói

Ha belátjuk az egyházlátogatás szükségességét, akkor érdemes azt is végiggondolni, hogy melyek az egyházlátogatás legfontosabb funkciói és ezek miként juthatnának érvényre. Három funkciót nevezek meg, melyek fontossági sorrendben a következők:

- a) lelkigondozói funkció,
- b) szakmai minőségellenőrző funkció,
- c) igazgatás-ellenőrző funkció.

ad a) *Lelkigondozói funkció.* Ez az, amit teljesen elhanyagoltunk az eddigi egyházlátogatási gyakorlatunkban. Három szempontból tartom fontosnak:

- a lelkész egyéni lelkigondozása,
- a lelkész és a gyülekezet kapcsolatának lelkigondozói megközelítése,
- a gyülekezeten belüli konfliktusok kezelése szempontjából.

Tisztában vagyok azzal, hogy nem könnyű, sőt szinte lehetetlen programszerűen, vagy netán kötelező jelleggel lelkigondozói szituációt teremteni. Ezért elsősorban csak a problémakimondásra (ventilláció) és a közös kiútkeresésre kell gondolnunk. Szükség esetén a további segítségnyújtás lehetőségeinek a számbavételéről lehet szó.

- A lelkész lelkigondozását egyfelől az egyéni életproblémák (személyes, családi), másfelől a szolgálattal kapcsolatos nehézségek, bizonytalanságok, panaszok meghallgatásában látom. Erre szervesen kell az egyházlátogatás során alkalmat biztosítani. Itt felvetődik az a jogos kifogás, hogy a látogatást végző lelkipásztor semmivel sem felkészültebb lelkigondozó, mint maga az érintett. Ha majd feláll az egy-

házkerületi lelkigondozó szolgálat, akkor lesz hova irányítani a bajba jutott lelkészt.

- Igen gyakran tisztázó beszélgetésre van szükség a lelkész és a gyülekezet (a presbitérium) kapcsolatáról. Ehhez szükséges a lelkész jelenléte nélkül is beszélgetni a gyülekezettel, ahol a panaszok és kívánságok udvariaskodás nélkül felszínre kerülhetnek. Ezután kell megszervezni a lelkész és a gyülekezet kölcsönös megértését szolgáló beszélgetést.

- Előfordulhat, hogy a gyülekezetben különböző csoportok állnak konfliktusban egymással. A lelkész miatt is létrejöhet ilyen állapot, amikor némelyek mellé állnak, mások meg szembehelyezkednek vele. Ilyenkor is tisztázó beszélgetésre van szükség.

ad b) *Szakmai minőségellenőrző funkció.*

- Ezt úgy tudom hatékonyan elképzelni, ha a látogató bizottság tagjai előzetes bejelentés nélkül jelennek meg istentiszteleten és hitoktatási alkalmakon. Ott adott szempontrendszer szerint tesznek megfigyeléseket, adnak visszajelzést észrevételeikről és készítenek szöveges értékelést. Ehhez szakmai igényességgel ki kell dolgozni a megfigyelési és az értékelő szempontrendszert.

- Ezen túlmenően a presbitériummal beszélgetve elemezni kell a gyülekezet missziói munkatervének tartalmát és megvalósulásának mikéntjét, értékelni kell a gyülekezet életének eseményeit, szolgálati ágait, számba kell venni az igényeket és a terveket. Külön ki kell térni a laikusok aktivitásaira, vállalásaira és felelősségére. A presbitériummal azért kell ilyen megbeszélést folytatni, hogy hangsúlyt kapjon az a tény, hogy a gyülekezeti élet nem merül ki abban, amit a lelkész végez, vagy ami a lelkész irányítása mellett zajlik.

ad c) *Igazgatás-ellenőrzési funkció.*

Ezt a szó tágabb értelmében vett könyvvizsgálatként képzelem el. Ellenőrizni kell az anyakönyveket, a jegyzőkönyveket, a könyvelést és a pénztárat. Szerintem ennek nem a lelkész, hanem a presbitérium tevékenységének az ellenőrzéseként kell történnie. Ma, a számítógépek világában a lelkészt egyenesen távol kellene tartani a könyvelési és pénzkezelési feladatoktól. Neki inkább ellenőrző szerepet kellene adni, ő lehetne az, aki etikai felügyeletet gyakorol a gyülekezet gazdál-

kodása fölött (ez már nem adminisztrátori, vagy könyvelői, hanem lelkipásztori feladat lenne). A számvizsgálatot folyamatossá kell tenni a gyülekezetben. Legjobb, ha a számvizsgálók havi rendszerességgel ellenőrzik a könyvelést és a pénztárat. A számítógépes könyvelés világában az is elképzelhető (és ajánlatos) lenne, hogy az egyházmegyei számvizsgálók az év folyamán mindig betekintheznek az egyházközségek könyvelésébe, és havonta gyorsellenőrzéseket végeznének, s ha hibát észlelnék, azonnal jelezhetnék. Így valójában az egyházlátogatást fel lehetne menteni a pénzügyi ellenőrzés terhe alól.

Azt is megfontolandónak tartom, hogy nem lenne-e érdemes az egész egyházmegye teljes könyvelését egy szakértő könyvelőre bízni (természetesen a gyülekezetek számítógépes összekapcsolásával). A pénzkezelés elszámolós rendszerben folyhatna továbbra is a gyülekezetekben, a számlákat pedig, a helyi számvizsgálók általi ellenőrzés után a gyülekezeteknek elég lenne kéthavonta, a számvizsgálók által aláírt aktuális pénztári készletről szóló nyilatkozattal együtt leadni a könyvelőnél (a megye gyülekezeteinek az egyik fele a páros, a másik fele a páratlan hónapokban teljesítené ezt a kötelezettségét). Csak egy ilyen megoldás esetén érhetnénk el, hogy az egész egyházmegyében szakszerű legyen a könyv- és számvitel. Be kellene látnunk, hogy nem várható el a lelkésztől, hogy a gyülekezeti élet e területével kapcsolatos felelősséget hordozza, mert nem ért hozzá, s gyakran előfordul, hogy nincs egyetlen hozzáértő személy sem a gyülekezetben, ha pedig van, nem lehet elvárni tőle, hogy térítésmentesen lássa el ezt a feladatot.

Ha az előbb elmondottak szerint, vagy legalább a felvetések egy részének a megvalósításával kívánja az egyházmegye folytatni az egyházlátogatást, akkor komoly mértékű feladat lesz a szabályzat kidolgozása. Érdemes azonban időt és energiát fektetni bele, ha remény van arra, hogy a nyomán a gyülekezetek élete rendben zajlik majd, és a problémák megoldása közben senki sem fogja érezni, hogy magára van hagyatva.

Gerecsei Zsolt:

**Az egyházlátogatás helye
az egyház történetében**

Gerecsei Zsolt:

Az egyházlátogatás helye az egyház történetében
(*Tanulmányi anyag a Tatai egyházmegye lelkészértekezletén, 2009.*)

„Régi egyházlátogatások tanulságai” – szólt a munkacím az előadásra felkéréskor. Úgy gondolom, kevés, ha csak néhány régi jegyzőkönyvet porolunk le, és megnézzük, mit és hogyan csináltak egykor. Ezért először is szeretnék egy rövid vázlatot adni arról, hogy az egyház története során hol találjuk meg az egyházlátogatás helyét a vizitációt végző személyek, a meglátogatott gyülekezetek és az egyház szervezetének életében. Természetesen elsősorban a református gyakorlatot szeretném feleleveníteni, és főként egyházmegyénk területéről vett példákkal illusztrálni. Mindezekkel az egyházlátogatás helyét próbálom meghatározni az egyházban. Ugyanis számomra nem az a kérdés, hogy mit és hogyan csinálunk vagy épp nem csinálunk, hanem az, hogy sem a meglátogatottak, sem a látogató, sem az egyház életében nincs a helyén, amit csinálunk. Ha sikerülne valamit meglátni ebből, akkor mondanak majd többet a régi papírosok is. Egyébként hogyan is gondolhatnánk, hogy amikor sokszor az sem érdekes, amit ma írnak, érdekel valakit, amit egykor írtak...

1. Rövid történeti áttekintés

Az egyházlátogatások kezdetét az apostoli korban találjuk meg. Az apostolok nemcsak azért járták a világot, hogy új gyülekezeteket hozzanak létre, hanem azért is, hogy a meglévőket lássák, azok életéről értesüljenek, és a gondokban segítségükre is legyenek. Pétert és Jánost Samáriába küldték, ahol akkor már létezett a gyülekezet (ApCsel. 8, 14 sk.) Szerintem az első „egyházlátogatási jegyzőkönyv” az ApCsel. 9, 31-43-ban maradt ránk: „Az egyháznak tehát egész Júdeában, Galileában és Samáriában békessége volt: eközben épült, az Úr félelmében járt, és a Szentlélek segítségével számban is gyarapodott. Amikor Péter valamennyi gyülekezetet végigjárta, eljutott a Liddában lakó szentekhez is...” Ennek folytatása Éneász meggyógyítása, és utóbb Tábita feltámasztása. Ez abból a szempontból érdekes most, hogy a gyülekezet asszonyai beszámolnak Péter előtt életükről, szolgálatukról, szolgatársukról, a diakóniáról (ruhák a szegényeknek), egyszóval a gyülekezet életéről. Van itt egy mondat, ami Tábita feltámasztásával

kapcsolatos: Péter „megmutatta nekik, hogy él” (9, 41). Számomra először és legmarkánsabban itt fogalmazódik meg az „egyházlátogatás” helye, feladata - sőt: missziója is! Kölcsönös bemutatása az életnek. Amikor testvéri közösségben a gyülekezet bemutatja, hogy él és miként él (szolgálat, eredmények, veszteségek, gyász stb), a vizitáló pedig elhozza az egyház egészének (egyetemességének) életét, életjelét, erejét egy helyi közösségbe.

A teljesség igénye nélkül csak annyit: ebbe a sorba állnak be az apostolok (személyesen vagy leveleik útján), illetve az apostolok munkatársai: Timóteus és Apollós (1. Kor.16, 10-12), Epafrász (Kol. 1,7-8). Őket gyakran azért küldik, hogy győződjenek meg: igazak-e a hírek egy-egy gyülekezetéről (vagyis lássák az életüket), igyekezzenek tisztázni a helyzetet, és számoljanak be róla az apostoloknak. Két elgondolkodtató igehely ehhez: Az Eféz.2, 19-22 alapján világos: akárkit nem küldtek. Ezt a szolgálatot csak kipróbált, a gyülekezet dolgait szíven viselő szolgatárs végezhetette. Az 1. Tessz. 3, 1 sk. szerint a küldött szolgálata, hogy erősítse a híveket, és intse őket, valamint az apostolt („előljárót”) megnyugtassa a dolgok elintézésével. Kölcsönös szolgálat tehát a vizitáció: oda-vissza érvényes az ige: „Mert egyszerre feléledünk, ha ti szilárdan álltok az Úrban.” (1. Tessz. 3,8)

A egyházi szervezet kialakulásával és megszilárdulásával az apostolok utódai, a püspökök szolgálata lett a gyülekezetek látogatása. Már 6. századi források is úgy említik a vizitációt, mint amelynek rendjét régi kánonok szabályozzák. Ellenpélda is akad persze: a hierarchia megmerevedése és az egyház elvilágiasodása során a vizitáció elvesztette eredeti jelentőségét. Pusztá külsőséggé, pompás hatalomfitogtatássá vált. 1215-ben a 4. lateráni zsinatnak meg kellett nyirbálnia a triumphusokat: a vizitáció nem vihet magával többet 50 lónál, a püspök csak 20-30, a bíboros 25, az archidiakónus 5-7 lóval „vonulhat fel”. A reformáció előtti századokban az archidiakónusok végezték a rendszeres vizitációt, akiket a püspökök küldtek ki. A tridenti zsinat azonban elrendelte, hogy minden püspök köteles megyéjét évente egyszer meglátogatni, lehetőleg kis kísérettel, és szálláson-ellátáson kívül mást nem követelhet (1545). A katolikus vizitáció a helyet, tárgyakat, javakat és személyeket vizsgálta, és határozatai ott helyben érvénybe léptek.

Sok visszássága ellenére - nyilván eredeti rendeltetését megértve, újra felfedezve, a reformáció egyházai nem szakítottak a vizitáció rendszerével. Sőt, magától értetődően végezték, megtartva formákat

is, de megtöltve új tartalommal. Az adatok szerint a lutheri reformáció elevenítette fel az egyházlátogatás rendszerét, végzésére superintendenseket választottak, 1553-ban már ezek ellenőrzésére két generális superintendenst jelöltek ki. Úgy tűnik, hogy 1554-ben már hazánkban is találkozunk ezzel, Szegedi Kiss István ekkor „egész Baranya fősuperintendense”.

2. A vizitáció helye a református kánonokban Magyarországon

Először olvassuk magukat a kánonok idevonatkozó pontjait:

Az 1576. évi hercegszöllősi kánonok:

„27. Annak érdekében, hogy az egyházfegyelmi rendszer –ami nélkül bizonyosan nem tudnak fennállni egyházközségek- minél jobban helyreálljon, azt a végzést hozzuk, hogy minden évben egyszer látogatást kell tenni az egyházközségekben, azért, hogy a lelkészek és a gyülekezet tanítása és erkölce gondos vizsgálat alá essen. A látogatók pedig azoknál étkezzenek, akiknél látogatást tesznek (ApCsel.10).

1612. évi köveskúti kánonok:

„VII. Az egyházlátogatásról és a lelkipásztorok ágendájának és könyveinek megvizsgálásáról

Az esperesek a rájuk bízott gyülekezeteket évenként szorgalmasan meglátogassák, és kérdezzék ki a hallgatókat eskü alatt lelkipásztoruk életéről és erkölcséről. Hasonlóképpen a lelkipásztorokat is lelkiismeretesen a hallgatóik felől: vajon hallgatják-e az Isten igéjét, vajon élnek-e a sákramentumokkal, s vajon illően és haszonnal terjed-e köztük az Isten igéje? Ami az úgynevezett ágendák egyformaságát illeti, amit gyülekezeteinkben komolyan megkívánunk, minden nyelven és tanítási nemben vizsgálják meg, és az Isten igéjét eltorzító iratokat vegyék el. Ha a lelkipásztor és hallgatói közt valami ellenkezések lennének, igazítsák el; vagy ha súlyos lenne az ügy, amit akadály nélkül eligazítani és békésen elintézni nem tudnak, hagyják a zsinatra, ahol egész látogatásukról adjanak számot a püspök előtt.”

(Érdekességül: ez a cikkely hivatkozásként jelöl meg jónéhány régi katolikus és a reformáció korából származó kánont: 4. toledói, 4. karthágói zsinat, debreceni zsinat, hercegszöllősi zsinat, Sopron megyei kánonok, zsolnai zsinat stb.)

IX. Az egyházlátogatokról

Az egyházlátogatókat a gyülekezetek és a lelkipásztorok becsülettel fogadják, és lássák el, és ha fogadjuk nem volna, melyen utazniuk kellene, szállítsák át a szomszédos gyülekezetekbe.”

1623. évi komjáti kánonok:

„ X. Kánon

A püspöknek kiváltképpen való teendői

„...a püspöksége alatt lévő többi egyházak felett éber szemekkel őrkdjék...Hasonlóképpen az egyházakat néha soron kívül személyesen meglátogassa, az esperesekkel pedig évenként rendesen meglátogattassa; egyházlátogatás alkalmával pedig szigorú vizsgálatot tartson a lelkipásztoroknak, valamint a hallgatóknak tudománya és erkölése felett, vajon épülnek-e a hitágazatokban, az evangélium szerint élnek-e; a lelkipásztoraiknak a megígért fizetést megadják-e, a templomok és parókiák jövedelmét a polgárok vagy földesurak beszolgáltatják-e; a szántóföldeket, réteket, szőlőket, malmokat, amelyek régtől fogva az egyháziak számára rendeltettek, nem maguk használják-e, mely esetben azok visszaállítását sürgetni és erélyesen szorgalmazni tartozik...

XII. Kánon

Az esperesek egyházlátogatásáról

Amint feljebb a rendkívüli egyházlátogatásra fontosabb és ritkán előforduló ügyekben felhatalmazás adatott a püspöknek; úgy az esperesek kötelesek évenként a közgyűlést megelőzőleg rendes egyházlátogatást tartani azon formában, mely a püspöknek elébe íratott. Ha tehát közülük valaki a saját egyházmegyéjét elmulasztaná meglátogatni, a betegség által való akadályoztatás esetét kivéve, mely esetben a hatósága alatt levők közül valakit kiküldhet, mulasztásának a szent presbitérium előtt okát adni köteles.

XIV. Kánon

Az egyházlátogatásról a zsinaton számot kell adni

Az esperesek egyházlátogatásukról számot adjanak, hogy tudniillik milyeneknek, vajon feddésre vagy letételre méltóknak találták-e az egyházak lelkipásztorait, mert a lelkipásztorok között illendő fegyelemnek kell lenni: azért a lelkipásztorok élete és tudománya a zsinaton szigorú bíráló alá vétessék, a vétkesek az esperesek által megfeddessenek, s ha még gyógyíthatók, a jó útra visszavezéreltessenek, vagy ha javíthatatlanok, letétessenek, s az igaz pásztorok által mint farkasok az Úr nyája mellől elűztessenek.”

1630. évi pápai zsinat végzései:

II. Az esperesekről

Az egyházakat szorgalmasan gondozzák és látogassák.

A felügyeletük alá rendelt egyházaknak biztos névsora a püspöktől kapott jegyzékben mindegyiknél meglegyen...Egyházaik látogatását az esperesek alespereseikkel és presbiterikkel együtt, felváltva vévén ezeket maguk mellé, a kellő és megszokott időben hűségesen végezzék. A felügyeletük alá tartozó iskolákra is kiváló gondot fordítsanak, hogy azokban az ifjúság kiskorától kezdve jámborsággal teljék el, s arra jól ráneveltessék...

III. Az alesperesekről

Az alesperes esperese mellett legyen egyházlátogatáskor.

Az alesperes egyházlátogatás alkalmával folytonosan esperese mellett legyen, a presbiterek közül felváltva majd az egyikkel, majd a másikkal, amint az esperesnek tetszik, és hasznosabbnak látszik.

A félelmes helyeken lévő egyházakat maga látogassa meg.

A török uralom alatt lévő egyházakat, melyek az ellenség veszedelmes portyázásainak annyira ki vannak téve (ha a félelmes helyen lakó esperes saját életének kétségtelen veszedelme nélkül azok látogatására ki nem mehet) az alesperes látogassa meg egyik vagy másik presbiterrel, és azoknak esetleges ügyeit intézze el, mégpedig esperesének engedélyével és parancsára, akinek látogatása és vizsgálódása eredményét jelenteni tartozik.

VII. Az iskolarektorokról és tanulókról

Minden esperes a felügyelete alá tartozó iskolákat szorgalmasan látogassa, és kötelessége szerint gondoskodik, hogy azok romlásnak ne induljanak.”

(Megjegyzés: a kánon egyik pontjában rögzíti, hogy presbiter alatt lelkészt ért. Az idézett szövegekben az aláhúzásos kiemelés tőlem.)

Összefoglalva

- A korai időkben a református kánonok rögzítették az egyházlátogatás helyét az „egyházalkotmányban”: a vizitáció elmaradhatatlan része az egyház életének.

- Kijelölték a vizitáló személyeket, testületeket, és nagy vonalakban azt is, mire figyeljenek a gyülekezetekben. Ezek között fontos helyen állt a lelkészek vizsgálata is.

- Az egyházlátogatás nem a semmiben lógott: folytatása volt a fokozatos egyházi testületek előtt.

3. A vizitáció helye az egyház valóságos életében

Mindig fontos azt is látnunk, hogy a lefektetett elvek miként valósulnak meg. Itt most nézzük meg nagy vonalakban, hogy vizitálók és meglátogatottak miként ültették át gyakorlatba az elméletet!

Először is meg kell fogalmaznunk: úgy, hogy végezték! Talán nem túlzás, ha azt mondom: hitvallás-számba ment a kérdés: lesz-e, és hogyan egyházlátogatás? Szegedi Kiss István a 16. század közepén szakadatlanul látogatja a gyülekezeteket, akkor is, amikor ezzel a hódolt és hódolatlan területek határait („országhatár”) rendszeresen átlépte. Hitvallás volt: összetartozunk. (Tudjuk, hogy nem volt ez veszélytelen, sőt szerencsétlenül alakult sorsában az egyik fő (hamis) vád ez volt ellene.) A meglátogatottak részéről is hitvallás volt a vizitáló (vizitáció) fogadása. Amikor Oláh Miklós esztergomi érsek 1561-62-ben egyházlátogatást tart, szembesül vele, hogy Komárom megye dunántúli részében nincs se plébánia, se plébános. A dunáninneni részében is csak kilenc helyen talál ilyet. Ellenben a többi pap lutheri módon miséz, két szín alatt áldoztat, tömegesen gyóntat és abszolvál, és ami témánk szempontjából fontos: nem egy megtagadta az engedelmességet a vizitáló érseknek. Mindez nemcsak egyházjogilag, de polgári jogilag

is hitvallás volt, ugyanis az 1557-es pozsonyi országgyűlés kimondja: „az egyházak és kerületek megvizsgálói mindenütt szabadon mehesse- nek, hivatalukat minden hatalommal s egyház törvényhatósággal gya- korolhassák a korábbi országgyűlések törvényei szerint, a helybeli kegyurak vagy bárki mások által teendő megakadályoztatás nélkül, és ne gátoltassanak a papok vétkeinek, rosszaságának vagy bűnének megbüntetésében.”

Ugyancsak hitvalló idők a 17. század évtizedei. Számunkra külö- nösen is érdekes, hogy egyházmegyénk létrejöttében épp a vizitáció végzésének megkönnyítése játszott fontos szerepet. A hatalmas Ko- máromi egyházmegye területének egy része a Hódoltság alá esett. Mi- vel ez nehézkessé tette a két „birodalom” határán való mozgást, a dunántúli rész kivált és önálló egyházmegyévé, a Tatai egyházmegyé- vé szerveződött kb. 1652-ben, hogy „az egyházak közelebb megtalál- ják elöljáróikat, akik a mindenfelől ostromlottakat időnként meglátogathassák, s nekik segítségül legyenek.” A gyászévtized ugyancsak hitvalló éveiben, bár egyházmegyénk területén nincs espe- res (ha van is ekkor esperesünk, nem az egyházmegye területén él), mégis 1677-ben megbízást kap Ürményi Tamás kocsi és Ábrahámfi István dadi lelkész, hogy a szokásos egyházlátogatásról értesítsék a gyülekezeteket, és végezzék el a vizitációt. A Rákóczi szabadságharc alatt a sokat szenvedett őrségi egyházmegyét látogatja végig Hodosi Sámuel püspök, kihasználva az önkény enyhülését (1708). Ez hivatalába is kerül: a Veszprémet elfoglaló császári erők elűzik.

Különös adatokat szolgáltat a 18. századból Valesius Antal János komáromi esperes leveleskönyve. Kiderül ebből, hogy nemcsak az egyházi elöljárók szorgalmazzák a vizitációkat, hanem maguk a gyüle- kezetek, és aki elhanyagolja ebbéli kötelességét, azon bizony számon kérik! A vizitációkat mellőző egyházi tisztségviselő ezúttal maga Ko- csi Major István püspök! Meg is kapja az elmarasztaló levelet: „Mi Tss. Atjakkal és az Ecclával vartuk szivessen kglmedet, és sem faradtságunkat, sem költségünket, nem sajnáltuk...de mar három esztendőktől fogva , mindenkoron meg tsalatkoztunk kglmed után való várakozásunkban, nem esett az sem az Ecclának sem pedig a Tss. Atják(na)k kedvekre; hanem az egész Tarsasagunk hogi X.dik Canon szerint Classis I.mae meg latogassa kglmed Ecclesiajokban ő kglmeket, had tudgiak meg Ecclaink hogj vagion Püspökünk, ugi osztán nagyobb hűséggel fognak viseltetni mi hozzánk.” (1732)

Hatalmas ugrás, de ide kívánczok: 1949-ben (hitvallási helyzet!) Leőke Károly esperes „hatalmas iramban” végiglátogatja egyházmegyénk gyülekezeteit. 1950-ben a folytatódó vizitációkban az egyházmegyei gondnok, Thaly Dezső (a református köznemesség megszemélyesítője) már nem tart(hat) esperesével a látogató körúton. (Az ötvenes évek két egymást követő esperese, Trombitás Dezső és Mezey Gy. Loránd szolgálatba lépésükkor ugyancsak végiglátogatták a gyülekezeteket, igaz, az előjelek már mások voltak...) Csak érdekességül: 1953-ban, mire az egyházlátogatások megindultak volna, egyházmegyénk területén száj- és körömfájás járvány lépett fel, a fertőzés miatt sokfelé karantént rendeltek el, s mint írják: „Ávósok állják el az utat...” nem egy helyen. Az egyházi élet vérkeringése nem, vagy alig indulhatott el.

Még egy szó arról, hogy miként jelent meg a valóságban a vizitáció az egyház életében. Itt hadd mondjak csak annyit: valóságosan megjelent! Előzetesen úgy, hogy a legrégebbi időktől kezdve körlevélben értesítették a gyülekezeteket, hogy elérkezett az idő, megindul a vizitáció. Tudatják, ki végzi azt, mikor, hová érkezik, és hogy mit fognak különösen vizsgálni: „Minthog a mi Istenünk(ne)k jovoltabol elközeletett az az idő, mellyben minden Tractusbeli Seniornak a maga Inspectioja alatt lévő Ecclakat, egj-házi törvényünk szerint, minden Esztendőként meg látogatni...Ehez képest ha az Úr akarandgja, és a maga ditsősegere néző s kglmetek javára tzi lozoSzándekunkban meg nem akadályoztat, Tss. Collega Urammal Szent Tisztünk(ne)k el kövvtésére ezen holnapnak 28. napján kgelmetek felé meg fogunk indulni...” Ezek után előírja a vizitáció elé terjesztendő dolgokat, hogy tanítók milyen hitcikkelyekből készüljenek fel stb. (1726).

A vizitációt előkészítő körlevél mellett egy másik is született, amit az egyházlátogatás után küldött körbe az esperes. Ebben beszámol a látottakról. Természetesen nem részletesen, de a legfontosabb -főként személyi változásokat, várható lépéseket tudatja a lelkeszi karral.

A részletes beszámoló helyei ugyanis a fokozatos egyházi fórumok voltak: egyházmegyei, kerületi közgyűlések, zsinatok. Ha úgy tetszik, ezeken a fórumokon fejeződött be a vizitáció, itt tettek pontot az ügyek végére, vagy itt kezdték meg a további intézkedéseket, akár egyházi, akár világi fórumok felé. Az elhangzó jelentések nem voltak szemérmesek. A fennmaradt egyházmegyei jegyzőkönyvek tanúsága szerint terjedelmes része volt ez a közgyűléseknek. Gyülekezetekre, személyekre lebontva (név szerint!) tárták az atyák elé a tapasztalato-

kat. Ez nem ment soha személyeskedésbe, a tapasztalt tényeket rögzítették és adták tovább. Fontos volt ez abból a szempontból, hogy az egész közösség kapott egy átfogó képet magáról. A törvények is ezt kívánták („elmélet”): „a látogatást pedig kövesse a zsinat, hogy a látogatók az észlelt s följegyzett hibákat előterjesszék...” (Gömör-kishonti cikkek). Ennek megfelelően intézkedtek a hatóságok is („gyakorlat”): „A tisztelendő esperes urak pedig...mind az egyházakat, valamint a nagyobb és kisebb iskolákat meglátogassák...hogy ...megkérdetvén... jó lelkiismerettel megfelelhessenek. Ha némelyek a nyilvános megrovásra méltóknak találtnak, azokat az egyetemes zsinat elé idézzék.” (zsinati meghívó, 1654).

4. Például...

Végül tehát hadd derüljön ki az alábbi (nem teljes) felsorolásból, hogy milyen bizalmi szinten mozogtak a vizitációk, és mennyire komolyan vették mind az azt végzők, mind az azt átélők. A korabeli egyházlátogatási jegyzőkönyvek tanúsága szerint:

- A gyülekezet őszintén beszélt a lelkészéről: „A T.. Tanító tisztiben eljár, Tisztit maga viselésével megékesítette. Cseléde is botránkozás nélkül való életet élt semmit panaszképpen elő nem adhat az Ecclea, és illendő időben marasztalt is a jövő esztendőre.”

- A lelkipásztor is őszintén beszélt a gyülekezetéről: „Az Ecclea hűséges a beszédnek halgatásában, hanem hogy a hétköznapi prédikállásokat unalommal járják... a Sz. Ekklesia is, maga Tanítójának szájától függött és a Tanítás előmeneteles volt.”

- A gyülekezet békességének kérdése sarkalatos volt: „Az egyházi személyek, és a halgatók között békesség vagyon.” Vagy: „A közöttök támadott tűz el aludt, békesség vagyon.”

- A gondokat, bajokat nevesítve, bizalommal tárták fel a vizitálók előtt: a földesúr katolikusnak adta az egyik jobbágytelket, jöllehet előbb reformátusnak ígérte; a lelkész kérésére egy asszonyt kellett volna a parókiára idézni „de a Bíró ...ezt személyválogatásból nem tselekedte.” Vagy akár ilyen „személyes” javaslatot is hoztak: „Házasítsák meg a prédikátort.”

- A személyi problémák elsőfokú elintézési fóruma a vizitáció volt. A békéltetésre a parókiára idézték az ellenfeleket, és igyekeztek jobb belátásra bírni őket. Csak elvétve olvasunk arról, hogy valaki „valami nyavalyával palástolván magát, meg nem jelent.” Családi ügyekben a

„visszas házásokat” először a presbitérium intette meg, de ha eredménytelen maradt, a vizitáció elé idézték őket, ahol újra igyekeztek a családi bajokat orvosolni.

- Fontos volt a javadalmak felülvizsgálata is. Megkapta-e fizetését a lelkész, tanító, harangozó, nem szenved-e csorbát a díjlevél, és a természetbeni javadalmak körül gondosan járnak-e el? Ezért például vizitációs téma lehetett a földek „ganéjzása” is.

- A vizitáció nem felszínes eljárás volt. A számadásokat helyben a vizitáló bizottság (vagy annak egy tagja) tételtől tételre átvizsgálta, ha hibát észlelt kijavította, és csak azután írták alá. „Revisum et adprobatum tempore visitationis canonicae...” Vagy: „Jóvá hagyatik azzal az észrevétellel...”

- A közegyházi befizetések terén nem lehetett elmaradni, mert ezeket az egyházlátogató bizottság szedte be helyben, a vizitációkor. Így a kivetett összegek pontosan befolytak, nem lehetett „mesterkedni”. Ezek átvételét tételtől tételre saját kezűleg vezette be a gyülekezet pénztárkönyvébe az egyházlátogató, és írta alá.

- Külön figyelmet érdemel, hogy amikor nem az esperes végezte a vizitációt, akkor olyan bizottságot jelölt ki, amely végigjárta az egész megyét. Tehát nem 5-6, vagy ki tudja, hány bizottság vizitált, hanem egy. Így adott volt az azonos szempontrendszer is, de az is, hogy volt (általában) két lelkész, aki az esperessel együtt átlátta az egész egyházmegyét. Ez a jelentés egészének, és esetleg döntések előkészítésének tekintetében lehetett fontos.

- Ma sarkalatos kérdés az egyházlátogatások alkalmával a gyermekmunka ellenőrzése. A 19. század első feléig ezt is az egyházlátogatások végezték, később azonban kikerült a munkájukból. Ún. körlelkésztségeket hoztak létre, amelyekben egy-egy erre kijelölt lelkész a beosztott iskolákat a tanév során akár többször is meglátogatta. Ezt számon kérte az egyházmegye. Hasonlóan az egyházmegyei tanügyi, vagy iskolai bizottság tartozott jelentést készíteni az iskolai munkáról. (Tegyük hozzá: akkor a hitoktatás is iskolai ügy volt, a „vallás dolgában” tanultakról a tanító tett jelentést. Elgondolkodtató azonban, hogy a mai viszonyok között ezt hogyan lehetne gyakorolni!)

- Különösen fontos volt, hogy a vizitációkon felmerült és az egyházmegye felé továbbított ügyek nem kerültek „ad acta”. A közgyűlés vagy helybenhagyta, amit a vizitálók az adott helyen és témában végeztek, vagy meghatározta a továbbiakat. Személyeket jelölt ki, bizottságokat küldött ki, akik a következő közgyűlés előtt jelenteni

tartoztak, eljártak-e az ügyben, és mire jutottak. Amíg nem rendeződött egy kérdés, nem tűnt el a közgyűlés szeme elől.

Sok tekintetben lehetne még vallatni a régi forrásokat, de ennyiből is kiderülhet: az apostoli kortól része az egyházlátogatás az egyház életének. Továbbá szinte az egyház önazonosságához tartozik.

Vajs Tibor
500 éve született Kálvin
Gyermekkora és tanulmányai

Vajs Tibor

500 éve született Kálvin

Gyermekkora és tanulmányai

Ebben az évben, 2009-ben ünnepeljük Kálvin János születésének 500. évét, halálának 450. éve pedig 2014-ben lesz. E két évforduló közötti 5 esztendő Kálvin munkásságának jegyében fog eltelni. Azt a tényt, mely szerint Kálvin Jánost magáénak vallja a magyar reformátusság, mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy nevét magyarosították, arról nem is beszélve, hogy szinte minden lelkészi hivatalban ott látható a Kálvin képe. Eredeti nevén Jean Cauvin. Latinos formában Johannes Calvinus. Francia nevét még két változatban láttam közölni lexikonokban és életrajzokban. E latinos névből történt meg a magyarosítás és lett Kálvin János. Életéről sokat tudunk, munkatársa és a genfi lelkészi szolgálatban utóda, Béza Tódor szemtanúként írta meg életrajzát. Kálvin maga pedig sokat levelezett és írt. Műveiből is képet alkothatunk róla. Természetesen sokan mások is megírták életrajzát.

1509. július 10-én jött e világra Kálvin János Franciaország Pikárdia tartományának Noyon nevezetű városában Gerard Cauvin és Jeanna Le Franc másodszülött fiaként. Apja püspöki titkár és a káptalan jogtanácsosa volt. Feladata a vagyonkezelés volt. Felvették őt a teljes jogú városi polgárok névsorába, anyja pedig eleve előkelő polgári családból származott. Apja, Gerard (Gellért) hivatása kapcsán betekintést nyerhetett az egyház visszaszász gazdasági életébe. Érdekes módon Farel Vilmos, Kálvin későbbi jó barátja, hasonlóképpen egyházi vagyonkezelő fia volt. Mindkét gyermekben az otthon hallottak érzékenységet, sőt kritikát válthattak ki az egyház életével kapcsolatban. Noyon, ez a klerikális városka egyébként is klérusellenességéről volt ismert. A várost megközelítő utas számára már távolról szembeünt az épületek közül kimagasló székesegyház. Katedrálisában királyokat kentek fel. Egy ilyen közegben növekedett Kálvin. Apja, feleségéhez hasonlóan, kezdetben lelkésznek szánta Jánost, majd változtatott véleményén és a jogászi pályát tűzte ki célul fia számára. A jogászi pálya tette lehetővé a társadalmi ranglétrán történő felemelkedést. Luther Márton szintén jogásznak szánta az édesapja, azonban Isten más utat szánt mindkettőjüknek annak ellenére, hogy Kálvin el is végezte a jogot. Mélyen vallásos édesanyját hároméves korában veszítette el Já-

nos. Édesanyja hét gyermeknek adott életet, két gyermeke még csecsemőkorában meghalt. Apja újra nősült, ebből a házasságából két leány született. János Noyonban végezte el a „Kámzsások Kollégiumában” az elemi iskolát. Természetesen ebben a korban csak egyházi iskola létezett. Minden bizonnyal a kapucinus¹ szerzetesrend iskolájába járt 1523-ig. Ebben az évben, amikor a pestisjárvány felütötte a fejét Noyonban is, édesapja Párizsba küldte fiát, hogy ott folytassa tanulmányait. Bizonyára féltette a gyenge fizikumú fiút a járványtól, aki tizennégy éves volt ekkor. Természetesen a jobb továbbtanulási lehetőség is fontos szempontként szerepelt a döntésnél. A nemesi származású Montmor fivérek is Párizsba mentek tanulni nevelőjükkel együtt. Kálvin az egyik, Richárd nevezetű nagybátyjánál lakott – aki-nél egyébkén nem jól érezte magát - és a de la Marche kollégiumban tanult. A kollégiumban Mathurin Cordier tanította, aki kora egyik legjelentősebb pedagógusának számított. Kálvin kiváló latin nyelvű tudását egyértelműen Cordiernek tulajdonította. Kálvin később meghívta tanárát Genfbe, hogy az ottani kollégium megszervezésében is részt vegyen. Hamarosan a Montmor testvérek nevelőjének tanácsára átkerült a Montaigu kollégiumba. Ez híresebb iskola volt, mint az előbbi, de az iskola légköre és fegyelme nagyon szigorú volt. Az iskola igazgatója Noel Beda volt, aki ádáz ellensége volt a lutheri irányzatnak. A kollégiumban tanuló, és a későbbiek során elismertté vált humanista Erasmus ellen is kitöltötte haragját. Erasmus pedig így emlékeztet vissza a kollégiumi évekre: „*Idestova harminc esztendeje egy kollégiumban éltem Párizsban (...) de nem emlékszem vissza másra, mint a rideg légkörre, és a bolhák megszámlálhatatlan seregére (...)*”² Silány volt az eledel, húst azért nem adtak a diákoknak, hogy hozzászoktasák őket a böjtöléshez. Kálvin itt rontotta el a gyomrát egy életre. Az ifjú Kálvin kápláni jövedelemben részesült egészen 1534-ig, apja haláláig, amikor önként lemondott erről a tanulmányi segélyről. Igaz, ennek fejében többször is prédikált szülővárosában anélkül, hogy papi vagy a szerzetesi rend tagja lett volna. Dr. Huszár Pál Kálvin Jánosról írt könyvében megjegyzi, hogy neki sem sikerült kideríteni mikor és hogyan szerzett Kálvin lelkészi oklevelet. Az tény, hogy abban a korban az egyetemeken a filozófia mellett teológiát is oktattak. 18 éves korára (1527) túlképzettnek számított kora plébánosaival szemben.

1 A ferences rend egyik ága

2 Jean Cordier: Kálvin . Egy ember Isten igájában. Kálvin Kiadó. Budapest, 1994. 15-16. o.

1528 és 1531 között apja kívánságának megfelelően jogi tanulmányokat folytatott Orléansban és Bourgesben. Párizsban egyházjogot, míg Orléansban a jognak nyolc különböző ágazatát tanították. Itt ismerkedett meg Kálvin a lutheri irányzatot követő Melchior Wolmarral, aki minden bizonnyal nagy hatást gyakorolt az ifjú jogászra. Wolmar professzor körül egy csoport alakult ki, amelyhez Kálvin is tartozott, és akik már nyitottak voltak az új, reformált tanítás irányába. Bourges-t elhagyva Kálvin Párizsba ment, ahol az I. Ferenc király által alapított Fortet kollégiumban hébert és görögöt tanult, és latin nyelvű irodalommal foglalkozott. 1532-ben írta meg humanista irányultságú latin nyelvű kommentárját a Seneca³ „De Clementia” („A kegyelemről”) című művéhez. Általában magánkiadásban lehetett megjelentetni az ilyen művet, nem voltak még szponzorok. A 16. században a latin nyelv a tudományok nyelve volt. Kálvin, aki könnyed eleganciával használta ezt a nyelvet, ezzel a művel, mint ifjú humanista mutatkozott be az olvasóközönségnek. Erasmus követői és műveinek olvasói hideg elutasítással fogadták ezt a művet, mivel Kálvin a könyv előszavában megemlítette, hogy olyan dolgokról is ír, amelyek elkerülték Erasmus figyelmét. E szavak alapján önteltséget véltek felismerni a szerzőnél. Kálvin maga szerette ezt a művét. Kálvinnak nagy humanista műveltsége volt⁴, ismerte az ókori szerzőket: Platont, Marcus Aureliust, Arisztotelészt, Cicerót és másokat. Kiválóan ismerte az ókori keresztény írókat is. Írásaiban megőrizte a humanisták tudományos módszereit és precizitását. Nagyon igényes volt a stilisztikára. Amikor a Szentírásról szólt, messze többnek tartotta azt, mint a filozófiát. Így nyilatkozott e kérdésben: *„Ha innen áttérünk a Szentírás olvasására, akkor szavai szívünkbe vágnak és a filozófusok füstként szállnak fel. Nem lehet összehasonlítani ezek szerzők műveit a Szentírással, ami a lélek épülését jelenti, noha ezen írásokban is sok igazság nyilvánul meg.”*⁵

3 Seneca (i.e. 4-i.sz. 68. élt) Seneca azért írta ezt a művét, hogy könyörületet ébresszen Néróban az emberek iránt.

4 Dr. Huszár Pál szerint Kálvint humanista tudósnek is tekinthetjük, hiszen jogászként és filológusként indult.

5 Simon Kálmán: Kálvin élete. A Kárpát-kanyartól a Cevennekig. Szemelvények a Soproni Kálvin Kör 1996-2001 közötti tevékenységéből. Sopron 2001.

1533-ban szerezte meg a jogi doktorátust. Itt kell megjegyezni, hogy Erasmus és követői Paul Johnson történész szerint képviselték az általa „harmadik erőnek” nevezett irányzatot, amely a felvilágosodás előfutárává vált.

Mi lett Kálvinék házával?

1918-ban ágyúgolyó-találat érte a házat és nem maradt meg. Romjai helyén épült meg 1930-ban a jelenlegi „Kálvin ház”.

Kálvin megtérése

Ebben a lutheri reformációhoz tartozó gondolkodó közösségben, Kálvin és társai tanulmányozták a Szentírást. Kálvin megtéréséről röviden és visszafogottan írt. Dr. Huszár Pál az 1534 előtti évekre, a jogi tanulmányainak idejére datálja Kálvin megtérési élményét, de úgy értelmezi azt, mint egy hosszabb érlelődési folyamat részét. Kálvin 1538-ban a zsoltárok könyvéhez írt magyarázatainak előszavában így vall erről az eseményről: „(...) *Egy hirtelen megtérés által Isten leigázta, és engedelmességre kényszerítette szívemet.*” Az evangéliumi üzenettel minden bizonnyal Wolmar ismertette meg. Apja halála után (Cadier szerint 1531, Dr. Huszár Pál pedig 1534-re teszi ennek időpontját) Kálvin végleg a teológia művelése felé fordult. Sadolat bíborshoz írt válaszlevelében pedig így írja le az evangélium irányába történő odafordulását: „*Egyszerre azonban valami új tan bukkant fel, amely a keresztyén hitvallástól nem vezetett el minket, sőt inkább az vezetett vissza a forrásához s mintegy mocskától megtisztítva, eredeti igazságába visszahelyezte. Én azonban nem egykönnyen figyeltem rá, megvallom, keményen ellene álltam. Különösen egy dolog fordítá el lelkemet az új tan hirdetőitől: az egyház iránt való tisztelet. De amint egyszer felnyitotta fületem és engedém, hogy tanítsanak, mindjárt láttam, hogy felesleges a félelem, hogy az egyház tekintélye csökken. E pontnál pedig fényözön áradt rám és átláttam, hogy a tévelygések minő szemétdombján fetrengtem.*”⁶

6 Jean Cadier: Kálvin. Egy ember Isten igájában. Kálvin Kiadó. Budapest, 1994. 36-37. o.

Száműzetésben

1533. november elsején Nicolas Copnak, Kálvin barátjának, a Sorbonne rektorának beszédet kellett mondania a trinitáriusok templomában. E beszéd egyértelműen az evangélium szellemében íródott. E beszédet Cop és Kálvin együtt írta (Pruzsinszky Pál, Kálvin egyik életrajzírója szerint a teljes beszéd Kálvinnak tulajdonítható⁷). E beszéd elhangzása után a ferencesek mindkettőjüket feljelentették és nekik menekülniük kellett. Cop Miklós Bázélbe menekült, míg Kálvin Angoulême-be. Itt egy plébános barátja, Du Tillet fogadta be és adott menedéket a számára. A barátjánál töltött időt Kálvin az írásnak szentelte. Isten nyugalmat biztosított a számára és rendelkezésére állt barátjának nagy könyvtára. Béza Tódor, aki Kálvin halála után utóda lett Genfben, azt írta a Kálvinról írt életrajzi művében, hogy Kálvin Néracba utazott. Cadier szerint csak fél évvel később, azaz 1534. áprilisában ment Néracba, ahol Navarrai Margit (I. Ferenc francia király húga) oltalmába vette az üldözött humanistákat és a reformáció híveit. Itt ismerkedett meg d’Etaple Faber Jakabbal (Jacques Lefèvre d’Etaples). 1534-ben hazautazott szülővárosába, ahol lemondott a 12 éves korától járó egyházi javadalmazásról (tanulmányi ösztöndíj). Bátorságra vall, hogy innen Párizsba utazott, ahol körözték, hogy találkozzon Servet Mihállyal, aki vitára szólította fel Kálvint, de nem jelent meg a megbeszélthelyen.

1534-ben jelent meg az első teológiai jellegű műve a *Psychopannychia* (A lélek ébrenléte) címmel. E mű megírására barátai ösztönözték, mivel sokan a lélek halál utáni alvását vagy megsemmisülését vallották. Szerintük csak a feltámadáskor elevenedik meg a lélek. Kálvin kifejtette, hogy az elhunyt személy lelke ébren vár a test feltámadására, tehát nem alszik és nem hal meg a testtel együtt. Ekkor már ő teológiai szaktekintélynek számított, nem vártak volna tőle ilyen jellegű írást, ha nem így lett volna. Poitiers-ből Strassburg érintésével Bázélbe utazott, barátjával du Tillet-el ahova 1535 késő nyarán érkeztek. Itt kell megjegyezni, hogy nehéz feladat Kálvin utazásait időrendi sorrendben megadni. Ezzel kapcsolatban eltérő adatokat olvashatunk. Bázélben nyugodt szellemi munka folyt, neves tudósok és nyomdászok tevékenykedtek ebben a városban. Catherine Klein házában Lucianus álnéven talált szállást Kálvin.

7 Pruzsinszky Pál: Kálvin János I.-II. Pápa, 1909-1912.

Ideje volt, hogy tudását kamatoztassa és az üldözött evangéliumi hitű reformáltak és az igazság ügye mellé álljon. Főművét, az Institutio-t (A keresztyén vallás rendszerét) először 1536 márciusában adták ki Bázelen. A mű már 1535. augusztus 23-án készen állt.⁸ Művét I. Ferenc francia királynak szánta, mivel a király az evangélium követőinek ellensége volt, azt tudván róluk, hogy ők *mások*, mint a többiek, de hogy *milyenek*, azt nem tudta sem a király, sem az üldöző hatalom. Kálvin az üldözöttek érdekében fordult a királyhoz, meggyőződése szerint jogi értelemben ez volt az egyetlen lehetőség azok védelmére. E könyv egyszerre tette őt ismertté. Könyvének hármas célja volt: A tanítás a védekezés és hitvallás. A következő címek szerepelnek a könyvben: Előszó: Levél Ferenc királyhoz.

1. fejezet: A törvényről (Magában foglalja a Tízparancsolat magyarázatát.)
2. fejezet: A hitről (Az Apostoli Hitvallás magyarázatát tartalmazza.)
3. fejezet: Az imádságról (Az Úri imádság részeit taglalja.)
4. fejezet: A sákramentumokról (A keresztségről és az úrvacsoráról értekezik.)
5. fejezet: A hamis sákramentumokról (A római katolikus egyház által elfogadott öt sákramentumról szól, amelyek nem azok, amiknek az egyház állítja.)
6. fejezet: A keresztyén szabadságról

A sorsfordító genfi út

Genf az óra- és az ékszergyártás helye volt. E város adott menedéket a Franciaországból elüldözött reformátoroknak. Kálvin neve egybeforrt e város nevével. EM Johnson a Kálvinról szóló életrajzi könyvének ez a címe: *A genfi férfiú*⁹ – nem véletlenül. Genfben lett Kálvin azzá a személyiséggé, akire mint reformátorra emlékezünk. Mivel Genf gazdag város volt, a környező hatalmak szerették volna uralmuk alá hajtani, hogy minél nagyobb anyagi hasznot nyerjenek belőle. A Savoyai Hercegség többször is kísérletet tett arra, hogy átvegye a város irányítását. 1602-ben hadsereggel akarta bevenni a várost, de annak védői visszaverték a támadást. 1535-ben Genf a reformáció hel-

⁸ Alister E. Mc Grath: Kálvin. Budapest, 1996. 90.o.

⁹ EM Johnson: Man of Geneva. The story of John Calvin. The Banner of Truth Trust, 1977

vét hitvallású irányzatának legjelentősebb helye lett. 1536. május 21-én hivatalosan is elfogadták a reformációt. A genfiiek ugyan nem örültek az ide érkező idegeneknek, akiket hitük miatt üldöztek el hazájukból. Szabó Előd lelkész-tanár részletesen ecseteli a Kálvin előtti erkölcsi állapotokat Genfben.¹⁰ A római katolikus egyház sem volt mentes az erkölcsi kilengésektől. Farel Vilmost elűzték az óhitűek, de Bern város nyomására visszafogadták 1533-ban. Farel pedig Viretet győzte meg arról, hogy együtt munkálkodjanak a városban.

Hogyan került Kálvin ebbe a városba? Barátjával du Tillet-el érkezett – nem tudjuk pontosan melyik napon. Minden bizonnyal 1536 augusztusában. Nem ide akart eljutni, Bázélbe vagy Strassburgba igyekezett, de egy lezárt útvonal miatt kényszerült betérni ebbe a városba, terve szerint egy éjszakára. Isten újra hathatósan belenyúlt Kálvin életébe. Kálvin genfi szolgálatára történő elhívásának eszköze Farel Vilmos volt, akinek gyorsan tudomására hozták, hogy Kálvin ebben a városban tartózkodik, és aki azonnal felkereste Kálvint, akiről már sokat hallott. Eleinte szép szóval, szeliden próbálta meggyőzni az ismert reformátort, teológust, hogy maradjon Genfben, mert nagy szükség van rá ezen a helyen, később azonban látva, hogy Kálvin hajthatatlan és csak a nyugalmas, tudományos munkára vágyakozik, erőteljessé vált a hangja és szinte dörgedezett: *„A mindenható Isten nevében mondom neked: Isten átka fog sújtani, ha megtagadod tőlünk az Úr munkájában a segítséget és inkább önmagadat keresed, mint Krisztust”* Kálvin nemcsak meglepődött e váratlan szavakon, de meg is rettent – mégpedig attól, hogy Isten akaratával szemben döntsön – mivel felismerte Isten figyelmeztetését Farel szavaiban. Mintha Isten keze nyúlt volna le az égből és marasztalta volna őt. Így maradt Kálvin Genfben. Jézus Krisztus szava igazolódott e döntésben: *„Mert aki meg akarja menteni az ő életét, elveszti, aki pedig elveszti az ő életét énért és az evangéliumért, megmenti azt”* (Mk 8,35). Kálvin egész életét jellemezhetjük az ige azon részével, mely szerint ő mindenkor kész volt elveszteni az ő életét Krisztusért és az evangéliumért, hogy megtalálja azt. Kezdetben szerény szerepet töltött be a gyülekezet életében, a Szentírást magyarázta a Szent Péter templomban. Teológiai előadásokat tartott, elkészítette a gyülekezeti imádságokat szabályozó cikkeket. Kiterjedt levelezést folytatott, e levelezések a másokért történő imádságos közbenjárás hű tanúbizonyságai. Kálvin levelezéseinek

10 Acta Theologia Papensia 3; Kálvin Mozaikok. Szabó Előd: Első genfi tartózkodás 10-11.old. Kiadta: PRTA 2000-ben.

egy része kelkigondozó jellegű volt, ő maga pedig gyakran látogatta a betegeket és haldoklókat. A Tatai Református Egyházmegye asszonykonferenciáján Pungurné Császár Judit tanár előadásában több részlet is hallhattunk Kálvin kiterjedt levelezéseiből. E levelekből kirajzolódik Kálvin együttérző, a szenvedő iránt irgalmas szívű ember arcképe. Dr. Német Dávid professzor a 2009. évi Képes Kálvin Kalendáriumban megjelent „A lelkigondozó Kálvin” c. írásában idéz az egyik ilyen levélből: *„Az a helyes, ha Isten tisztelését előbbre helyezzük a saját életünkénél is. Hogy pedig ezt megtehessek, meg kell tanulnunk a lemondást, és el kell tudnunk feledkezni önmagunkról, amikor Isten ügyéről van szó.”*

A lausanne-i hitvita

Nyilvános hitviták folytak 1536. októberében, melynek célja a reformált hit elfogadtatása volt a város polgáraival. Bern tanácsa Farel és Viret-t jelölte ki erre a hitvitára, mire ők Kálvint is magukkal vitték. A vita alapját Farel által összeállított tíz tétel szolgáltatta. A hitvitán ott voltak a római egyház képviselői. Két témakörben alakult ki nagyobb vita, az egyik az úrvacsora, a másik a hit általi megigazulás tana volt. Kálvin csak csendes részvevője kívánt lenni e hitvitának, azonban amikor a római egyház hitszónoka bírálta a reformált hitűek úrvacsora-értelmezését, mivel azok - szerintük - nem fogadják el az atyák tanítását arról, hogy az úrvacsorában Krisztus valóságos testét és véréát vesszük az úrvacsorában – ekkor ő felállt és kifejtette, hogy Tertullianus és Augustinus mást tanít erről. „Krisztus az úrvacsorában testének és vérének jelét hagyta”. Ez a vita tette ismertté Kálvint, mint hitvitázó tekintélyt.

Kálvin három megvalósításra váró feladatot tűzött ki maga és a genfiak elé. 1. A gyermekek hitben való nevelését 2. Számba kell venni kik tartoznak az egyházhoz – az egyháztagság kritériumait kellett megfogalmazni – ennek érdekében született meg a Hitvallás. 3. Be kell vezetni az egyházfegyelem gyakorlását.

Az első genfi Káté

Megtalálták a Káté francia változatának egy példányát, melyből Patay Lajos készítette el a magyar nyelvű változatot. Ez a Káté az 1536-ban kiadott Institutio alapján készült, tulajdonképpen annak váz-

latos kivonata volt. Két célt szolgált a Káté megírása: 1. Az emberek e Káté ismeretében könnyebben értsék az elhangzott igehirdetéseket. 2. Az igaz tanítás ismeretét nyújtva óvjon a tévtanításoktól. A Káté nem felelt meg a gyerekek szellemi szintjének, túlzottan tudományos és elvont volt, valamint nem kérdés-feleletekben dolgozta fel a témaköröket. Ennek ellenére a Káté fontos szolgálatot töltött be az egyház életében. A reformáció tanítását francia nyelven is olvashatták az emberek.

A Hitvallás¹¹

A Hitvallás cikkelyeinek megfogalmazásával azt a célt tűzték ki, hogy a Hitvallásra történő eskütétel alapján dőljön el, ki tartozik az egyházhoz és ki nem. Aki nem volt hajlandó esküt tenni a Hitvallásra, annak távoznia kellett a városból. Ezzel a gyakorlattal akarták elejét venni a tévtanítók romboló és megosztó munkájának. A Hitvallásnak 21 pontja volt. E Hitvallás betartatása ütközött a legnagyobb ellenállásba mind az ún. Kétszázak Tanácsa, mind a genfi polgárok részéről. Szembe került a Kétszázak Tanácsa – amely engedékenyebb volt ebben a kérdésben – és a Kis Tanács (Dr. Huszár Pál szerint szenátusnak tekinthető), amelynek vezetői a lelkipásztorok voltak. A lényeges kérdés abban állt, hogy kihez tartozik a lelki hatalom. Genf polgárai közül többen nem jelentek meg az eskütételen. Kálvin azt javasolta, hogy ezeket az ellenálló polgárokat tiltsák el az úrvacsorától. Közben a magisztrátusban nagyobb lett Kálvin ellenfeleinek a száma, akik nem értettek egyet azzal, hogy bárkit is eltiltsanak az úrvacsorától. 1538. március 11-én a Tanács elfogadta a berni istentiszteleti rendtartás átvételét. Ez abban különbözött a genfi rendtartástól, hogy kovásztalan kenyeret használtak az úrvacsoránál, megünnepezték a Mária ünnepet, a „gyümölcslő boldogasszony ünnepét” és keresztlő kutat használtak. Kálvin nem a berni rendtartás ellen emelt kifogást, hanem az ellen, hogy a Tanács, mint világi testület akarta irányítani az egyházat. 1538 húsvétján, az előző éjszakai dorbézolás miatt sem Farel, sem Kálvin nem volt hajlandó kiszolgálatni az úrvacsorát a rendetlenül élőknek. 1538. április 23-án száműzték Farelt és Kálvint Genfből. Mindketten Isten kezéből fogadták el a Tanács döntését és azt a helyzetet, amibe ennek kapcsán jutottak. Kálvint egyébként is megviselte az a harc,

¹¹ *Confession de la Foy*

amelyet a Genfben élő libertinusok (szabadelvű gondolkodók) ellen folytatott.

Újra száműzetésben: Strassburgban

A két jó barát, Farel és Kálvin útja kettévált. Farel Neuchatelbe ment, Kálvin pedig Bázélbe szeretett volna menni, ám Martin Bucer erőteljes szavai hatásának engedve (Bucer Jónás próféta engedetlenségének példájával fenyegetőzött) az elzászi Strassburgba utazott, ahol a menekült francia protestánsok lelkesze lett 1538 és 1541 között. Kálvin Jánost megbecsülésben részesítették Strassburgban, felvették a város teljes jogú polgárai közé, a szabók céhe ezt megerősítvén felvette a tagjai közé. Kálvin ebben a városban igehirdetőként és tanárként működött. A teológiai fakultás elődjének számított iskolában újszövetséget oktatott. Magyarázta János evangéliumát, a 2 Korinthusi levelet, a Filippi és a Római levelet. Strassburgi tartózkodása legjelentősebb művének a Római levélhez írt kommentárt tartják. Ebben az időszakban (1539) jelent meg az Institutio második kiadása. 1540-1541-ben Kálvin több alkalommal is részt vett a Német-római Császárság területén rendezett hitvitákon. Luther Mártonnal sohasem találkozott. Latinul ugyan tudtak volna társalogni, de egyikük sem beszélte a másik nyelvét – Kálvin nem tudott németül, Luther pedig nem beszélte a francia nyelvet. Dr. Huszár Pál szerint egyébként egymásról tudtak és kölcsönösen tisztelték egymást. Simon Kálmán pedig, aki a Soproni Kálvin Körnek tartott előadást Kálvinról, azt írta, hogy a „német reformátor alig vett Kálvinról tudomást, de Kálvin mindig nagy elismeréssel nyilatkozott róla”.¹² Melanchton Fülöp, Luther munkatársával viszont találkozott Kálvin. Maga Melanchton kiváló teológusnak tartotta Kálvint. Melanchton egyébként Kálvin titkos tanítványának tekintették. Strassburgban adták ki a Sadolet bíboroshoz írt levelét is, valamint Kálvin zsoltárgyűjteményét. Kálvin itt megnősült. 1541. augusztus elején Martin Bucer tanácsára elvette egy fiatalon elhunyt reformált lelkész (Storder) özvegyét, Idolette de Bure-t. Benne igazi segítőtársra talált a reformátor. Sajnos rövid ideig tartott a boldog házasságuk, Idolette 1549-ben türelemmel viselt szenvedés után meghalt. Kálvin ezt írta barátjának, Viretnek: „Elvesztettem életem olyan kitűnő társát, aki – ha kellett volna – velem együtt vállalta volna nem csak a száműzetést és nyomort, hanem a halált is. Egész életemben hü-

12 Simon Kálmán: Kálvin élete. i.m. 147. o.

séges segítőtársam volt a szolgálatban. Soha nem hátráltatott semmiben, a legcsekélyebb mértékben sem.”¹³

Martin Bucer strassburgi liturgiája mély benyomást gyakorolt Kálvinra, és ő innen merítette a későbbi istentiszteleti rendtartásának főbb elemeit. „*Ami a vasárnapi istentiszteletek rendjét illeti, a strassburgi gyakorlatot vettem alapul és túlnyomó részben ahhoz igazodtam*” – vallotta a későbbiek során Kálvin. A presbitérium megszervezése viszont ebben a formában Kálvin nevéhez köthető. Bucer felvigyázókat állíttatott, de ezek kijelölése a világi hatalom dolga volt. Kálvin a presbiterek kijelölését egyházi feladatnak tekintette. A presbiteri tisztség sem előzmények nélküli, hiszen a mintát a zsidóságon belüli vének tanácsa adta.

Genf visszavárja Kálvint

Kálvin és Farel távozása után szabadosság és zűrzavar uralkodott el a városon. Egyre kevesebben tartották szükségesnek a templomlátogatást. Üresek lettek a templomok és az iskola elpusztult. Sokan visszatértek a katolikus egyházba. A római egyház próbálkozott Genf visszahódításával – veszélybe került a reformáció Genfben. 1543. május 1-jén a Genfi Tanács visszavonta a reformátorok elleni száműző határozatot és visszavárta őket a városba. Követeket küldtek Kálvinhoz, hogy meggyőzzék őt a visszatérésről. Farel Vilmos levelei tették meg tulajdonképpen a döntő hatást Kálvinra. Újra a régi barát szava bírta rá a teológust, hogy visszatérjen. Maga Kálvin így írt erről: „*Ki mondhatatlan kényszerűségbe sodortál mennydörgető felhívásoddal. Miért kell neked ilyen rossznak lenned hozzám és csaknem összetöröd barátságunkat?*”¹⁴ Ezekből a sorokból is látszik, hogy Kálvin mennyire nem óhajtott visszatérni szenvedéseinek helyére. 1541. szeptember 14-én újra megjelent Genfben és minden szemrehányás nélkül ott folytatta a munkáját, ahol annakidején abbahagyta. A vasárnapi textusát is, szokásához híven ott folytatta, ahol a száműzetéskor megszakította. Nagy változást hozott az egyház életében az, hogy a városi tanács már nem szólt bele az egyház dolgaiba. Az egyház irányítása a presbitérium hatáskörébe tartozott. A városi tanács is elfogadta az 1541. évi

13 Simon Kálmán: Kálvin élete. i.m. 147. o. Eredetileg Stickelberger közli 1937.

14 Nyilas Zoltán: Kálvin Strassburgban. Acta Theologica Papensia 3. Kálvin mozaikok. PRTA 2000. 69. o.

Egyházi Rendtartást. Kálvin létrehozta az egyház alapját képező négy szolgálatot: a lelkipásztori, a tanítói, presbiteri és diakónai szolgálatot. Genf alkotmányában szigorú módosításokat foganatosított Kálvin, szűkült a tömeg uralma. A genfi polgárok zúgolódással, tiltakozással válaszoltak e megszorításokra és Kálvin ellen fordult haragjuk. Ekképpen szóltak: „Ime, ezen jöttment idegen megfosztott minket ősi szabadságunktól.” Másodszor érezte, mit jelent Genfben élni.

1542-ben megírta a második kátéját, amely egyben hasonlóságot, de eltérést is mutatott az első kátéhoz képest. Mindkét káté a konfirmáció - oktatást volt hivatott végezni. A két káté anyagának beosztása viszont eltér egymástól. Ennek a káténak az anyaga egységesebb, mint az első, egyszerűbb a stílusa és kérdés-feleletekben íródott. Több nyelvre is lefordították a kátét, magyarra 1695-ben. Ebben az évben született meg egyetlen fia, Jacques, aki néhány napot élt csupán.

Kálvin második genfi tartózkodása sem mondható nyugalmasnak, tele volt küzdelemmel. A libertinusok (másképpen libertinek) elleni harc éveken át tartott. 1548. szeptemberében az őszi úrvacsora során Kálvin arról prédikált, hogy kik lehetnek az Úr asztalának méltó vendégei és kik nem. Amikor a libertinusok kimentek az Úr asztalához kezével takarta el a szent jegyeket. Kálvin egyébként az úrvacsora kérdésében közép állást foglalt el Luther és Zwingli között. 1549-ben Kálvin egyezsége jutott Zwingli utódjával, Bullinger Henrikkel (a II. Helvét Hitvallás szerzője) az úrvacsora kérdésében (Consensus Tigurinus). A kiválasztottak számára Jézus Krisztus a Szent Lélek által van jelen, valóságos módon. Az úrvacsora több mint emlékezés, vagy emlékvacsora.

Szervét Mihály halálra ítélése

Szervét Mihály Aragóniában született, kiváló értelmi képességekkel megajándékozott egyén volt. 14 éves korában már jogot tanul. 1551-ben jelent meg *De Erroribus Trinitatis* című műve, amelyben tagadta a Szentháromságot. Abban a korban az egyház befolyása révén e tévtanítás miatt halálos ítélet várt volna rá a legtöbb európai országban. Figyeljük meg, mit ír e kor állami és egyházi gyakorlatáról az eretnek-ség ügyében Eberhard Gresch német történész: „*Különösen a 16. században nem ismertek az óhitű és református területek türelmességet az újrákeresztelőkkel, antitrinitáriusokkal, zsidókkal és „boszorkányok-*

kal” szemben.”¹⁵ Szervét Mihály spanyol orvost Vienne nevű kisvárosban az itt megjelent panteista szemléletű értekezéseinek gyűjteménye, a „Christianismi Restitutio” („A keresztyénség helyreállítás”) miatt halálra ítélték, letartóztatták, de ő megszökött a börtönből. Kálvin figyelmeztette Szervétet, hogy ne menjen Genfbe. Ennek ellenére megjelent Genfben, abban reménykedve, hogy az itt élő libertinusok védelmükbe veszik. Nem vette komolyan a veszélyt, hogy tévelygése miatt egy református városban is halálos ítélet várhat rá. Kálvin nem volt a magisztrátus tagja, tehát nem ő szavazott Szervét perében. Egyetértett ugyan a halálos ítélettel, a kivégzés módjával nem. Ő a lefejezést akarta kieszközölni, mint könyörületesebb kivégzési módot, de nem engedtek ebben az ügyben. 1553. október 27-én égették meg Szervétet. Szervét a máglyához vezető úton így kiáltott fel: „Örök Isten Fia, Irgalmazz nekem!” Ha máshol, nem egy református városban történt volna a máglyahalál nem sokat beszéltek, írtak volna róla, így azonban a mai napig sokan Kálvint hibáztatják ezért a halálos ítéletért. Szervét halála után a libertinusok még koncentráltabban támadták Kálvint. Egészen 1555. május 18-áig tartott a libertinusok próbálkozása, hogy Kálvint ellehetetlenítsék. Ezen a napon győzték le Genf polgárai a libertinusokat, akik támadásra készültek az istentiszteletre egybegyűltek ellen, de a nép ellentámadásba lendülve megsemmisítette a libertinek táborát. Ez után nyugalmasabb időszak következett.

A genfi főiskola szervezése

E nyugalmasabb korszak beálltával Kálvin a főiskola létrehozásának gondolatával tudott foglalkozni. A városnak nem volt pénze az iskola megépítésére, ezért Kálvin közadakozást hirdetett erre a célra és maga is meglepődött, amikor rövid időn belül befolyt az építkezéshez szükséges összeg, 10.024 aranykoronát adtak. Hat hónap múlva már ott állt az új főiskola várván a diákokat. 1559. június 5-én volt az iskola ünnepélyes megnyitója. Két ciklusban tanítottak az Akadémián: az első ciklus a *schola privata* volt. Ennek keretében oktattak francia, latin és görög nyelvet és filozófiát. Ez a középszintű oktatásnak felelt meg. A másik ciklusban folyt az egyetemi szintű oktatás, az ún. *schola publica*. Itt hébert, görög nyelvet, filozófiát, irodalmat és teológiát ok-

15 Gresch, Eberhard: A hugenották története, hite és hatása. Kálvin Kiadó. Budapest, 2008. 132. o.

tattak. Kálvin és Béza Tódor a teológia professzorai voltak. Az egyik legismertebb diákjuk volt Knox János, aki Skócia nevezetes reformátora lett.

1559-ben megjelent a teljesen átdolgozott Institutio

Kálvin négy fő részre osztotta a könyvet. Tulajdonképpen a könyv szerkezete a Szentháromság tanára épülő szerkezetet követi: Az I. könyv témája az Atya Isten, a II. könyvé a Fiú Isten, a III. könyvé a Szentlélek Isten, a IV. könyvé pedig az egyház.

Ebben a kiadásban az eleve elrendelés tanát a kegyelemről szóló rész utánra helyezi. „Az eleve elrendelés hite, egy olyan folyamat vég-eredménye, mely a kegyelem emberekre gyakorolt hatását vizsgálja a tapasztalati ellentmondások figyelembevételével.”¹⁶ Kálvin a predesztináció pozitív oldalára tette a hangsúlyt. Isten Krisztusban kiválaszt az életre és megtart minden körülmények között, mert Ő hűséges. Vallotta, hogy csak alázattal lehet megközelíteni ezt a témakört tudván, hogy „a titkok az Istenéi, a kijelentett dolgok a miénk”. Az eleve elrendelés tana nem volt központi témája, ahogyan ezt szokták rá vonatkozóan állítani, ő ezt fontos kérdésnek, de kiegészítő tannak tartotta. Mégis őt tartjuk a predesztináció tanával foglalkozó szaktekintélynek, mivel egyedülálló módon foglalkozott ezzel a témakörrel és részletesen kifejtette a Szentírásan alapuló nézetét. Előtte már Augustinus egyházatya foglalkozott ezzel a kérdéssel.

Kálvin végrendelete és halála

1564. április 2-án húsvétkor volt utoljára templomban, ahova már nem tudott saját erejéből eljutni, úgy vitette magát oda. Hallgatta a prédikációt, úrvacsorázott és remegő hangon énekelt. Április 25-én tette meg végrendeletét. Szerény vagyonát kedves testvérére, Kálvin Antalra hagyta. Tíz tallért hagyott a gimnáziumra, ugyanannyit a külföldről menekült szegények számára, ugyanannyit egy Johanna nevű rokonára. Testvére fiainak 40-40 tallért hagyott stb. Ami különösen figyelemreméltó a végrendeletében, az az Isten iránti hálaadás: „*Először is hálát adok Istennek, hogy Ő, aki teremtt és e világba helyezett engem,*

16 Császár Attila: Második genfi tartózkodás. Acta Theologica Papensia 3. Kálvin mozaikok. Papai Református Teológiai Akadémia, 2000.

rajtam megkönyörülven, nemcsak a bálványimádás sötét mélységéből, amelyben el voltam merülve, kiragadott, hogy elvezéreljen az ő evangéliuma világosságára, azután részeltetett az üdvösség tudományában, amire teljesen méltatlan valék” (...) ¹⁷

Farel Vilmos idős kora – nyolcvanéves volt – ellenére eljött meglátogatni őt és elköszönni tőle.

Kálvin a következő napokat imádsággal töltötte. Gyakran felsóhajtott fájdalmai között. Orvosai már nem tudtak segíteni az előrehaladott tuberkulózisban szenvedő betegen. 1564. május 27-én csendben, észrevétlenül adta vissza lelkét Teremtőjének. Genf városa gyászba borult, gyászolta a város lelkészét, a főiskola tanárát. Május 29-én helyezték testét nyugalomba a Planpalais köztemetőben – kérésére – egy jeltelen sírba.

17 Császár Attila: Második genfi tartózkodás 1541-1564. Acta Theologica Papensia 3. Kálvin mozaikok. PRTA 2000. 103. o.

Felhasznált irodalom

Dr. Huszár Pál: Kálvin János. Kálvin Kiadó. Budapest, 2008

Jean Cadier: Kálvin. Egy ember Isten igájában. Kálvin Kiadó. Budapest, 1994.

Acta Theologica Papensia 3. Kálvin mozaikok. Pápai Református Teológiai Akadémia, 2000

A Kárpát-kanyartól a Cevennekig. Szemelvények a Soproni Kálvin Kör 1996-2001 közötti tevékenységéből. Sopron, 2001

EM Johnson: Man of Geneva. The story of John Calvin. The Banner of Truth Trust. 1977.

Paul Johnson: A kereszténység története. Európa Könyvkiadó. Budapest, 2005.

Kálvin János Institutioja. 1536. Stichting Hulp Oost-Europa. Budapest, 1995. Fordította: Dr Victor János.

Kálvin János az eleve elrendelésről. Fordította Szabó Piroska. A jegyzeteket összeállította Király László. Az utószót írta Kónya István. Európa Könyvkiadó. Budapest, 1986.

Képes Kálvin Kalendárium írásai Kálvinról. Kálvin Kiadó. Budapest, 2008.

Szabó Előd

**A francia protestantizmus megerősödése
és hanyatlása
(IV. Henrik halálának 400. évfordulójára)**

Szabó Előd

A francia protestantizmus megerősödése és hanyatlása

(IV. Henrik halálának 400. évfordulójára)

Az európai protestáns egyházak történetét a hihetetlen sokszínűség jellemzi. Voltak államegyházi rendszerben élők, amelyek védelmét és erősítését az uralkodóházak teljes egészében biztosították. Ez főként a skandináv államokra, valamint a Német-Római Birodalom fejedelemségeire jellemző. Voltak olyanok, amelyek csak szórványban éltek, egy-egy egymástól elszigetelt csoportban és gyülekezetben. Az ilyen jellegű protestantizmus főként az erősen katolikus déli országokra volt jellemző. Végül pedig létezett egy olyan létforma, amelyben jelentős számú, vagy jelentős számarányú protestáns élt egy országban anélkül, hogy az uralkodóház a legkisebb mértékben is támogatta volna. Ezekben az államokban azután előbb vagy utóbb létrejött a kiegyezés a két vallási párt között és igyekeztek valamilyen formában az együttélés szabályait betartani. Az is igaz, hogy katolikus szemszögből nézve ezek a vallási engedmények, kiegyezések csupán az idő- és térnyerés eszközei voltak. Ebbe a sorba tartozik többek között a Magyar Királyság, valamint Franciaország.

A francia protestánsok élete nagyon sokban hasonlít a magyarokéra. Mindkét államban elterjedt a protestantizmus, jóllehet azt kemény eszközökkel, törvényekkel tiltották. Először a lutheri irány hódított, majd mindkét helyen továbbléptek a protestánsok a református eszmék felé. Mindkét államban létrejött a katolikusok és protestánsok együttélését szabályozó békekötés, illetve királyi irat. Végül pedig mindkét államban nagyon kemény ellenreformációs folyamat zajlott le a XVII. században, főleg annak második harmadában. Egyetlen fontos különbség van a két ország helyzete között. Míg a Magyar Királyságban a katolikusok számaránya volt 10%, Franciaországban a protestánsok számaránya volt ugyanennyi. Ennek köszönhető az, hogy a francia protestánsokat 1685-re¹⁸ sikerült csaknem teljes egészében eltüntetni Franciaország vallási életéből. Ezt a folyamatot, vagyis a francia protestánsok megerősödését és hanyatlását szeretném felvázolni az 1530-as évektől az 1600-as évek végéig, különös tekintettel a

18 A fontainebleau-i ediktum kiadásának 325 éves „jubileuma” van 2010-ben.

Szent-Bertalan éj (1572) és a fontainebleau-i ediktum (1685) közötti időszakra.

A kezdeti lépések a vallásháborúk kitöréséig

A francia reformáció kezdetei, hasonlóan a többi nyugat-európai államhoz az 1510-es évekre nyúlik vissza, amikor az úgynevezett bibliai humanisták a Szentírás értelmezéséből kiindulva megkérdőjelezték a katolikus egyház dogmáit. A francia reformáció elindulásának legfontosabb egyénisége Jacques Lefèvre d'Étaples¹⁹ volt, aki már 1512-ben kifejtette egy bibliai kommentárjában, hogy Isten kegyelmét hit által lehet elnyerni. Az ő részvételével alakult meg Meaux városában 1521 körül egy reformcsoport, amely a Bibliához való visszatérést hangoztatta. Ennek a csoportnak tagja volt Guillaume Farel is, aki később Genf városában és Kálvin János életében is fontos szerepet töltött be. A reformcsoport 1523-ban kénytelen volt elmenekülni, az újabb központ Navarrai Margit udvara volt Nérac-ban²⁰. Az eszmék terjedésével egy időben megkezdődött az üldöztetés is, a kezdetektől fogva halálbüntetés volt a protestáns eszméket vallók része; 1523-ban égették meg az első protestáns mártírt²¹.

Az első nagyobb felzúdulást és az üldöztetések felerősödését az úgynevezett plakát-botrány okozta. 1534. október 18-án Párizs, Orléans, Blois és más francia városok utcáin a misét gyalázó plakátok jelentek meg. A plakátokat úgy csempészték be Svájból. A plakáttagasztás annyira jól szervezett volt, hogy még a király ambroise-i kastélyába is jutott az uralkodó hálósobájának ajtajára. Noha Navarrai Margit meg volt győződve arról, hogy mindezt csak a protestánsok lejárására találták ki, ám ebben sajnos nem volt igaza. I. Ferencet annyira felbőszítette ez az eset, hogy Párizsban részt vett egy ünnepi körmeneten, amely alkalommal a város megtisztulásáért könyörögtek. Az uralkodó eldöntötte, hogy amennyire ereje és hatalma engedi, kiírtja a lutheránus fertőt országából. Ennek nyomán indult meg egy komolyabb „hadjárat”, amelynek nyomán 35 lutheránust égettek meg. A meginduló üldöztetés hatására sok evangéliumi hiten lévő elmenekült

19 Az ő nevéhez fűződik az első francia nyelvű bibliafordítás elkészítése, amely teljes egészében 1530-ban jelent meg Antwerpenben.

20 Kálvin János is megfordult a királynő udvarában.

21 A reformáció kezdeti lépéseire lásd Eberhard Gresch: A hugenották története, hite és hatása. Kálvin Kiadó, Budapest, 2008. 20.

az országból.²² Az 1534-es esztendőben indult meg az első „menekült-hullám” a környező országokba, amelyet a következő másfél évszázadban továbbiak követtek.

A reformáció eszméinek elterjedését azonban az üldözésekkel sem sikerült megakadályozni. Létezett több olyan könyv, amely segítette a reformáció terjedését. 1525-ben jelent meg egy dogmatikai mű, 1526-ban pedig egy liturgiai munka Farel tollából. 1535-ben egy újabb francia Biblia-fordítás jelent meg, amely Olivetan munkája. A legnagyobb áttörést azonban Kálvin Institutiojának francia nyelvű kiadása jelentette 1541-ben. Genf városa felől megindult a könyveknek Franciaországba való áramlása. Ezt a változást jelzi az is, hogy a teológiai fakultás által 1542-ben összeállított lista, amelyen a tiltott könyvek szerepeltek, 23 olyan művet tartalmazott, amelyet Genfben nyomtatnak. Minden tiltás ellenére is keresettek maradtak a protestáns eszméket terjesztő iratok a francia könyvpiacra.²³

Az üldöztetés pedig ezek után csak egyre erősödött. 1545-ben a provence-i valdensekre mértek egy keresztes hadjáratnak nevezett akcióban csapást, amikor több száz védtelen embert mészároltak le. 1546-ban Meaux-ban, a korábbi reform-csoport ténykedésének helyszínén 14 embert égettek meg eretnekség miatt. II. Henrik király 1547-ben megalapította az úgynevezett „máglyatanács”-ot, ami egy külön bíróság volt, kifejezetten az eretnekek felkutatására és elítélésére. Az 1550-es években további ediktumokat bocsátott ki az uralkodó, amelyekkel szigorították a büntetési tételket. Mindezeknek köszönhetően 1540 és 1560 között 600 embert végeztek ki eretnekség vádjával, többek között törvényszéki tagokat is. 1559-ben a párizsi parlament egyik tagját is perbe fogták, akiről kiderült, hogy gondolatait Kálvintól és másoktól eredeztette, a könyveket pedig egy „nemzetközi” (országok között ingázó) terjesztő hálózattól szerezte.²⁴

Mindezek ellenére az üldöztetések nem érték el hatásukat. 1560-ra komoly tényezőként jelent már meg a protestánsok csoportja, amelyet ettől az időponttól kezdve neveznek hugenottáknak. Az elnevezés különlegessége az, hogy egy nemzeti protestáns egyház tagjait külön el-

22 A plakátbotrányhoz lásd Owen Chadwick: A reformáció. Osiris Kiadó, Budapest, 1998.146.

23 A protestáns eszmék elterjedéséhez lásd Gresch i.m. 21., valamint Alister E. McGrath: Kálvin. Osiris Kiadó, Budapest, 1996. 192-193.

24 Az üldöztetésekhez lásd Gresch i. m. 20., valamint Chadwick i. m. 146-147. és McGrath i. m. 194.

nevezéssel illet. Jelentését tekintve legvalószínűbb az, hogy a francia protestánsoknak „a genfi reformációhoz fűződő szoros kapcsolatira utal (franciául »huguenauds«, az »aignos«-ból, esküdtek)”²⁵. 1558-ban létszámuk meghaladta a 400 ezret, 1559-ben megtartották nemzeti zsinatukat Párizsban, ahol saját hitvallási iratot és egyházi rendszabályt fogadtak el, 1562-ben pedig mintegy 2 milliónyian lehetnek több mint 2000 gyülekezetben és több mint 600 templommal²⁶.

1561-ben még egy kísérlet volt arra nézve, hogy a két párt kiegyezését biztosítsák. Medici Katalin, aki kiskorú fia, IX. Károly helyett uralkodott, mindenképpen szerette volna elérni, hogy a két vallási párt, vagyis a hugenották és a katolikusok kiegyezzenek egymással. Ennek érdekében hívta össze 1561 szeptemberében Poissy kolostorába egy megbeszélésre a két fél teológusait. A kollokviumon jelen volt maga király, az anyakirálynő és a koronahercegek is. Protestáns oldalról Theodor de Bèze (magyarosan: Béza Tódor) genfi lelkész vezette a vitán résztvevőket, katolikus oldalról pedig Lorraine bíboros. Bár mindkét vezető igyekezett a megegyezésre és alapvetően az anyakirálynő is ezt szorgalmazta volna, az egy hónapig tartó vitatkozásban semmit nem közeledtek egymáshoz az elképzelések. Nem csupán ez a megbeszélés mutatta azt, hogy enyhült a nyomás az uralkodóház részéről, hanem két ediktum is, amelyet 1560-ban, illetve 1562-ben bocsátott ki az uralkodó. Az amboise-i ediktum (1560 március) amnesztiát adott a vallásuk miatt bebörtönzötteknek és felfüggesztette az eretnekek ellen folyó bírósági eljárásokat. A saint-germain-en-lay-i ediktum (1562. január 17.) pedig bizonyos feltételekkel ugyan, de engedélyezte a protestáns istentiszteletek megtartását. Magánházakban, illetve a városfalakon kívül szabadon tarthattak ezek után a hugenották gyülekezeti összejöveteleket.²⁷

25 Végheő Tamás – Gárdonyi Máté – Tóth Tamás (Szerk.): Egyháztörténeti Lexikon. 2. kötet. Jel Kiadó, Budapest, 2009. 368.

26 A statisztikára és a protestánsok elterjedésére nézve lásd Gresch i. m. 21., Chadwick i. m. 149-151., McGrath i. m. 197-199. és Szász Géza: A francia állam és a protestánsok a 17. században – tűréstől tiltásig. Internetes forrás. Internet cím: http://www.lib.jgytf.u-szeged.hu/folyoiratok/aetas/2000_1-2/2000-1-2-02.htm. Letöltés dátuma: 2010. március 25.

27 A kollokviumhoz és az ediktumokhoz lásd Chadwick i. m. 152-154. és McGrath i. m. 205.

28 A vallásháborúk korához lásd Chadwick i. m. 154-156., Gresch i. m. 25-28., Szántó Konrád: A katolikus egyház története. II. kötet. Ecclesia Kiadó, Budapest, 1988. 86-88., Warga Lajos: A keresztyén egyház történelme II. A reformáció utáni korszak vagy a protestantismus fejlődése s az államok független uralma. Nyomtatta Radil Károly a Sárospataki Ref. Főiskola betűivel, Sárospatak, 1906. i. m. 176-183. és Szász i. m. Internetes forrás.

rek korlátlan lelkiismereti szabadságát. A 2. vallásháború (1567-68) kiváltó oka Franciaország és Spanyolország közeledése volt. A hugenották féltek attól, hogy spanyol segítséggel leverik őket, ezért támadásba lendültek. 1567. szeptember 29-én, Mihály napján Nimes városában vérfürdőt rendeztek a katolikusok között (ez az úgynevezett Michelade). A háború menetében rövid szünet következett be egy békének köszönhetően, ám amikor Medici Katalin hatályon kívül helyezte a korábbi békéket és engedményeket, és ismét halálbüntetéssel sújtották az eretnokséget, kitört a 3. vallásháború (1569-70). A háborút lezáró saint-germain-en-laye-i békében a hugenották elnyerték a polgári egyenjogúságot, a lelkiismereti szabadságot, nyilvános istentisztelet tartási jogot minden tartomány két-két városában, valamint úgynevezett biztonsági helyeket, amelyekben a hugenották megvédehették magukat. Ennek a békének vetett véget a Szent-Bertalan éjszakai vérengzés. Bourbon Navarrai Henrik (hugenotta vallású uralkodó) és Valois Margit (a király, IX. Károly nővére) 1572 augusztusában összeházasodott. Ezt az alkalmat akarták kihasználni arra, hogy a hugenották vezetőjét, Gaspard de Coligny²⁹ admirálist megöljék. A sikertelen merénylet egy még komolyabb csapás megtételére ösztönözte a királyi udvart. Medici Katalin elrendelte, hogy az esküvőre összegyűlt nemességet öljk meg. Az 1572. augusztus 23-ról 24-re virradó éjszakán (Szent Bertalan éjszakája), mintegy 3000 hugenottát gyilkoltak meg, köztük az admirálist, a következő hetekben pedig az ország több tartományában további 20000 főt³⁰.

29 Az admirális, többek között Bocskai István társaságában ott áll a genfi reformációs emlékművön, mint a protestantizmus védelmezője.

30 Egyes becslések Párizssal együtt, az egész országra nézve, még több, mintegy 30000 áldozatról számolnak be. Lásd Waga i.m. 178. Katolikus oldalról az áldozatok számát a fővárossal együtt mintegy 14000 főre teszi. Lásd Szántó i.m. 87.

Az éjszaka következményeként a pápa hálaadó misét mondott³¹, valamint emlékérmét veretett „A hugenották leverése” („Hugonottrum strages”) felirattal³².

A vérengzést követő időszakban a hugenották igyekeztek megszervezni saját védelmüket, ami a 4. vallásháborúhoz (1572-1573) vezetett. A háborút lezáró béke csupán 3 városban (La Rochelle, Nîmes, Montauban) engedte a szabad vallásgyakorlatot. Ez a béke átmeneti levegővételhez juttatta a hugenottákat. Számukra elfogadhatatlanok voltak a béke végzései, így azokat csupán ideiglenes rendelkezéseknek tartották mindaddig, amíg nem sikerül rajtuk változtatni. Ez a légkör vezetett az 5. vallásháborúhoz (1574-76). IX. Károly halála után (1574) megerősödött azoknak a csoportja, akik végre békét és békeséget szerettek volna. Ezeknek, az úgynevezett politikusoknak (politiques) köszönhetően jött létre 1576 májusában a Beaulieu-i béke. A megkötött egyesség biztosította a szabad vallásgyakorlatot Párizs és az udvari rezidenciák kivételével; hatályon kívül helyezett minden vallási okból hozott bírósági végzést, amit 1547 után hoztak; rehabilitálta Szent-Bertalan éjszakájának áldozatait; elismerte a hugenotta lelkesek által kötött házasságokat; biztonsági helyeket juttatott a hugenottáknak. A béke következménye újabb háború lett. A katolikus oldal nem törődhetett bele az ilyen nagy mértékű engedményekbe. Éppen ezért Guise Henrik 1576-ban létrehozta a szent ligát, amely egy katolikus katonai szövetség volt, III. Henrik királlyal az élén. Ugyanekkor Bourbon Navarrai Henrik elmenekült az udvarból és a hugenották élére állt. A 6. vallásháború (1577) néhány kisebb harci cselekményből állt csupán, amelyet újabb béke követett. A béke komoly változásokat nem hozott, 8 biztonsági helyet kaptak meg a hugenották 6 esztendőre. A 7. vallásháború (1579-80) szintén csak elszórt hadi cselekményeket hozott. Amit azonban sikerült elérniük a protestánsoknak, hogy a biztonsági helyek száma 15-re nőtt.

A leghosszabb ideig tartó és egyben legvéresebb vallásháború a 8. volt (1585-1598). Kiindulási pontját egy sajnálatos esemény jelentet-

31 Szántó Konrád véleménye szerint a pápa azért tartotta a misét, mert úgy értesítették, hogy a király ellen sikertelen merényletet hajtottak végre. Vagyis a király megmeneküléséért és nem a hugenották legyilkolása fölötti örömeiben rendelte el a hálaadó misét. Megjegyzem, hogy Szántó Konrád az emlékérméről szemérmesen hallgat. Lásd Szántó i. m. 87.

32 Warga i. m. 178. A strages szó mérszárlást is jelenthet. Lásd Finály Henrik: A latin nyelv szótára. Franklin Társulat, Budapest, 1884. 1878.

te. 1584-ben utód nélkül halt meg III. Henrik még egyetlen élő fivére. Ez azt jelentette, hogyha maga a király is utód nélkül hal meg, akkor a trón első számú várományosa a hugenotta Bourbon Navarrai Henrik. A katolikusok számára ez elképzelhetetlen volt. Éppen ezért III. Henrik a katolikus ligával szövetségre lépett, a pápa pedig kiátkozta (1585. szeptember 9.) és a trónra alkalmatlannak nyilvánította Navarrai Henriket. Súlyosbította a helyzetet a párizsi ediktum is (1585 július), amely ismét visszahozta a 4 évtizeddel korábbi intézkedéseket és a katolikus vallás gyakorlásán kívül minden más halálbüntetéssel fenyegetett. Elkerülhetetlenné vált az újabb háború. Az úgynevezett „három Henrik” háborújában (1587-88. III. Henrik király, Guise Henrik a katolikus liga vezetője, Bourbon Navarrai Henrik a hugenották vezére és a király sógora) a hugenották csatát nyertek, majd a király a hugenottákkal kereste a szövetséget a katolikus liga helyett. Az uralkodót ezért száműzték Párizsból, mire ő válaszul meggyilkoltatta Guise Henriket és testvérét, Lajos bíborost. 1589-ben azután nyíltan is szövetségre lépett a király és sógora, azonban ez már nem tarthatott sokáig, III. Henriket egy domonkos-rendi szerzetes, feltehetőleg a katolikus liga biztatására (megbízásából), leszúrta. Ezzel előállt az a helyzet, hogy Franciaország trónjának utóda a hugenotta Bourbon Navarrai Henrik (IV. Henrik) lett. A következő 9 esztendő eseményei között a legfontosabb esemény IV. Henrik 1593-as áttérése³³. Ezzel a hugenottákon kívül maga mellé állította a mérsékelt katolikusokat is, vagyis az ország nagyobb részét. A háborúban több alkalommal is legyőzte a katolikus liga csapatait, így 1597-re sikerült saját országát meghódítania³⁴. A vallásháborúk korát a Nantes-i ediktum zárta le. Az 1562-1598 közötti időszak nagy vesztesei a hugenották voltak. A legóvatosabb becslések szerint is egymillió körül mozog azoknak a hugenottáknak a száma, akik ezen időszak alatt meghaltak, elmenekültek vagy elhagyták vallásukat. Szász Géza ezt a veszteséget 2 millió főre teszi, ami több, mint a jelenlegi Magyarországi Református Egyház tagjainak száma. Ám a hugenották még így is jelentős létszámot mutattak (mintegy 1 millió fő), ráadásul egy erőteljes blokkban dél- és délnyugat-Franciaország-

33 Állítólag ekkor mondta volna: „Párizs megér egy misét”.

34 Magyar párhuzamban Bethlen Gábort említem meg, akit 1619-ben megválasztottak magyar királynak, ám országát fegyverrel kellett meghódítania, ami másfél év alatt egy-két nagyobb vár kivételével sikerült is neki. Azt is tudjuk azonban, hogy Bethlen Gábor a trónt nem tarthatta meg, 1621-ben lemondott arról a külső kényszerítő erők hatására.

ban tömörültek. A vallásháborúk véressége és kilátástalansága, valamint a hugenották még mindig jelentős ereje vezetett el a Nantes-i ediktumig.

*IV. Henrik és a Nantes-i ediktum*³⁵

IV. Henrikkel végre olyan királya lett Franciaországnak, aki határozott kézzel és céltudatosan vezette az ügyeket. Pontosán tudta, hogy a béke nagyon ingatag dolog, csak akkor tartható fenn, ha mindkét fél engedményeket kap. Ez a megfontolás vezette el a Nantes-i ediktum néven ismert határozatsomag kiadásáig. A tulajdonképpeni ediktum (1598. április 13.) egy 95 pontból álló királyi rendelet, amely meghatározza a két egyház (protestáns, katolikus) egymáshoz való viszonyát és a jogokat. A katolikus istentiszteletet minden településen bevezetik, ott is, ahol eddig nem volt. Az ediktum ezzel 250 városban és mintegy 2000 faluban rendeli el újra a misék tartását. Azt is kimondja a rendelet, hogy a korábban katolikus kézen lévő birtokokat vissza kell adni eredeti tulajdonosuknak. Az „ügynevezett református vallás”³⁶ tagjai bárhol letelepedhetnek az országban és vallásgyakorlatuk szabad. Ez azonban nem jelenti a nyilvános istentiszteletek tartását, hiszen az csak azokon a helyeken engedélyezett, ahol 1596-97-ben is tartottak, illetve minden hivatali körzet két városában. Nem lehetett istentiszteletet tartani a királyi udvarban, Párizsban és annak 5 órányi járóföldre lévő körzetében és a hadseregnél. Engedélyezték a hugenottáknak templomok építését és temetők létesítését. A hivatalok viselését szabaddá tették, valamint az iskolák és kórházak is megnyíltak mindenki előtt. Katolikus ünnepnapokon a hugenották nem dolgozhattak, be kellett tartaniuk a katolikus házassági törvényeket és a tizedet is fizetniük kellett. Ennek az utóbbi rendelkezésnek az enyhítésére adta ki IV. Henrik az ediktummal egy napon azt a királyi rendeletet, hogy a királyi kincstár terhére 45 000 tallért fizessenek ki, amiből a protestáns lelkészeket és más tisztségviselőket fizetik. Az ediktum és a rendelet mellé csatoltan egy titkos fejezet és egy különfejezet (április 30. és május 2.) is került, amely egyrészt 150 (egy másik számadat szerint 151) biztonsági helyet biztosít, amelyek helyőrségének fizetésére 180 000 tallért fizet a

35 A fejezethez lásd Gresch i. m. 29-33., Szász i. m. Internetes forrás., Chadwick i. m. 156-160.

36 Így nevezi meg az ediktum a hugenottákat. Ez az elnevezés marad meg minden királyi iratban a XVII. század során is.

kincstár, másrészt pedig a zsinatok tartásáról, az egyházkormányzati szervek felállításáról és intézmények létesítéséről rendelkezik. Míg az ediktumot örök érvényű és visszavonhatatlan jelzőkkel látta el a király, addig a titkos- és külön-fejezetek 8 esztendőre szóltak. Az ediktum parlamenti elfogadása hosszú időt vett igénybe, az utolsó tartományi parlament csak 1609-ben emelte törvényerőre. VIII. Kelemen pápa családottságának adott hangot, amikor az ediktum hírét meghallotta: „Én vagyok a világon a legszomorúbb és legvigasztalanabb ember, ...mert ez az átkozott ediktum minden képzeletet felülmúl..., hiszen mindenkinek lelkiismereti szabadságot biztosít, ami a legszörnyűbb dolog a világon... én feloldoztam és királyként ismertem el (Henriket)... és mindezt cserébe rajtam fog nevetni az egész világ”³⁷. IV. Henrik uralkodásának idején alapvetően megmaradt a vallási béke. Nem voltak harcok, nem voltak belviszályok. Ám a későbbi események igazolták, hogy mindez egyedül IV. Henrik érdeme volt. Életének, hasonlóan III. Henrikhez, egy tör vet véget 1610. május 14-én³⁸.

A megpróbáltatás kora XIII. Lajos uralkodása idején

IV. Henriket a trónon kiskorú fia, XIII. Lajos követte. Őt már buzgó katolikusnak nevelték, élete során mindig igyekezett vallásának megfelelni, ugyanakkor apja iránti tiszteletből érintetlenül hagyta azokat a jogokat, amelyeket a hugenották elnyertek. Voltak azonban olyan tartományok, amelyek ugyan a francia korona fősége alá tartoztak, a király mégsem tudott kellő hatalmat gyakorolni felettük. Ezek közé tartozott IV. Henrik szülőföldje Béarn is. A királyi tanács elhatározta, hogy a katolikus vallást helyreállítják ebben a tartományban. Tekintettel arra, hogy már évtizedek óta nem tartottak itt misét, sőt minden katolikus vagyont államosítottak, komoly ellenállás támadt a királyi rendelet és erőszak ellen. Ez vezetett a 9. vallásháborúhoz (1620-22). Az uralkodó csapataival megindult a tartomány ellen. Hadjárata során több hugenotta erődítményt is bevett, sőt elfoglalta Béarn tartományát és Navarrát is. Ez utóbbi országot Franciaországhoz csatolják, megszüntetve ezzel Navarra függetlenségét. A katolikus vallást helyreállítják Béarnban és Navarrában. Ezt a hadjáratot követi a montpellier-i

³⁷ Chadwick i. m. 159.

³⁸ Egyes feltételezések szerint Ravailac, a gyilkos, jezsuiták bérence volt. Lásd Warga i. m. 184.

béke, amely megerősíti a nantes-i ediktumot. A biztonsági helyek számát csökkentik, az 1598 után emelt erődítményeket le kell rombolni, ám két nagyon fontos erődítmény a hugenották kezén marad: Montauban és La Rochelle.

Ebben a légkörben várható volt, hogy a protestánsok erejét igyekeznek az uralkodó megtörni. Ezt a célt tűzte ki maga elé a király legfőbb tanácsadója és minisztere, Richelieu bíboros is. Amikor 1624-ben hatalomra kerül, akkor rájön arra, hogy az ország egységét veszélyeztetik a hugenotta erődítmények és politikai jogok, másrészt komoly pénzkiesést is jelent a koronának az, hogy fontos városok, köztük a jelentős kikötő La Rochelle nincsen hatalma alatt. Ahhoz, hogy ez a probléma megoldódjon, a hugenották fegyveres ellenállását le kell verni, az erődítményeket és városokat pedig vissza kell hódítani. Ez vezet a 10. válásháborúhoz (1625-29). A legfontosabb mozzanat La Rochelle ostroma. Teljes ostromzárat vonnak a város köré, amely 15 hónapon keresztül tartja magát. 17 000 lakosából csupán 5 000 maradt életben, amikor 1628 októberében a város megadta magát. Itt a város falait lerombolták, a katolikus vallás gyakorlását helyreállították, ráadásul püspökséget is alapítottak a városban. La Rochelle bevétele után a hadjárat folytatódott a déli tartományok felé. Miután teljesen leverte a király a hugenották ellenállását, kiadta kegyelmi ediktumát 1629. június 28-án. A Nîmes városában³⁹ kiadott ediktum megszünteti a hugenottáknak adott valamennyi politikai és katonai kiváltságot, amelyeket az ediktum után kiadott királyi rendeletek és cikkek tartalmaztak. Ez azt jelenti, hogy ezek után nem tarthattak politikai jellegű gyűléseket, le kellett rombolniuk a városok erődítményeit és a korábbi biztonsági helyeken vissza kellett állítani a katolikus vallás gyakorlását. A megszorításokon kívül viszont minden maradt a régiben. A protestánsok szabadon gyakorolhatták vallásukat, ahol ez korábban is lehetséges volt, lehetett temetőjük, templomuk, iskolájuk. Ez az ediktum azonban kegyelmi ediktum, vagyis egyedül a király kegyelmességétől függött. XIII. Lajos megtartotta adott szavát, és protestáns alattvalóinak szabadságát és biztonságát élete végéig biztosította. Ez a kegyelmi ediktum óriási jelentőségű. Egyrészt megszüntette a vallásháborúkat, másrészt a hugenották számára biztosította a tisztán lelki jellegű tevékenységet. Ez pedig újabb levegővételhez juttatta

39 Az Alés-i békéhez kapcsolódóan adta ki XIII. Lajos, ezért tévesen alés-i ediktumként is említik. A fontainebleau-i ediktum Nîmes városát említi meg, a kiadás helyét.

őket, olyannyira, hogy a folyamatos katolikus térítési tevékenység ellenére sem csökkent a protestáns lakossága száma Franciaországban. Komoly változást csak XIII. Lajos halála (1643) után Mazarin bíboros kormányzásának vége (1661) jelentett. XIV. Lajos tényleges uralkodásának kezdete egyet jelentett az üldöztetések megkezdésével.

*Az üldöztetések korszaka*⁴⁰

1656-ban még egyszer, utoljára megerősítik a Nantes-i ediktum rendelkezéseit. A rendelet azonban már jelzi, hogy az 1598-as ediktum nem örökké tartó és visszavonhatatlan. Utólagos magyarázatként fogalmazzák meg, hogy IV. Henrik célja az ediktum kiadásával csupán az volt, hogy mindaddig biztosítsa a vallásbékét, amíg a hugenották vissza nem térnek a katolikus egyház kebelébe. Az 1656-os ediktum bevezetése így fogalmaz: „Ez a nagy fejedelem [IV. Henrik] úgy vélte, hogy mivel az alattvalói lelkében uralkodó megosztottságot a vallási különbségek okozzák és tartják fenn, ez a megosztottság mindaddig fennáll, amíg nem szabnak határt neki, hogy ezzel megállítsák, s egyúttal megakadályozzák az újabb polgárháborút. Arra várva, hogy Isten képessé tegye a szíveket a vallás igazságával szemben betolakodó új eszmék elhagyására, helyénvalónak tűnt, hogy engedélyezzék az úgynevezett reformált vallás szabad gyakorlását abban az elképzelésben, hogy remélni lehet, hogy az általános békében a főpapok által a korábban az egyházból kiszakadtak tanítására és megtérítésére fordított erőfeszítések biztosabb és megnyugtatóbb hatást eredményeznek, mint a fegyverek, amelyek addig az állam és az egyház pusztulásán kívül semmilyen eredménnyel sem jártak.”⁴¹

40 Ehhez a témához lásd Gresch i. m. 44–47., Warga i. m. 607–610., Musée Virtuel du Protestantisme Français: Die Widerrufung des Edikts von Nantes. Internetes forrás. Elérési útvonal: www.museeprotestant.org – Jahrhundert – 17. Jahrhundert – Die Widerrufung des Edikts von Nantes. Letöltés dátuma: 2010. április 14., Dompnier Bernard: A katolikus egyház és a protestánsok Franciaországban a XVII. században. in L. Nagy Zsuzsa – Veress Géza (Szerk.): Történeti tanulmányok I. A KLTE Történelmi Intézetének Kiadványa. Debrecen, 1992. 35–52. és Szász i. m. Internetes forrás.

41 Szász i. m. Internetes forrás.

1661-re már megkezdődött minden téren a hugenotta egyház hanyatlása. 1629 után elveszíti a protestantizmus katonai és politikai jelentőségét. A sorozatos üldöztetések és vallásháborúk következtében számbelileg is komoly veszteségeket könyvelhetnek el. 1659-ben a hugenotta egyház megtartja első nemzeti zsinatának 100. évfordulóján az utolsó nemzeti zsinatát. Minden jel arra mutat, hogy egy hanyatló, elerőtlenedő protestáns egyház él Franciaországban. XIV. Lajos személyes kormányzásának kezdetére a hugenotta nemesség legnagyobb részben katolikussá lesz, szinte semmilyen védekezési lehetőség nem marad a gyülekezetek kezében. Ráadásul semmilyen külső veszély nem fenyegeti az országot, a harmincéves háborút lezáró vesztfáliai béke északról, a spanyolokkal megkötött 1659-es békeszerződés délről biztosította a francia határokat.

Ezen előzmények után szinte törvényszerű volt a belső megmaradt ellenzék felszámolása. Bármennyire is királyhűek voltak a hugenották, mégis különálló szervezetet jelentettek, a királyi vallástól különböző vallást gyakoroltak. XIV. Lajos elképzelésébe mindez nem fért bele. Ennek megfelelően különböző eszközökkel kívánta teljesen visszaszorítani, majd megsemmisíteni a hugenotta egyházat. Uralkodásának ezen ténykedését három szakaszra oszthatjuk. 1661-1679 között az úgynevezett jogi erőszak bevetése történik. Igyekszik az uralkodó, hogy a nantes-i ediktum rendelkezéseit ne sértse, ám minden olyan elemet, amit nem tartalmazott a rendelet, azt igyekeztek megtámadni. Ebben az időszakban már csorbul a lelkiismereti szabadság is, hiszen megtiltják a katolikusoknak, hogy átlépjenek a hugenotta egyházba. A protestáns lelkészek nem tevékenykedhetnek a lakhelyükön kívül. 1665-ben lehetőséget adtak arra, hogy a 15 év feletti fiúk és a 12 évnél idősebb lányok, szülői engedély nélkül katolikussá váljanak. Korlátozták a protestáns vallású embereknek a mesteri cím elnyerését. 1666 után a temetéseken tilos zsoltárokat énekelni, egyébként is csak korán reggel vagy későn este lehet protestáns temetés. A templomon kívüli összejöveteleket betiltják. 1669-től tilos zsoltárt énekelni a templomban, ha katolikus körmenet közeledik. Ugyanekkor felosztatják a katolikus-református vegyes-bíróságokat. 1671-ig minden nyilvános hivatalból eltávolították a protestánsokat. 1671 után megtiltják, hogy a hugenották orvosok, ügyvédek és könyvkiadók legyenek. Intézkedéseket hoznak a protestáns elemi iskolákkal szemben. Keresztelő és esküvő alkalmával maximum 12 fő gyűlhet össze. A református gyerekeknek katolikus iskolába kellett járni, ha pedig valamelyikük

megcsókolt egy szentképet (ezt látva a többiektől), akkor már katolikusnak kezelték. Az 1670-es években csaknem 200 református templomot lerombolnak. (1657 és 1685 között ez a szám eléri az 590-et.) 1676-ban létrehozzák az úgynevezett áttérítő széket, ám 3 év alatt mindössze 4250 hugenottát sikerült áttéríteni, ami nem számottevő. 1670 körül még mindig mintegy 800 ezer volt protestáns, ami körülbelül a lakosság 4%-át jelentette.

1679-1685 között a jogi lépések helyett megérkezik a nyílt erőszak. Ez a módszer a csizmás misszió elnevezést kapta. 1681. március 18-án jelent meg a hadügyminiszter rendelete, amellyel lehetővé tette a katonák ilyen formában történő „bevetését”. A tekintélyesebb hugenotta családokhoz dragonyos katonákat szállásoltak el. Egyrészt a család fizette a katonák ellátását, másrészt engedélyezték nekik a házigazdák nyomorgatását. Ez minden valószínűség szerint fizikai erőszakot is jelentett. Mindaddig ott maradtak szálláson, amíg a házigazda nem döntött arról, hogy katolikussá lesz. A katolikussá váló polgárok házait a katonák azonnal elhagyták. A módszer olyan nagy felháborodást keltett, hogy rövid időre szüneteltették. Ám 1685-ben több tartományon (Pau, Poitou, Bergerac, Montauban, Castres, a Rhone völgye és Dauphiné) vonulnak keresztül a katonák. Voltak olyan települések, ahol a katonák érkezésének a híre is elég volt ahhoz, hogy a polgárok tömegesen térjenek át a katolikus vallásra. Ez a misszió rendkívül hatékonyan működött. Csak Poitou tartományban 3 év alatt mintegy 40 ezer áttérőt eredményezett a térítési módszer⁴². 1679 után a hugenottákat a céhekből is kizárják, a gyermekek áttérítését 7 éves kortól engedélyezik, megtiltják a katolikus-református vegyes házasságokat. A prédikátorokat háromévente helyváltoztatásra kötelezték, ugyanakkor előírták, hogy prédikátor nélkül tilos istentiszteleteket tartani. Újabb templomokat zárnak be országszerte, számuk meghaladja a 100-at. 1685-ben lerombolják valamennyi protestáns templomot Normandiában, Béarn-ban pedig, IV. Henrik hazájában néhány hét alatt 20 ezer fölötti áttérést érnek el katonák beszállásával. 1685-ben eljött az ideje annak, hogy XIV. Lajos végleg leszámoljon az eretnekséggel. Erről számol be Choisy abbé is emlék-

42 A fontainebleau-i ediktum kiadása után északon és keleten vonult végig ismét a csizmás misszió. Még Metz lakosságának az áttérését is megkövetelte az uralkodó, jóllehet a Vesztfáliai Béke külön jogokat biztosított a város számára. 1686-ban ide is bevonult a katonaság, ahol kevesebb mint 3 nap alatt elérték céljukat, a lakosság katolikussá lett.

irataiban: „Másrésről a királyság határai mentén elegendő erősített hely volt, a csapatok is jó állapotban voltak és a nyolc évig tartó béke olyan új generációt termelt ki, amely csak az alkalomra várt, hogy bizonyíthassa tetterejét. (...) Így a fegyverszünet tiszteletben tartására, de még inkább a saját erejére támaszkodó király úgy vélte, itt az ideje, hogy eleget tegyen buzgó hite követelésének azzal, hogy országaiból kiűzi az eretnokséget.”⁴³

A Fontainebleau-i ediktum⁴⁴

1685-re elérkezett az ideje annak, hogy XIV. Lajos teljesen felszámolja a hugenotta közösséget. Ennek ekkorra már csupán egyetlen akadálya volt: a nantes-i ediktum. Először májusban betiltotta a francia valdensesk vallásgyakorlatát, majd előkészítette az 1598-as ediktum megszüntetését. A királyi tanács ugyan megosztott volt a kérdésben, ám végül azok győzedelmeskedtek, akik a nantes-i ediktum visszavonása mellett kardoskodtak. Egy korabeli feljegyzés szerint a király véleménye megegyezett minisztereivel: „Mások, akiket talán a túlárado hitbuzgalom ragadott el, azt kiabálták, hogy nem kell félni egy maroknyi embertől, akik – látván, hogy mennyire megvetik őket, és nincsenek vezetőik – hamarosan elvesztenék minden bátorságukat. Már minden előkelő származású ember otthagyta őket, és egész városok tértek át midőn megpillantották Poitou intendánsának íjászeit, s amennyiben a vezető helyénvalóan és egyenesen beszél hozzájuk, akkor birkanyájként fogják követni. Ezért eljött az ideje, hogy végső csapatát mérjenek az eretnokségre és a lázadásra, s hogy a békében élő király, akitől valamennyi szomszédja tart, nagyszámú és harcedzett csapataival bármilyen vállalkozásba belefoghat és bármit végig is vihet, s hogy egyedül őt illeti meg egy olyannyira keresztényi terv dicsősége, melybe már hat királyi elődje fogott bele eredménytelenül. Ezek az érvek meggyőzték a fejedelmet, akit egyébként is legkedvesebb tervében támogattak. Ez kielégítette hitbuzgalmát, s mivel a dolgot a mi-

43 Szász i. m. Internetes forrás.

44 Ehhez a témához lásd Gresch i. m. 44-47., Warga i. m. 607-610., Musée Virtuel du Protestantisme Français i. m. Internetes forrás., Dompnier Bernard i. m. 35-52., Szász i. m. Internetes forrás. és Révész Imre: A nantes-i ediktum visszavonása. in. Révész Imre: „Tegnap és ma és örökre...”. Nyomatott Nagy Károly Grafikai Műintézetében, Debrecen, 1944. 169-173.

niszterek is megvitatták, még úgy is hitte, hogy jó politikusként cselekszik, amikor szíve vágyát követi.”⁴⁵ A mérsékelt hangja azonban figyelmeztetett arra, hogy az ediktum visszavonása komoly következményekkel járhat, amelyek veszélyeztetik a királyság egységét és erejét. „Azt mondták, hogy a lelkekkel nem szabad túl szigorúan bánni, s a kemény módszerek siker helyett lázadáshoz vezetnek. A királyok hitbuzgalmát pedig mérsékelni kell, hiszen mindenekelőtt a nyugalmat kell biztosítaniuk alattvalóiknak, s ha ebben a helyzetben a hugenottákat erőszakra kényszerítik, akkor azzal mindent kockára tesznek. Amennyiben megfosztják őket a vallás gyakorlásának minden lehetőségétől, és visszavonják a nantes-i ediktumot, úgy a kétségbeesésbe taszítják őket; márpedig több mint egy millióan vannak a királyságban, s köztük sok gazdag kereskedő, tapasztalt hajós, ügyes kezű munkás és harcedzett katonatiszt. (...) És mi fog történni, ha elkeseredésbe taszítjuk őket? A király jelenlegi erejét figyelembe véve talán nem robbantanak ki polgárháborút, de el fogják hagyni Franciaországot, tönkreteszik a kereskedelmet, sok pénzt elvisznek magukkal és távozásukkal a mi erőnket gyengítve növelik majd ellenségeinkét.”⁴⁶

Minden józan hang ellenére 1685. október 18-án XIV. Lajos kiadta a fontainebleau-i ediktumot, amellyel visszavonta IV. Henrik örök érvényű rendeletét. A visszavonás indoka az volt, hogy a hugenották száma már úgyszólván olyan alacsony, hogy nincsen szükség külön törvényekre, amelyek vallásgyakorlatukat biztosítják⁴⁷. Az ediktum bevezetőjében arra hivatkozik a király, hogy már IV. Henriknek és XIII. Lajosnak is az volt a szándéka, hogy alattvalóikat egy egyházban egyesítsék. „Jelenleg azt látjuk, s ezért őszinte hálával tartozunk Istennek, hogy erőfeszítéseink elérték az általunk kitűzött célt, hiszen az úgynevezett reformált valláshoz tartozó alattvalóink jobbik és nagyobbik része magáévá tette a katolikus vallást; olyannyira, hogy ezzel a nantes-i ediktum, illetve az úgynevezett reformált vallásnak tett vala-

45 Szász i. m. Internetes forrás.

46 Ez a vélemény prófétai volt. Rengetegen elhagyták hazájukat, meggyengítve ezzel Franciaország gazdasági helyzetét és erősítve a protestáns államokat. Szász i. m. Internetes forrás.

47 A látszat valóban ezt sugallhatta, hiszen 1685-ben csak 20 protestáns templom működött az egész országban. Természetesen ez nem jelentette azt, hogy mindössze 20 protestáns gyülekezet tartott istentiszteleteket a királyságban.

mennyi kedvezmény érvényesítése immár haszontalan”⁴⁸.

A fontainebleau-i ediktum 1. cikkelye visszavonja a nantes-i, a nimes-i ediktumokat, valamint minden olyan rendelkezést, amely a hugenották számára engedményt tartalmaz, ezen kívül pedig elrendeli a protestáns templomok lerombolását. A további 10 cikkely megtiltja a vallásgyakorlásnak mindenféle formáját; kitiltja a vallásukat megtartó prédikátorokat Franciaországból; ellátja továbbra is a vallásukat megtagadó prédikátorokat az állam, ráadásul nagyobb összeggel, mint korábban; engedélyezi, hogy a vallásukat megtagadó lelkészek gyorsított és kedvezményes összegű eljárásban szerezzenek jogi doktorátust; betiltja a református iskolákat; kötelezi a szülőket arra, hogy gyermekeiket katolikusnak kereszteljék és neveljék; megengedi 4 hónapon belül a visszatérést az elmenekülteknek, azzal az ígérettel, hogy korábbi javaikat visszakapják; megtiltja az országból való kimenekülést (ez a rendelkezés teljesen egyedülálló az európai jogrendben); megengedi, hogy a még esetleg protestánsként élők továbbra is azok maradjanak, amennyiben vallásukat semmilyen közösségi és nyílt formában nem gyakorolják.

Az ediktum kiadásának a visszhangja illetve utóélete sokrétű volt. Az egyik francia püspök egy temetési beszédében a következőket mondta: „Örömjongásunk jusson fel az égig, és mondjunk [köszönet] ennek az új Constantinnak⁴⁹, ennek az új Theodosiusnak⁵⁰, (...) ennek az új nagy Károlynak⁵¹ (...): Felséged megerősítette a hitet, Felséged eltörölte az eretnekséget, ez Felséged uralkodásának méltó műve”⁵². Voltak azonban Franciaországban olyan hangok is, amelyek nem helyeselték az ünneplést. Egy janzenista⁵³ így fogalmazott levelében: „Úgy gondolom, hogy teljesen helyénvaló volt, hogy nem rendeztek népiünnepélyeket a nantes-i ediktum visszavonása és a nagyszámú

48 Szász i. m. Internetes forrás. A fontainebleau-i ediktum teljes szövegét közli.

49 Nagy Konstantin adta ki 313-ban a keresztyénség számára olyan nagy jelentőségű türelmi rendeletet, az úgynevezett milánói ediktumot.

50 Nagy Theodosius tette 381-ben államvallássá a keresztyénséget a Római Birodalomban.

51 Nagy Károlyt 800-ban a pápa császárrá koronázta, az egyik legnagyobb-nak tartott keresztyén uralkodó.

52 Musée Virtuel du Protestantisme Français i. m. Internetes forrás.

53 A hivatalos katolikus állásponttal több mindenben ellenkező irányzat, egy idő után eretnekként számon tartott csoport a janzenistáké.

eretnek megtérésének alkalmából; mert ezzel az erőszak útjára léptek, amit én azonban nem tartok megfelelőnek, ezért jobb, ha senki nem ünnepel”⁵⁴. A francia reakciókon kívül kettőt emelnék még ki. A katolikus Ausztria elítélte a franciák által alkalmazott módszereket⁵⁵. Maga a pápa is, jóllehet áldásában részesítette XIV. Lajost nagy művéért, mégis elítélte az erőszak alkalmazását a térítések során. A jezsuiták német folyóiratának egyik írója így véleményezi a fontainebleau-i ediktumot: „XIV. Lajos megszüntette a nantes-i edictum érvényét, de XI. Ince joggal nézte nagyon skeptikusan ezt az ő erőszakos eljárását s a hugenották kiüldözése csakugyan nem is óvta meg Franciaországot az 1789 felé való fejlődésétől”⁵⁶.

Az ediktum következményei között szerepelt a 681 prédikátor elmenekülése, valamint 140 hittagadása. Valamennyi református templomot, négy kivételével, megszüntettek. A hugenották számára három lehetséges megoldás maradt: 1. menekülés, 2. ellenállás, 3. áttérés (tényleges vagy látszólagos). 1686-ban 160 ezer hugenotta (Szász Géza szerint a merészebb számítások 300 ezret említenek) menekült el az országból annak ellenére, hogy ezt a törvények tiltották⁵⁷. A fontainebleau-i ediktum tehát nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. A végső béke és az egyházi egység helyett újabb feszültségeket és komoly veszteségeket okozott. Ráadásul a francia földön maradók sem akartak jó katolikussá válni. Az 1686-os év újabb megtorló intézkedéseket hoz a hugenottákkal szemben, akik elméletileg már nem is élnek Franciaországban. A megtalált lelkészeket halálbüntetéssel fenyegeti, az istentiszteleteken résztvevőket pedig gályarabsággal. A lelkészek felkutatásának érdekében pénzjutalmat ígérnek a „nyomra vezetőnek”. Tekintettel arra, hogy sok korábbi protestáns megtagadta az utolsó kenet feladását (a 7. szentség a római egyházban), ezért a király komoly megtorló intézkedést adott ki. Amennyiben a szentséget

54 Musée Virtuel du Protestantisme Français i. m. Internetes forrás.

55 Ebben a nyilatkozatban némi ellentmondást érzek. 1660 után (I. Lipót uralkodása idején), tehát a franciákat megelőzve, a Magyar Királyságban is alkalmazták a csizmás missziót és az erőszakot, a gályarabperekkel együtt. Igaz ugyan, hogy 1681 után nálunk valamelyest rendeződött a helyzet, de ugyanaz az I. Lipót ítélte el a francia módszereket, aki maga is alkalmazta királyságában ugyanazokat a megoldásokat.

56 Révész i. m. 170.

57 A tömeges kivándorlást látva a király egy rendeletet adott ki, amelyben halálbüntetéssel fenyegette meg azokat, akik a kivándorlást segítik.

megtagadó beteg mégis felépül, akkor a férfiakat gályára, a nőket pedig börtönbe kell küldeni. Azt az elhunytat pedig, aki utolsó kenet nélkül hal meg, annak testét végighúzzák az utcán, majd a szeméttelre dobják. Az ediktum kiadását követő másfél évben Alsó-Languedoc-ban 24 halálos ítéletet hajtanak végre (ők a prédikátorok), több mint 40 alkalommal gályarabsággal sújtanak hugenottákat. 1688-ban még súlyosabb rendelkezés születik. Az istentiszteleten, válásuk gyakorlása közben tetten ért hugenottákat azonnal ki kell végezni. Minden súlyos fenyegetés és tényleges büntetés ellenére is maradnak protestánsok az országban. 1698-99-ben újból megisméttlik a fontainebleau-i ediktum egyes rendelkezéseit. Köteleznek mindenkit a mise látogatására és az egyéb katolikus kötelességekre, köteleznek mindenkit a templomi esküvőre⁵⁸, valamint arra, hogy a gyerekeket egy nappal a születés után katolikus templomban megkereszteljék. Egy másik rendeletben megisméttlik a kivándorlás tilalmát. Ezek a rendelkezések csak annyit eredményeztek, hogy a protestánsok kettős életet éltek. Nyilvánosan megtettek mindent, ami feltétlenül kötelező volt, de hűek maradtak korábbi meggyőződésükhöz és a családi körben továbbra is Bibliát olvastak és zsoltárokat énekeltek. Ugyanígy elküldték ugyan a gyerekeket a katolikus hitoktatásra, de amikor onnan hazaértek, akkor a református tanokat csepegtették az utódokba. Ennek a kettős életnek a megfékezésére komoly pénzbürséget helyeztek kilátásba azoknak, akik tovább folytatják korábbi hitvallásuk gyakorlását és a katolikus rítusokban nem vesznek részt kellő buzgalommal.

A következmények között meg kell említenünk a gazdasági következményeket is. Az elvándorlások miatt a francia ipar fejlődése megállt, néhány területen pedig hiány lépett fel, így például a francia asztalos iparnak német területekről kellett kézműveseket hívnia. Ugyanezt támasztja alá egy 1689-ből származó feljegyzés, amely a gazdasági-katonai veszteségeket sorolja fel. Az elmenekültek mintegy 30 millió font készpénzt vittek el; a művészetet és a kézműipart, amely pedig Európa hírvő volt, elerőtlenítették; az elvándorlás a kereskedelmet romba döntötte; az ellenséges flottákat 8-9 ezer matrózzal erősítették; az ellenséges hadseregeket 500-600 tiszttel és 10-12 ezer

58 Néhányan az újonnan megtérítettek közül éltek a katolikus esküvővel, ám akik erre nem voltak hajlandóak, azok a jegyző előtt kötöttek házasságot (a polgári házasságkötés előképe). Ebben az utóbbi esetben azonban a születendő gyermekek törvénytelen gyermekek voltak.

harcedzett katonával látták el. Ráadásul sok kiváló író, akik elhagyták az országot, most Franciaország és a király ellen fordultak írásaikkal.

Bár a fontainebleau-i ediktum nem érte el 100%-osan a célját, egy valamit mégis megtett: törvényen kívül helyezte a protestáns istentiszteletet, a protestáns iskolákat és a protestáns lelkészeket. Vagyis lehetővé tette azt, hogy a hugenotta egyúttal törvénytisztelő állampolgár is legyen. „A fontainebleau-i ediktum következményei megerősítették azt a megállapítást, miszerint annak kibocsátása átgondolatlan, gazdasági és politikai szempontból egyaránt elhibázott lépés volt.”⁵⁹

*A hugenották áttérítésére, elnyomására felhasznált módszerek*⁶⁰

A használt módszerek között, a fokozatosság elvét követve, először azokról fogok írni, amelyek mellőzték az erőszaknak még a legkisebb formáját is, végül pedig azokról, amelyek a törvénytörés, embertelenség és istentelenség eszméjét hordozták magukban. Ezekben a módszerekben nagyon sok a közös vonás a magyarországi ellenreformáció hasonló korszakával. Elsőként a szóbeli és írásos hitviták módszerét említem meg. 1598 és 1685 között az írásos munkák száma eléri a 7000 művet, ami azt jelenti, hogy évente átlagosan 80 hitvitázó írat jelent meg. Ezekben, mint valamennyi hasonló írásban, jelenjen meg az bármely országban, a stílus bizony sokszor közelített az alpárihoz és az esetek többségében nem jelentettek komoly teológiai írást, sokkal inkább érzelmekre ható okfejtést. Ám ahogyan elmúlt a vallásháborúk kora, úgy ezeknek az írásoknak a stílusa és mondanivalója is letisztult. Egyre inkább a lényegről írtak, vagyis a Szentírás és a szent hagyomány kapcsolatáról, az egyházzal szülő tanításról, valamint az úrvacsoráról. Egészen más volt a helyzet a szóbeli hitvitákkal. Azokat, az esetek egy részében, előre megrendezett „terv” szerint folytatták le. Létezett egy bizonytalan, vagy bizonytalannak látszó személy, akit meg kellett győzni a másik oldal igazáról. Így a tervet létrehozó párt győzelme biztosított volt. Az esetek egy másik részében pedig a nyilvános megmérettetés volt a feladata ezeknek a hitvitáknak. Időtartamuk több óra, vagy akár több nap is lehetett. Alkalmasak voltak arra is, hogy az emberek érzéseit felkavarják és a jelenlévők ne csupán szá-

⁵⁹ Szász i. m. Internetes forrás.

⁶⁰ Lásd Dompnier Bernard i. m. 35-52. A módszerek rendszerezéséhez az irodalmat lásd a korábbi fejezetekből válogatva.

vakkal, hanem fizikailag is hatásos eszközökkel essenek egymásnak. Mindezek miatt a protestánsok a XVII. század első éveitől kezdve fokozatosan mellőzték a szóbeli vitákon való részvételt. Az eredményessége ezeknek a hitvitáknak igen csekély. Az áttérítettek száma elenyésző az írásos és szóbeli viták számához képest. Ami hasznossága azonban a római egyházra nézve volt, hogy a katolikus hitvitázók a XVII. században szinte folytonosan vitatkoztak, minden műre válaszoltak, amivel azt a látszatot keltették, hogy az igazság ott van náluk.

A másik alkalmazott módszer, amely szintén megfelel az egyházi elvárásoknak, a papi ténykedés, a szerzetesi misszió. Kettős céllal indultak el a római egyház papjai ezekbe az úgynevezett „apostoli expedíciókba”. Egyrészt, hogy a katolikusokat hitükben megerősítsék, másrészt pedig, hogy a hugenottákat áttérítsék. A szerzetesi ténykedés mellett idővel megjelentek azok a kongregációk, amelyek kifejezetten a papság nevelését és a falvakban való prédikációt tűzték ki célul. A kettős célt fogalmazza meg egy korabeli katolikus feljegyzés: „Nem kell kevésbé fontosnak tartanunk egy katolikus megjobbítását, kimentvén őt a szerencsétlenségből, melybe elmerült, mint egy eretnek megtérítését, aki annak született; kevésbé fontosnak azt, aki éppen elveszejteni készül magát, mint azt, aki már elveszett”⁶¹. Tekintettel arra, hogy ezek a missziók csak nagyon csekély eredményt értek el, ami a hugenották meggyőzését illeti, ezért arra fektették inkább a hangsúlyt, hogy a két felekezet tagjai között lévő harmóniát megbontsák és a felekezeti gyűlölködés magvait elhítsék. Meg kellett győzni tehát a katolikusokat arról, hogy az eretnekekkel való kapcsolattartás veszélyezteti lelki üdvösségüket. „Hogy a hitet ártatlanságában és tisztaságában megtartsuk, jobb a legzüllöttebb katolikus társaságát keresni, mint egy jó erkölcsű eretnekét, hiszen az előbbi egyenes ítéletű, bár akaratában megromlott, de ez utóbbinak nem lehet igaz akarata, mivel ítélőképessége romlott”⁶². Az 1660-as, 70-es évektől kezdve, amikor egyre inkább megjelennek a kényszer eszközei a térítésben, akkor a papok, szerzetesek szerepe is változik. Nem az lesz a fontosabb, hogy a hugenottákat megtérítsék, hanem hogy a katolikus vallás tisztasága és gyakorlásának buzgósága fölött örködjenek.

61 Dompnier i. m. 39.

62 Dompnier i. m. 39-40.

Amikor kiderült, hogy az úgynevezett békés eszközök nem alkalmasak a hugenotta eretnekség felszámolására, akkor kénytelenek voltak a római egyház hivatalosai a királyi hatalom támogatását kérni. Ezt jelzik első rendben azok a jogi eszközök, amelyekkel fokozatosan szorították vissza a protestáns vallásgyakorlat lehetőségét. Ennek első fázisában igyekeztek látszatra megtartani a nantes-i ediktum betűjét, de minden mást, ami ennek nem mondott ellent, azt igyekeztek visszaszorítani. Büntetést helyeztek kilátásba a katolikusból protestánssá áttérőknek. Ezzel viszont az 1598-as rendelkezés értelmét nem tartották meg, amely kimondja a lelkiismereti szabadságot. Érdekes módon ugyanezek az eszközök megtalálhatóak a magyar ellenreformáció eszközei között is, amikor a bécsi béke betűjét igyekeztek megtartani, de minden olyan ponton, ahol nem rendelkezett egyértelműen az országgyűlési törvény, ott kijátszották a békekötés értelmét.

Végül, amikor kiderült, hogy a jogi lépések sem vezetnek kellőképpen eredményre, akkor ideológiai alapon levezették, hogy a király jogosult a hugenották ellen erőszakot alkalmazni. A vádak között az egyik legerőteljesebb a külföldi protestánsokkal való kapcsolattartás volt. A Genfből érkező prédikátorok és könyvek mind-mind felbolygatták a franciák belső életét, ezzel előkészítették a lázadás veszélyét. Amikor pedig összejöveteleiken megjelennek a német, angol vagy svájci protestáns gyülekezetek küldöttei, ki tudja milyen sötét tervek szönek az igaz katolikus vallás és uralkodó ellen. Márpedig minden alattvaló köteles engedelmeskedni a királynak. Amikor pedig a külföldi „ellenségekkel” tárgyalnak, amikor más valláson vannak, mint a király, akkor nincsenek a tökéletes engedelmesség állapotában. Az engedetlen alattvalókkal szemben pedig a király joggal alkalmazza a legkeményebb erőszakot, a kivégzést, a gályarabságot, a börtönt, a pénzbüntetést. Így jutott el az uralkodó, a katolikus papság ösztönzésére ahhoz, hogy alkalmazza a csizmás missziót, hogy hadsereggel verje le a védekező protestánsokat, hogy minden lehetséges eszközt beessen annak érdekében, hogy mindenki jó katolikus legyen, ugyanolyan jó katolikus, mint maga a király. A XVIII. század elejére azonban kiderült, hogy a látszat ellenére nem mindenki követi a király vallását, ráadásul a megfélemlített, lelkükben „megerőszkolt” emberek ismét kénytelenek voltak fegyverhez nyúlni, hogy vallásuk szabad gyakorlását ilyen formában ériék el.

Konklúzió

A hugenották, vagyis a francia protestánsok életének rövid bemutatásával a nagy uralkodó, IV. Henrik előtt kívántam röviden tisztelegni. Az ugyanis a fenti eseményekből tökéletesen kiderült, hogy csak az általa megálmodott lelkiismereti szabadság biztosíthatta Franciaország gazdasági, katonai és politikai erejét. IV. Henrik világosan látta, hogy az egyvallású ország nem erősebb, mint a kétvallású, ha a felek között békesség van. Látta ezt jól a gyermek, XIII. Lajos is, aki megerősítette édesapjának ediktumát. Ezt a meglátását pedig unokájának, XIV. Lajosnak felelőtlen döntése, mellyel nagyapja ediktumát visszavonta, tökéletesen igazolja. Franciaország 1685 után elindult a lejtőn. A katolikus vallás kényszerének az lett az eredménye, hogy keletkezett az országban több százezer olyan keresztyén, aki egyáltalán nem vette komolyan vallása gyakorlását, lettek olyan keresztyének, akik nem tudtak egyházi esküvőt tartani, lettek olyan keresztyének, akik nem akarták abban az egyházban megkereszteltetni gyermeküket. Vagyis létrejött egy olyan vallásosság, amely egyetlen másik ellenreformációs perióduson keresztüljutó országra sem volt jellemző, amely csak és kizárólag látszat volt, mindenféle belső meggyőződés nélkül. Nem véletlen, hogy a francia felvilágosodás kel ki a legélesebben az egyházzal szemben, mint amely a modern ember életében már nem kaphat helyet. Nem véletlen, hogy a Franciaországból kiinduló eszmék alapjaiban rengették meg az európai keresztyénséget, mindenfelé a kételkedés magvát hintve szét. Természetesen a kép egyáltalán nem fekete-fehér. Nem lehet azt állítani, hogy XIV. Lajos visszavonó ediktuma romba döntötte az egész keresztyénséget, felekezeti hovatartozás nélkül Európában. Azt azonban igenis állíthatom, hogy a katolikus vakbuzgóság, az 1685-ös visszavonó ediktum következménye nem az áhított egység és békesség lett, hanem lelkiismeretükben megterhelt és lelükben meggyalázott emberek százezrei. Ez a tény pedig igenis előkészítette a felvilágosodás eszméit, igenis továbbvezetett az egyházzal szembeni kételkedéshez. A 400 esztendeje elhunyt IV. Henrik átlátta és meglátta, hogy csak a békességben és egymás elfogadásában élő ország lehet erős. Ezért ne feledkezzünk meg róla, Európa egyik legnagyobb uralkodójáról.

Felhasznált irodalom

Chadwick, Owen: A reformáció. Osiris Kiadó, Budapest, 1998.

Dompnier Bernard: A katolikus egyház és a protestánsok Franciaországban a XVII. században. in L. Nagy Zsuzsa – Veress Géza (Szerk.): Történeti tanulmányok I. A KLTE Történelmi Intézetének Kiadványa. Debrecen, 1992. 35-52.

Finály Henrik: A latin nyelv szótára. Franklin Társulat, Budapest, 1884.

Gresch, Eberhard: A hugenották története, hite és hatása. Kálvin Kiadó, Budapest, 2008.

McGrath, Alister E.: Kálvin. Osiris Kiadó, Budapest, 1996.

Musée Virtuel du Protestantisme Français: Die Widerrufung des Edikts von Nantes. Internetes forrás. Elérési útvonal: www.museeprotestant.org – Jahrhunderte – 17. Jahrhundert – Die Widerrufung des Edikts von Nantes. Letöltés dátuma: 2010. április 14.

Révész Imre: A nantes-i edictum visszavonása. in. Révész Imre: „Tegnap és ma és örökké...”. Nyomatott Nagy Károly Grafikai Műintézetében, Debrecen, 1944. 169-173.

Szántó Konrád: A katolikus egyház története. II. kötet. Ecclesia Kiadó, Budapest, 1988.

Szász Géza: A francia állam és a protestánsok a 17. században – túrés-től tiltásig. Internetes forrás. Internet cím: http://www.lib.jgytf.u-szeged.hu/folyoiratok/aetas/2000_1-2/2000-1-2-02.htm. Letöltés dátuma: 2010. március 25.

Véghseő Tamás – Gárdonyi Máté – Tóth Tamás (Szerk.): Egyháztörténeti Lexikon. 2. kötet. Jel Kiadó, Budapest, 2009.

Warga Lajos: A keresztyén egyház történelme II. A reformáció utáni korszak vagy a protestantizmus fejlődése s az államok független uralma. Nyomtatta Radil Károly a Sárospataki Ref. Főiskola betűível, Sárospatak, 1906.

Szűcs Balázs

Az új lehetőség

Szűcs Balázs

Az új lehetőség

I.

Mióta megkereszteltetek- lesz vagy 20 éve is immár- és belenőttem a református egyházba, sőt felszentelt lelkésze lettem, először még belengte, majd pedig egyre érezhetőbbé vált számomra, később pedig szinte mindennapos tapasztalássá, hogy Egyházam beteg, szinte utóvédharcokat vívunk gyülekezeteinkben, talán még a következő évtizedig eljutunk, de utána már csak az összeomlás vár ránk. Egy megfáradt, korszerűtlen, provinciális felekezet képe rajzolódott ki számomra. Külföldi ösztöndíjaim, igehirdetési szolgálataim, lelkigyakorlat-kíséréseim során ez a tapasztalás még inkább erősödött bennem.

Időbe tellett, míg el tudtam fogadni ezt a helyzetet, egyáltalán magyar református lelkészként tudtam magamra nézni. Sőt, fel tudtam vállalni egyházam minden nyomorúságát, hiszen attól, hogy valami nem működik, még nem feltétlenül rossz. Mi több, a református nézőpont számomra továbbra is a lehető leginkább krisztocentrikus, ugyanakkor végtelenül empatikus, őszinte, modern nézőpont, amely az embert felnőtteként kezeli.

A külföldön töltött idő és társkereséseim azonban még egy dologra rávilágítottak: nem csak a magyar református egyház, hanem maga a kereszténység megfáradt, érthetetlen és hiteltelen. Az is időbe tellett, hogy rájöjjek, hogy ami jó, az nem feltétlenül sikeres, és Jézus sosem hirdetett könnyű utat, és nem is biztos, hogy a kereszténységnek „sikernek”, vagy „hatalmasnak” kell lennie.

Bár attól, hogy el tudtam fogadni a fentieket, egy pillanatig sem gondoltam, hogy ne lenne bennük igazság, még ha igencsak sarkosak is. A kettő ugyanis teljesen más dolog.

László Ervin professzor Új világkép című könyvét⁶³ olvasva azonban egyre optimistább lettem.

63 László Ervin: Új világkép- A tudatos változás kézikönyve, Nyitott könyvműhely, 2009. Szeretném megjegyezni, hogy László Ervin nem kifejezetten keresztény szemszögből írta meg könyvét. Magát a könyvet nagy óvatossággal és kellő figyelemmel kell olvasni, hiszen sok olyan

II.

Amit különösen az utóbbi időben igazán hiányoltam mind egyházamban, mind a kereszténységben, az a még nyilvánvalóbb és még őszintébb tanúságtétel a világban. Különösen a magyar társadalomban hallgatunk, és alig van egy empatikus, előremutató nyilatkozatunk a magyar társadalom történéseire. Reagálunk, ha reagálunk egyáltalán. De kezdeményezők komoly társadalmi és lelki gondjaink és recsegő-ropogó demokráciánk kibeszélésében, megoldásában már egyáltalán nem vagyunk. Cikkem nem ennek a helyzetnek az elemzésére született, mégis fontosnak tartottam erre utalni.

Ugyanis László Ervin könyve oldalakon keresztül sorolja világunk anomáliáit. Döbbenetes volt olvasni, és a számoknak utánajárva azok hitelesek is. Ilyenkor joggal merülhet fel az Olvasóban a felvilágosodás óta ismételt kérdés - miszerint ez a világ tényleg meg van váltva? Mert nem úgy néz ki... Élnek ezen a Föld nevű bolygón hívő keresztények, akik követik Jézust? Mert nem úgy néz ki...

„A világ számos pontján élelmiszer-túlermelés van, mégis több mint egymilliárd ember éhezik; minden hatodik másodpercben éhen hal valaki.

Hatmillió gyerek hal meg évente, mert nem jut elég ételhez, miközben 155 millió túlsúlyos.

Néhány százmilliárdos több vagyont halmozott fel, mint amennyit hárommilliárd embernek, az emberiség közel felének a jövedelme teljesen kitesz.

vallási vagy ezoterikus meggondolást tart igaznak, amivel mi keresztények nem tudunk egyet érteni. Ettől függetlenül gondolatai nagyon frissek, izgalmasak és sürgetőek, és meggyőződésem, hogy mások vallási, világnézeti képzeteit tisztelni és velük együttgondolkodni, eszmét cserélni és az ezekből a közös munkákból, hitelveink újrafogalmazásaiból való gyümölcsöket meglátnunk kötelességünk. Cikkem egyfajta református keresztény továbbgondolása könyvének. vallási vagy ezoterikus meggondolást tart igaznak, amivel mi keresztények nem tudunk egyet érteni. Ettől függetlenül gondolatai nagyon frissek, izgalmasak és sürgetőek, és meggyőződésem, hogy mások vallási, világnézeti képzeteit tisztelni és velük együttgondolkodni, eszmét cserélni és az ezekből a közös munkákból, hitelveink újrafogalmazásaiból való gyümölcsöket meglátnunk kötelességünk. Cikkem egyfajta református keresztény továbbgondolása könyvének.

Súlyos problémák és megoldatlan feladatok széles köre tornyosul előttünk, mégis milliók vannak munka nélkül.

A problémák hosszú távú megoldást igényelnek, a siker ismérve ennek ellenére az éves vagy féléves vállalati eredmény kimutatásának végső összege.

Olyan korszerű fegyvereket halmoztunk fel, melyek több veszélyt rejtenek magukban, mint maguk a konfliktusok, melyek elfojtására létrejöttek.

Harcolunk a vallási fundamentalizmus és a kulturális intolerancia ellen, ugyanakkor hajlamosak vagyunk a patriotizmus és a nemzetbiztonság zászlaja alatt elfogadni a nacionalizmus gyűlölködő megnyilvánulásait.

Az emberiség egy éves energiaszükségletét lehetne fedezni csupán azzal, ha a Földet érő napsugárzást negyven percen keresztül teljesen kihasználnánk, de mi ragaszkodunk ahhoz, hogy az olajhozam-csúcs elérése érdekében a szennyező olaj utolsó cseppjeit is kisajtoljuk a sivatagok és a tengerek alól.

Intelligens és felelősségteljes nők milliói állnak készen arra, hogy a társadalmi életbe hatékonyan bekapcsolódjanak, de nem mi biztosítjuk számukra az egyenlő esélyeket, sem az üzleti életben, sem az oktatásban, sem a polgári életben (sem pedig az Egyetemes Keresztyén Egyházban- Sz. B.).

Annak az arany szabálynak a betartására intjük gyermekeinket, hogy „úgy bánj másokkal, ahogyan tőlük is elvárod, hogy veled bánjanak”, de mi nem úgy bánunk más emberekkel, államokkal és üzleti vállalkozásokkal, ahogyan mi is elvárnánk, hogy más emberek, államok és üzleti vállalkozások velünk bánjanak.⁶⁴

„A rendelkezésre álló víz rohamosan csökken; a világ lakosságának több mint fele vízhiánnyal küszködik. Átlag 6000 gyermek hal meg naponta szennyezett víz okozta hasmenés miatt... A világ népességének egyharmada már ma sem jut elegendő tiszta vízhez, és 2025-re a népesség kétharmada kritikus vízhiánnyal fog szembesülni... Világszerte évente 5-7 millió hektár termőföldterület válik mezőgazdasági szempontból használhatatlanná. Ha ez így folytatódik, akkor 300 millió hektár földet veszíthetünk el a század közepére, és mindössze 2,7 milliárd hektár marad a 8-9 milliárdos népesség eltartására. [Az antarktisi partokról leváló jégtömbök elolvadásával] hatalmas tengerparti földterületeket árasztana el a víz, ami több százmillió

64 Uott. p.27-28.

embert fosztana meg a lakóhelyétől, az élelemtől és víztől.⁶⁵” A helyzet leírását László Ervin még oldalakon keresztül folytatja.

A világ nem fenntartható, ez talán ezekből a kiragadott példákból is látszik. László Ervin és más kutatók szerint az a pont, ahonnan nincs visszaút a visszafordíthatatlan állapotok felé, mintegy 5-20 év múlva be fog következni.

III.

Ady Endre verse, a Nekünk Mohács kell, meggyőződése szerint nagyon jól jellemzi magyar társadalmunk hozzáállását, a magyar népet. Sajnos az utóbbi évtizedek azt bizonyítják, hogy nem csak minket, magyarokat, hanem az emberiséget is.

Alapvetően két nagyon bonyolult és nagyon összetett és egymásra ható, egymást feltételező rendszernek kell változnia. Cikkemből remélem hamarosan nyilvánvaló lesz tézisem: a kereszténység „szerencséjére”, hiszen ez az utóbbi évezred legnagyobb lehetőségét jelentheti Isten örömhírének.

Ez a két rendszer alapvetően a politikai rendszer és az emberiség kulturális értékeinek, céljainak, és bizonyos dolgokhoz való viszonyulásának az átgondolása és teljes megváltoztatása. Mivel- mint már említettem- a két rendszer összefügg, sőt egyik a másikból következik, így bármelyikkel is kezdhetjük rövid elemzésünket.

A politika változásainak négy rétegét különíti el László Ervin nagyon helyesen. Ennek a négy rétegnek a gyakorlati megvalósítását is leírja, én csak az elvi szinten maradnék. A gyakorlati vonatkozást inkább a kereszténység feladatainál dolgozom ki.

„A nép valódi értékei közé tartozik a fizikai túlélés, a stabil kapcsolatok a társadalomban, a társadalmi és kulturális identitás, megfizetett és a társadalom szempontjából hasznos munka. Ezeknek az érdekeknek a védelmezése olyan feltételek megteremtését teszi szükségessé, ahol a kellő erőforrások fizikailag és gazdaságilag mindenki számára egyaránt elérhetők.

A fizikai túlélés biztosítása szükségessé teszi, hogy a közösség minden tagja hozzáférjen az élet elemi szükségleteihez: elegendő élelem, víz, megfelelő lakhatás és ruházat álljon mindenki rendelkezésére.

⁶⁵ Uott. p.37-45.

A stabil emberi kapcsolatok biztosítása olyan társadalmi és gazdasági feltételeket tesz szükségessé, melyek alkalmasak a családi élet, illetve a működő és hasznos közösségi kapcsolatok fenntartására.

A társadalmi és kulturális identitás olyan igazságügyi rendszert feltételez, amely a társadalmi és gazdasági igazságosság elkötelezettje, és olyan oktatási és információs rendszert, amely segíti az embereket abban, hogy egy multietnikus és multikulturális közösség szerves, ám egyedi részeként tekintsenek magukra.

Megfizetett és a társadalom szempontjából hasznos foglalkoztatottság a gazdaság olyan szintjét igényli, amely minden dolgozni szándékozó és munkaképes embernek tud [megfizetett] munkát biztosítani.⁶⁶

Az emberiség kulturális értékeinek, céljainak, és bizonyos dolgokhoz való viszonyulásának az átgondolása és teljes megváltoztatása elengedhetetlenül szükséges egy fenntartható világ kialakításához.

„1. A haszon. Végző soron minden kapcsolatunk legfontosabb kérdése, hogy „mi hasznom belőle”. Minden más csak értéktelen és érdektelen körítés.

Tévedés. Az adni tudás nemcsak, hogy van olyan értékes, mint az elvétel vagy a kapni tudás, de még többet is ér. Társas lények vagyunk, így akár elfogadjuk, akár nem, örömet okoz, ha adhatunk. Az adás cselekedetének értékelése nélkül megszűnne a közösségi élet valós alapja, mint ahogy a családi életé is. Ha csak kapni akarnánk másoktól, egyáltalán nem lehetnénk képesek működőképes közösséget létrehozni. Számos hagyományos társadalomban az adás értéke része a kultúrának. Amikor egy antropológus meg akarta ismerni egy őshonos amerikai település leggazdagabb lakóit, több embert is bemutatott neki, de egyikőjük sem élt számottevően jobban, mint a többiek. És amikor rákérdezett egy luxusház és egy kétautós garázs tulajdonosára, azt válaszolták neki. „ő nem gazdag, csak minden pénze megvan”; az a gazdag, aki a közösségnek adja, amire neki nincs igazán szüksége.

2. A pénz a legfontosabb. A boldogság és a vagyon közt közvetlen kapcsolat áll fenn. Minél több pénzünk van, annál boldogabbak vagyunk.

Ez nem igaz. Hiedelmeinket a jómód és a boldogság közti kapcsolatról nem támasztja alá semmilyen tapasztalat. Pénzen sok mindent meg lehet vásárolni, csak éppen boldogságot és jóérzést nem. A szex megvásárolható, de a szerelem nem, a figyelem igen, de az odafigyelés

⁶⁶ Uott. p.70-71.

nem, az információ igen, a bölcsesség nem. 1957 óta az Egyesült Államok GNP mutatója több mint duplájára emelkedett, de a boldogság átlagos szintje csökkent: csak a lakosság 32%-a vallja magát „nagyon boldognak”. Ugyanebben az időszakban a válások számaránya megkétszereződött, a tinédzserek körében az öngyilkosság aránya több mint duplájára emelkedett, az erőszakos cselekmények megháromszorozódtak, és több ember mondja magát depressziósnak, mint valaha. Az embereknek nagy házuk, de feldúlt otthonuk van, magas jövedelmük, de alacsony erkölcsi szintjük, szilárd jogaik, de gyenge modoruk.

3. A technika korlátlan tisztelete. Bármilyen is legyen a kérdés, a technika a válasz. Ez nem igaz. A technika hatékony és fejlett eszköz, de csak eszköz: haszna magától a technológiától és alkalmazásától függ. (...) (Lásd például a dinamit, amelyet bányászati és útépítési munkákhoz fejlesztettek ki, pár évre rá bevetették a világháborúban is. Megjegyzés tőlem, Sz.B.)

4. A legújabb és a legfrissebb imádata. Az idei mindig jobb, mint a tavalyi vagy a tavalyelőtti. Nem mindig igaz. Nem igaz, hogy mindig a legfrissebb és a legújabb a legjobb. Rosszabb is lehet, mint az előződrágább, nem olyan tartós, bonyolultabb, kevésbé kezelhető és kártékonyabb az egészségre vagy a környezetre. Nem minden esetben kell a régit a szemétdombra száműzni; a régi sokszor tartósabb, jobb kivitelezésű, nagyobb összhangban van a kultúránkkal és a hagyományainkkal, mint az új.

5. A hatékonyság túlzott tisztelete. A siker érdekében minden emberről és gépből ki kell hoznunk a maximumot, függetlenül attól, hogy mit hoznak létre, és hogy az emberiség vagy a társadalom szempontjából hasznos célt szolgálnak-e. Helytelen. Anélkül, hogy tudnánk, mit hozunk létre, és az kinek a javát szolgálja, a mai világban a „hatékonyság” előtérbe helyezése rövidlátó stratégiának számít. (...)

6. „Ha rossz, ha jó, az én országom” - a klasszikus hazafiság. Bármilyen is történhet, csak a nemzetemnek, zászlómnak, kormányomnak tartozom felelősséggel (vagy éppen pártomnak, politikai vezetőmnek - megjegyzés tőlem, Sz.B.). Eltúlzott és tévútra vezető. Különböző mértékben ugyan, de mindenki többszörös identitással és törvényes kötö-

déssel rendelkezik. (...) Hűségesek lehetünk a közösségünkhöz úgy is, hogy nem fordítunk hátat szülőföldünknek, az államunknak, nemzetünknek. Hűségesek lehetünk a régióinkhoz, miközben érezzük, hogy egy teljes kultúrához, sőt az emberiség családjához tartozunk.⁶⁷”

Valamint felsorol további téveszméket. Például: a Föld kimeríthetetlen; a természet egy gépezet, melynek nincsenek „működési rendellenességei”; az élet küzdelem és csak a legrátermettebbek maradnak fenn; a piac igazságos és ellensúlyozza a gazdasági egyenlőtlenségeket; minél többet fogyasztasz, annál többet érsz; a gazdasági és politikai célok szentesítik a katonai akciókat.

IV.

László Ervin könyvében bevezeti a planetáris etika fogalmát. A planetáris etika alapelve: éljünk úgy, hogy mások is tudjanak élni⁶⁸. Vagyis egy igazságosabb és egy felelősségteljesebb élet, ahol vágyott cél, a tökéletes boldogság hona nem a fejlett országok (új)gazdagainak életszínvonalának és életmódjának majmolása. Hiszen bolygónk erőforrása nem elég ahhoz, hogy mindenki saját lakásban éljen, saját autója legyen, és használhassa a technika legújabb szerkentyűinek millióit. Talán az előzőekből is látszik, hogy olyan átható változásra van szükség, amely nem egyfajta rendszer-korrekció, hanem rendszereink teljes újragondolása, benne a boldogság, a kölcsönösség, a birtoklás, stb. fogalmaink teljes átértelmezése⁶⁹.

„A planetáris etika azt jelenti, hogy minden egyén, minden közösség és minden ország azt az életmódot és azt a fogyasztói stílust követi,

67 Uott. p. 90-98.

68 Uott. p.100kk

69 A cikk írása közben láttam az m1 műsorán Mira Nair filmjét, a Hiúság vásárát, amelyet Thackeray kiváló művéből készített. A film hősnőjének, Becky-nek semmi más vágya nem volt, mint bekerülni a ragyogás és a csillogás világába, a felső tízezer tagjai közé. Ezért feláldozott mindent: szerelmet, barátságot, szülőséget. Ma már, mintegy 200 évvel később, egy széthullott és nagyon fluktuáló társadalomban mindez kicsit furcsának és - valljuk be szánalmasnak is tűnik. Ma sokkal fontosabb a vagyon vagy hogy ki milyen ember, mint az, hogy milyen társaságba is járhat, milyen nemesi címet tudhat magáénak.

ami a világon minden egyes egyén, közösség és ország igazságos jussa.⁷⁰„

Meggyőződésem, hogy ezen planetáris etika kialakítása és tudomásul vétele elengedhetetlenül fontos a jövőre nézve.

Amennyiben a kereszténység a zöld gondolatnak, és ennek az új planetáris etika elterjesztésének előremozdítója, mindinkább motorja tudna lenni, és mindezt megtisztulva, a múlttal elszámolva és újrafogalmazva örök értékeit tudná képviselni a világban, akkor a kereszténység megújult, ismét vonzó és hiteles tudna lenni.

Úgy tűnik, mintha önmagammal lennék vitában, mikor a cikkem elején megállapítom, hogy Krisztus teste, az Egyház nem sikeres, és most azt ajánlom, hogy a planetáris etika, valamint a fenntartható fejlődés általi mélyreható változásokat fogjuk fel, mint a kereszténység egy új lehetőségét. A sikeres és a vonzó között nagyon komoly különbséget látok, és erre érdemes kitérni.

Ma azt veszem észre, hogy a kereszténység általam ismert felekezetei a siker, a számok bűvöletében élnek. Ma még mindig ott tartunk, hogy egy faluban, községben munkálkodó lelkész - tisztelet a kivételnek - nem érzi egyenrangúnak magát egy városi, pláne egy fővárosi lelkésszel.

„Mert ott több az értelmiségi...”- felelte egyik lelkészkollegám, mikor arról kérdeztem, hogy miért pályázik egy fővárosi gyülekezetbe. Kár, hogy az örömhírt éppen a tudatlan, lenézett pásztorok hallották meg először⁷¹, Jézus tanítványai között egyszerű halászbemberek voltak⁷², és Jézus sosem kötötte diplomához, vagy olvasottsághoz, vagy éppen vagyonhoz az Ő követését⁷³.

Vagy inkább mindez arról a félelemről szól, hogy kiderül: valójában mi lelkészek sem hiszünk abban, hogy az evangélium képes életek megújítani vagy saját magunkat tartjuk alkalmatlannak?

⁷⁰ Uott. p.102.

⁷¹ Lk.2, 8k.

⁷² Lk. 5, 1k

⁷³ Pl. Lk. 18, 17 vagy 18, 22.

Csak remélni tudom, hogy ez utóbbi, mert akkor Isten képes kiegészíteni a hibáinkat⁷⁴. Ha engedjük neki.

Élünk a számok bűvöletében, hogy hányan voltak az istentiszteleten, mennyivel csökkent a templomba járók száma, szegénykező és bocsánatot kérő gondnokokkal, presbiterekkel találkozom, akik kezüket tördelve próbálják megmagyarázni „a bizonyítványukat” egy istentisztelet után: „Elnézést, Nagytiszteletű Úr, hogy csak ennyien jöttünk össze, vagyunk ám többen is...” És jönnek a kifogások. Látom, hogy jól esik neki, mikor avval próbálom őket biztatni: „Gondnok úr, szívesen jöttem prédikálni, nem a számokat nézem. Tudja, ismertem valakit, akit először ugyancsak 12-en hallgattak, mint most engem, de az a 12 ember aztán ment és adta tovább, amit hallott. Ma pedig mintegy 2 milliárd ember követi azt a Valakit. Sőt, én is...”.

Mióta református vagyok, azóta hallom, hogy a népegyházból át kellene alakulnunk hitvalló egyházzá. Csak éppen minden porcikánk tiltakozik ellene. Hozzáteszem, szerencsére. Nem hiszem, hogy ez lenne az üdvözítő megoldás. Hiszen sokszor a népegyháziság, az örökség, a ködös családi múltban való reformátussá keresztelés az egyetlen mandátumunk, hogy ne csapják ránk az ajtót. Különben is, ki vagy mi dönthetné el, hogy ki a hívő és ki nem az? Ki tartozik a népegyházhoz és ki a hitvalló egyházhoz? A tékozló fiúnak kopogtatni sem kellett, mert az apja várta, és mikor meglátta, elébe szaladt⁷⁵! Kit is és miért is akarunk mi megítélni? És mindezt mi jogon? Mitől lenne jobb egy exkluzív egyházhoz tartozni? Mindenem tiltakozik ezen ítélkező gyakorlat ellen.

Nem sikeres egyházra van szükségünk, hanem vonzó egyházra, ahogy ez az őskereszténységtől kezdve a reformáción át mind a mai napig emberek millióival történt és történik, Istennek hála. Jézus nem ígér könnyű álmot, nem ígér biztos és örök boldogságot, gazdagságot, ahogy azt egyes karizmatikus gyülekezetek hirdetik fennen. Jézus hívása⁷⁶ nehéz útra való meghívás, mégis képes volt futótűzként terjedni a Római Birodalomban, és ma is sokan követik Őt ezen a nehéz úton. Mert bármilyen nehéz, mégis vonzó tud lenni. Azért mert hiteles emberek közvetítik. Nem tökéletes, hanem hiteles emberek. Azaz: igazán emberek.

74 2Kor 12, 9.

75 Lk. 15, 20

76 Pl. Lk.18, 22.

Cikkem fő tételében azt is állítom, hogy a kereszténység ismét hiteles is tudna lenni, hogy ha a planetáris etika motorja merne lenni. A kereszténység hitelességének kérdése nem újdonság. Már a kezdetek kezdetén probléma volt, még ha ez sokszor inkább dogmatikai elkülönülés is volt, semmint etikai⁷⁷.

S legyünk őszinték: mivel Isten úgy látta jónak, hogy emberekre bízza az evangéliumot, emberségünkéből fakadóan 2000 év alatt kellett, hogy legyenek olyanok, akik visszaélnék evvel a megbízatással. Nem hiszem egy pillanatig sem, hogy Isten erre ne gondolt volna. És itt egy kicsit vissza is kanyarodhatunk a sikeresség kérdéséhez. Hiszen egy közösséget nem az tesz közösséggé, hogy szentekből áll, vagy a tagok úgy tesznek, mintha szentek lennének, vagy úgy alakítják az üzenetet, hogy szenteknek mond hassák magukat! Egy közösséget az tesz igazán közösséggé, ha képesek Isten kegyelméből és szeretetéből egymásnak és ezáltal önmaguknak is megbocsátani! Ha el merik, el tudják fogadni, hogy vannak hibáik, amelyekkel küzdve meg merik, meg tudják látni a fejlődést, az előrelépést, a megszentelődésüket. Ha tudnak és mernek a tagok - rangtól, vélt vagy valós tisztségüktől, megbízatásuktól függetlenül - egymásnak adni, és tudnak és mernek egymástól kapni!

Az általam ismert felekezetek mindegyike szenved saját vagy országa történelmétől, a kapott sebektől. Rabszolgaság támogatása, kisebb egyházakra való szétszakadás, a világháborúk éljenzése, Trianon, egymástól elszenvedett üldöztetések, gályarabság, egymás elnyomása, követőinek meggyilkolása, merényletek, versengések arról, hogy ki mit tett le a „nemzet asztalára”, és még sorolhatnám tovább sokáig felekezettől szinte függetlenül a példákat.

A planetáris etika megvalósulásának nincs alternatívája. Vagy elfogadjuk, és átalakítjuk eszméinket, vagy rövid időn belül beláthatatlan következményekkel, hosszútávon akár az emberiség kipusztulásával is szembe kell néznünk.

A planetáris etika sürgetése hiszem, hogy elemi erővel fog hatni arra, hogy ne csak a múltunkkal (hitelesség kérdése), hanem a jelenünkkel (örök értékeink újrafogalmazása) és jövőnkkel (Krisztus hívásának vonzónak tétele) is foglalkozzunk, félretelve kényelmességünket, félelmeinket, jól megszokott hatalmi játszmáinkat.

Hosszan talán nem is kell taglalnom, hogy miért is tud a kereszténység ennek az új planetáris etikának a motorja lenni, hogy mennyire

⁷⁷ Pl. Montanus munkálkodására Kr.u. 135-175.

a(z) (újra)teremtettségünk és hitünk szerintiek ezek a gondolatok, mennyire nem kell megtagadnunk hitünket ahhoz, hogy tevékeny részesei, zászlóshajói legyünk a változásoknak.

Isten az embert kiemelte a Teremtésben, hiszen a saját képmására alkotta⁷⁸, és feladatot is adott neki, hogy uralkodjon minden élőlényen⁷⁹. Ez egyben felelősség is, nem csak unokáink, hanem a Teremtő felé is.

Az oldalborda szimbóluma az egyenlőséget szimbolizálja a két nem között⁸⁰, amelyet Ádám mondatai meg is erősítenek⁸¹, de talán a kettejük közti szégyen nélküli mezítelenség is egymás egyenlőségéről, a kettejük közti különbségek tudatosulásáról és felvállalásáról is szól⁸².

Jézus születése, tanítása, gyógyításai, az emberekkel való viszonya-, amely különösen Lukács evangéliumában hangsúlyos – nem csak isteni hatalmát és az Atyával való egységét, hanem az evangélium szociális konzekvenciáit is volt hivatott megjeleníteni⁸³. Nem is beszélve a Jézustól kapott új parancsolatról (Jn. 13, 34-35)!

Egyáltalán nem tartom véletlennek, hogy az első gyülekezetekben (is) otthonra talált egy gazdag, és egy rabszolga⁸⁴, nők, férfiak, özvegyek, betegek, idegenek, zsidók⁸⁵.

A gazdag ifjú példázata⁸⁶ pedig szépen összefoglalja Jézus tanítását számunkra nemcsak a földi vagyonról, hanem a mások felett való

78 1Móz. 1, 27.

79 1Móz. 1, 28c

80 1Móz. 2, 21.

81 1Móz. 2, 23.

82 1Móz. 2, 25.

83 Jn. 8, 1-11 vagy Lk. 8, 40-56. Az utóbbi igeszakasz azért is különösen jó példa, mert itt nemcsak egy beteg nőt gyógyított meg, hanem egy zsidó főemberen is segít lánya feltámasztásán. Jairus nem csak értelmiségi, vezető és férfi, hanem zsidó is. Micsoda üzenete lehetett ennek a történetnek, mikor Saul (és mások) üldözték az első keresztyényeket! Őket is be kell fogadni, hiszen Jézus őket sem utasította el!

84 Lásd Filemon levél!

85 Pl.: Acta 4, 34-37 és 5, 12-16.

86 Lk. 18, 18-23.

hatalomról is⁸⁷, amelyért az életét és azon keresztül a tökéletes példát mutatta meg számunkra.

Cikkem végén röviden összefoglalnám, hogyan tudhatna a kereszténység az új planetáris etika zászlóshajója lenni.

Minden keresztény felekezet saját magával való őszinte számvetése után egymásnak megbocsát, melyben kifejezik, hogy egy Mesterünk van, aki ugyanarra a Szentháromság egy, örök és igaz Istenre mutat, még ha másként is nézünk rá. Ez azonban nem lehet vita tárgya, hanem éppen a sokszínűség ünneplése.

Tárgyalások és kiengesztelődés a világ más vallásaival. Bár a legtöbb dologban egyáltalán nem értünk egyet, mégis hisszük, hogy a szeretet az, amely épít és előrevisz, és amely áthatja minden ember vallását. S bár sok köztünk a határ és különbség, egymás értékeinek, tanításainak és hagyományainak tisztelete és az egymásba vetett bizalom mégis mindig erősebb minden különbözőségnél. A múlt félreértéseit kölcsönösen megvalljuk és tanulunk belőlük.

A keresztény egyházak nemzeti és szövetségi kormányaikra, valamint a világszervezetekre komoly nyomást gyakorolnak és kezdeményezői, házigazdái lesznek újabb klímacsúcsoknak, konferenciáknak, amelyek a planetáris etika alapelvei szerint hozzák meg a következő lépéseket. Összefog a zöld és fenntartható fejlődést szorgalmazó szervezetekkel.

A keresztény hívőkön, gyülekezeteken keresztül pedig a társadalomba való beágyazását segíti a planetáris etika megvalósulásának.

Szűcs Balázs
Református lelkész

87 Ne felejtjük el, hogy a zsidó vallás abban az időben egyfajta teljesítmény-vallás volt. Jézus nem vonja kétségbe az ifjú „érdemeit”, hogy már gyermekkorától fogva megtartott minden törvényt, ami az akkori világban nagyon komoly tiszteletet és felsőbbrendűséget követelt magának. Jézus kemény szavai az egy fogyatkozásáról, hogy bár megvan mindene, vagyona, emberek előtt való megbecsültsége, akár „erkölcsi alapja”, hogy megítéljen másokat, de nem mer ezektől szabadulni, nem meri elengedni vagyonát és megbecsültségét, nem mer őszintén és megtisztultan élni. Pedig az elengedés és határaink elfogadásával és megszeretésével megélt szabad élet mindennek az alapja és célja.

Pungurné Császár Judit
Ünnepi beszéd március 15-re

Pungurné Császár Judit

Ünnepi beszéd március 15-re

Tisztelt ünneplő Gyülekezet, kedves Diákok!

Nagyon nehéz dolga van minden márc.15.-i ünnepi szónoknak, ha egy konkrét cím nem köti meg kezét, tartja kordában gondolatait. Hiszen, főként a történelemtanár, a bőség zavarával küzd, először azért, hogy miről is beszéljen? Az európai eseményekről? Magyarország felé ívelő reformkoráról? Emeljen ki egy napot, márc. 15.-ét, mondja el annak eseményeit, a 12 pontból, azokat elemezve állapítson meg fontos dolgokat? Vagy vázoljon fel életutakat, s bízva hallgatóira, hogy egy márciusi ifjúval, egy Széchenyivel, egy Kossuthal azonosulnának-e szívesen? Vagy aktualizáljon, vonjon párhuzamot a 162 évvel ezelőtti események és napjaink történései között? Vagy a jelenből kiindulva, „ezek mai fiatalok” felkiáltással mondja el az itt jelen lévőknak, ünneplőknek: mi az ünnep, miért kell ünnepelni, mit jelentenek e fényes napok egy nemzet életében? Vagy ossza meg személyes élményeit, több évtizedes tanári pályafutását, vagy pl. szép erdélyi ünnepléseket?

E fenti dolgok nagyon fontosak, hisz fontos az ismeret, /példa:iskolai márc.15. Kincső, Nyerges/, fontos a célok ismerete, a megvalósulás láttatása. Azonban e mai szép délutánon én mindezeket túl szeretnék mutatni.

Március 15-e van. Több népnek jelentős nap ez. A rómaiaknak a tavaszjöttét jelezte, amikor nem csak a földeken kezdődött a munka, hanem a szomszéd városokkal vívott háború is kezdődhetett. A németeknek - ha emlékeznek rá - március 15-e az öröm napja volt 933-ban, mert legyőzték Merseburgnál a magyarok kalandozó seregét, s abbahagyhatták az adófizetést a magyaroknak. A magyar történelemben is volt néhány március 15-e, amikor valami jelentős történt, a tatárjárás idején például ezen a napon érte el Batu kán serege Pestet. De olyan esemény nem történt, ami az egész nemzetet emlékezésre készítette volna.

162 éve emlékezünk 1848. március 15-re. (rövid ismertetése a napnak)

Március 15. eseményei

- Dél előtt 8 óra: Az előző este kitűzött gyülekezési időpont a Pilvaxban.
8 óra után: A Pilvaxban Petőfi először szavalja el a *Nemzeti dalt*.
1/4 9 és 1/2 9 között: Indulás az orvosi egyetemre, Petőfi ismét elszavalja a *Nemzeti Dalt*.
- 10 óra: A mérnök- és jogászhallgatók csatlakozása az Egyetem téren, Petőfi harmadszor is elszavalja a *Nemzeti Dalt*. A tömeg a Landerer-nyomdához vonul.
- 1/2 11 körül: A lefoglalt gépeken megkezdik a 12 pont és a *Nemzeti dal* kinyomtatását.
- 1/2 12: A tömegnek Petőfi negyedszer is elszavalja a *Nemzeti dalt*, kezében a kinyomtatott példánnyal.
- 1/2 1 tájban: A tömeg eloszlik. Petőfi az író társaival együtt végigjárja a szerkesztőségeket, a sajtószabadság hírével a cenzúra mellőzésére biztatja azokat.
- Délután 3 óra: A Múzeum-kertben népgyűlést tartanak. Hat fős bizottság megy a városi tanácshoz, Petőfi tagja lesz.
- 4 óra tájban: A városházán 13 fős Közbátorsági Választmányt választanak, Petőfi ennek is tagja lesz.
- 5 óra körül: A Közbátorsági Választmány kb. 20.000 fős tömeg kíséretében elindul Budára, a helytartótanácsához, követelve a cenzúra eltörlését, Táncsics Mihály szabadon bocsátását és a katonai beavatkozás megakadályozását.
- 7 és 1/2 8 között: A tömeg visszaindul a kiszabadított Táncsiccsal Pestre.
- 8 óra után: Diszeloádás a Pesti Magyar (Nemzeti) Színházban.
- 10 óra: A városházán megkezdik első tanácskozását a Közbátorsági Választmány.

Ha össze kellene foglalni, melyek a magyar nemzeti tudat számára legfontosabb versek, valószínűleg először a magyar reformkor két nagy nemzeti ódáját említenénk, Kölcsey Ferenc *Hymnusát* (1823) és Vörösmarty Mihály *Szózatát* (1836). Aztán az 1848-as forradalom indulóját, Petőfi Sándor *Nemzeti dalát* (1848)

Amikor Petőfi a *Nemzeti dalt* fogalmazta, még nem tudta, hogy két nappal később Pesten kitör a forradalom. Verset írt, ügyelt minden szóra, rímre, ritmusra. Először leírta a kezdő szavakat: „Rajta magyar”, majd később változtatott rajta, így lett a vers kezdete „Talpra magyar”. Olyan erejű ez az indítás, hogy sokszor így is emlegetik a verset, egyszerűen *Talpra magyarként*. Hat versszakból áll, mindegyi-

ket egy négysoros refrén zárja. Műfaja szerint politikai dal, közösségi ének, amelyben egy szónok beszél, s a tömeg visszhangozza a refrénben a választ. Keletkezése és funkciója alapján az alkalmi költészetbe tartozik, aktuálpolitikai jelentése és aktuálpolitikai funkciója volt.

Az első versszak felhívást tartalmaz a nemzethez, és felveti a vers alapkérdését: hajlandó-e fölkelni a nemzet a szabadság kivívása érdekében. A kérdés azonban nem marad nyitva, a refrén azonnal megadja a választ, és ezt a választ részletezi a többi versszak. A második a múlt-ra tekint vissza, a harmadik és negyedik a jelen pillanatot részletezi, a az ötödik és hatodik a jövőről szól. Világos, átlátható és átélhető ellentétpárokra épül a vers: rab vagy szabad legyen-e a nemzet, a szabad és dicső múlt áll ellentétben a szolgai jellel, az egyén pusztá élete áll szemben a nemzet becsületével, a kard a rabláncsal, a dicső hír a gyalázzattal, végül a boldog – mert szabadságban született – utódok tekintenek vissza a mártírhálált halt, bátor, hősiess forradalmárookra.

A vers a reformkor gondolatvilágában született: a régi magyar múltat szépnek tartja – éppúgy, mint a *Hymnus* vagy a *Szózat* –, s ebből a hősi emlékből merít erőt a jelen harcaihoz. A nemzet közösségi létét és szabadságát minden egyéni ambíció fölé helyezi, a nemzetet tartja a legigazibb közösségnek. Egy szép jövő képét vázolja föl, és mellé nem rajzolja meg a nemzethalál máshol rendszeresen megjelenő, fenyegető rémképét. Azért nem, mert itt lelkesíteni akar, bátorítani, tettekre sarkallni. Nincs más alternatíva a versben, mint a kivívott szabadság.

A nemzeti dalt két nappal előbb, március 13-án írtam, azon lakomára, melyet az ifjúság március 19-én akart adni, mely azonban az eddigi események következtében szükségtelenné válván, elmarad. Míg én az egyik asztalnál a nemzeti dalt írtam, feleségem a másik asztalnál nemzeti fejkötőt varrt magának.

A kávéházban azt határoztuk, hogy sorra járjuk az egyetemi ifjúságot, s majd teljes erővel kezdjük meg a nagy munkát. Először az orvosokhoz mentünk. Szakadt az eső, amint az utcára léptünk, s ez egész késő estig tartott, de a lelkesedés olyan, mint a görögtűz: a víz nem oltja el.

Az orvosi egyetem udvarában ismét fölolvasta Jókai a proklamációt és én elmondtam a nemzeti dalt. Innen a mérnökökhöz, ezektől a szemináriumba a jogászokhoz vonult a számban és lelkesedésben egyaránt percnként növekedő sereg. A szeminárium csarnokában elének állott egy professzor, és ezt mondta nagy pátosszal:

– Urak, a törvény nevében...

Többi szavait elnyelte a sokaság mennydörgő kiáltása, s a tisztelt tanár többé nem juthatván szóhoz, szépen elkotródott. A jogászok rohantak ki az utcára, hogy velünk egyesüljenek.

(...)

Március 15-én reggel a Pilvaxban néhány álmos ifjú lézengett, az eső esett, kevés volt a korán kelő; aki eljött, kávéját szűrösölte, biliárdozott, fecsegett. Petőfi cselekedni akart; néhányat az ifjak közül ott hagyott a kávéházban, tartani vissza a közben érkezőket, nehogy elszéledjenek; ő néhányad magával elindult az esőben társakat keresni, felébreszteni a későn kelőket.

Akit lehet, harcra lelkesíteni.

Petőfi kezében a varázspálca: elszántság és akarat. Kísérete növekszik, jogászokhoz mennek, aztán az orvosegyetemre, elhangzik a *Nemzeti dal*, felolvassák a *Tizenkét pontot*: nő a lelkesedés. Valaki elkiáltja magát: menjünk a cenzorhoz, engedélyeztessük a *Nemzeti dal* kinyomtatását. Már indulnának. Természetes mozdulat, évszázados megszokottság: aki nyomdába menne, előbb a cenzorhoz indul.

S ekkor megszólal Petőfi, hangja harsog a fejek fölött: cenzorhoz pedig nem megyünk!

Fordult a kocka. Eddig: néhány ifjú összegyűlt, lelkesülten szavalt, éltette a forradalmat. Most: szembefordult a renddel, hatalommal. Aki két perccel korábban kivált a tömegből, s hazament, kedélyes kávézgatás közben, pipafüstbe burkolózva mesélte családjának: egyetemisták jönnek-mennek az utcán, énekelnek, verseket szavalnak, köztük van Petőfi. És semmit nem tudott arról: történelmi pillanatot szalasztott el.

A forradalom pillanata: Petőfi kimondja a cenzúra eltörlését, törvénnyel, renddel, hatalommal fordul szembe. S akik körülötte vannak: követik.

A tél halott: nyomják a *Nemzeti dalt*.

Üdvez légy születésed napján, magyar szabadság! először is én üdvezellek, ki imádkoztam és küzdöttem éretted, üdvezellek oly magas örömmel, amilyen mély volt fájdalom, midőn még nélkülöztünk tégedet!

Oh szabadság, édes kedves újszülött, légy hosszú életű e földön, élj addig, míg csak él egy magyar; ha nemzetünk utolsó fia meghal, borulj rá szemfedő gyanánt... s ha előbb jön rád a halál, ránts magaddal sírodba az egész nemzetet, mert tovább élnie nélküled gyalázat lesz, ved halnia pedig dicsőség!

(...)

Délután három órára gyűlést hirdettünk a múzeum terére, s a sokaság eloszlott.

A szakadó eső dacára mintegy 10 000 ember gyűlt a múzeum elé, honnan közhatározat szerint a városházához mentünk, hogy a tizenkét pontot magokénak vallják a polgárok is, s velünk egyesüljenek. A tanácssterem megnyílt, s megtelt a néppel, először. Rövid tanácskozás után a polgárság nevében aláírta a polgármester a tizenkét pontot, s az alatt álló sokaságnak az ablakból lemutatta. Óriási kitörése a lelkesedésnek...

Ez a vers hangzott fel 1848. március 15-én, Pesten; ezt mondta el Petőfi a Pilvaxban ugyanaznap reggel („Én *Nemzeti dalomat* szavaltam el, riadó tetszéssel fogadtatott”); ezt kiáltotta el az orvosi egyetem udvarában; ezt követelték már a jogászok („énvelem elszavaltatták a *Nemzeti dalt*... fanatikus lelkesedéssel fogadták”), ez kelt szárnyra rövid idő alatt, és ezt nyomtatta ki a tizenkét ponttal együtt elsőnek a szabad sajtó. A közhit szerint a Nemzeti Múzeum lépcsőin is elhangzott, de ha ott nem is, másutt hallhatták épp elégszer: „Elmondtam először az ifjak kávéházában, azután a szeminárium terén... végre a nyomda előtt, melyet erőszakosan elfoglaltunk a hatvani utcában...”. Ezt követelte este a tömeg a Nemzeti Színházban („Petőfi *Nemzeti dalát* Egressy Gábor a színpadról szavalván el, a hatás oly nagyszerű és általános lön, mennél nagyobb a nemzet embereit e perczig aligha lelkesíté” – Társalkodó, március 17.). A vers valósággal a forradalom egyik jel-szava lett. Feljegyezték, hogy napokig szavalták, március tizenötödike után is („A kitétel: »Esküszünk, rabok többé nem leszünk« mint polgári Miatyánk imádkoztatik.” – *Hazánk*, március 18.). Jókai aranyos ködfelhőbe burkolódzó emlékezése, az egykorú lapok lelkesülő vagy fanyar beszámolóí, a kortársak későbbi, lehiggadt visszaemlékezései mind beszámolnak a költemény elemi hatásáról, arról, hogy a vers azonnal tömegerő lett, hogy a *Nemzeti dal* szavai teljesen azonosultak a forradalommal.

Március 15. elsősorban nem azért legfontosabb nemzeti ünnepünk, mert 1848-ban Pesten a polgári átalakulást követelő tüntetés zajlott, hanem azért, ami ehhez a naphoz az elmúlt több mint másfél évszázadban hozzákapsolódott.

Március 15. értékelése már az eseményeket követő napokban megindult, a pesti radikálisok március 15. néven hozták létre lapjukat, mely a problémák rendezését az aznapon történt események módszereivel kí-

vánták rendezni, és Petőfi vezetésével dicsőséges forradalomként emlékeztek meg március idusáról. Ezzel szemben a magyar vezetőréteg,

élén Kossuth Lajossal nem tartotta különösebben jelentős eseménynek március 15-öt, ők a rendi országgyűlés törvényes működésére helyezték a hangsúlyt. 1849-ben a téli hadjárat nehéz, de tanulságos időszakát követően, a tavaszi hadjárat előestéjén találta az országot március 15. A megemlékezések természetesen ekkor még nem hivatalos formában, csupán magánúton történtek. Jókai Mór pl. így fogalmazta meg akkori gondolatait:

„Egy év előtt márczius 15-ike lánc nélkül kezeden, most fegyverrel a kezeden talált; adja ég, hogy egy év múlva koszorúval fejedem találjon.”

Az 1850-ik év márciusa egy elnémított, megfélemlített országot talált, amely óvakodott a megemlékezés bármilyen jelét mutatni. Az 1850-es évek március 15.-nek még az említését sem tették lehetővé, csak titkos összejöveteleken eshetett szó róla. Erre az időszakra esik viszont a ma Kossuth-nótákként ismert dalok többségének kialakulása.

A Kossuthot visszaváró szegény rétegek érzéseit fejezi ki a következő, az 1860-as évek elejéről származó népdal, amelyet ma kicsit más formában ismerünk:

„Kossuth izenete eljött
Magyar nemzet talán győzött
Nekünk es most el kell menni
Szabadságért ki kell állni.”

Az 1850-es évek második felében a némileg enyhülő légkör lehetővé tette, hogy a megemlékezés valamivel szabadabban folytatódjon. 1860. március 15-én a pesti egyetemisták tüntetést szerveztek a 12 évvel korábban történt forradalom emlékére. A rendőrség felsőbb utasításra a tömegbe lövetett, a sortűzben Forinyák Géza joghallgató életét vesztette, többen megsebesültek. Forinyák temetésén megjelent a főváros akkori lakosságának több mint egynegyede. Nyilvánvaló, hogy az első megemlékezés ilyen alakulása a vértelen 48-as március 15-el szemben nagyban hozzájárult e nap jelentőségének felértékelődéséhez. Az 1860-as években Schmerling provizóriuma ismét kevés lehetőséget biztosított a nagy események felelevenítésére, csak 1867-ben a

kiegyezés tető alá hozatalát követően vált szabadabbá az emlékezés. Jókai Mór 19 évvel a forradalmat követően így írt 1867. márciusában:

„Magyarország világtörténelmi feladatának nehézségei azóta igen megnöttek, de helyzete kedvezőbb lett most azért, hogy jelenleg magának a trónnak, magának Ausztriának érdeke, egész művelt Európának kívánalma az, hogy Magyarország feladatát megoldhassa, s ha oly közel nem talál is minden eszközt, mint akkor, de az akadályoktól sem kell annyira félnie, s azt is tudja már, hogy önmagában mit bír?

Halaványabb az öröm külfénye 1867-iki március 15-én, mint tizenkilenc év előtt volt; mert ez évben nem ajándékozhatott a nemzet a népnek, miként 1848. március 15-én oly sokat – mindent –, a szabadságot, a szabad földet, a jogegyenlőséget: szabadság, szabad föld, jogegyenlőség már ma megvan, csak hogy mind a három megterhelve közös kötelességekkel, nehéz tartozásokkal; ámde azon önbizalom, mely keblünkbe visszatér, nagyobb ma, mint volt akkor: mert az 1867-iki március 15-ke azt mondja nekünk: hogy a magas eszmék, amik 1848-ik március 15-én születtek, nem voltak halandó ábrándok; 19 néhez év eltemetve tartá őket; és ők kitörtek sírjokból, s visszavívták magoknak az életet.

E halhatatlan eszmék összeköttetésben állnak hazánk örök életével, ezek biztosítják európai lételét; ezek tették dicsőségessé múltját, megtörhetetlenné néma akaratát, ezek vezérlendik diadalra munkás törekvését.

Ami nekünk 1867-ik év március 15-én lelket ad, ez éppen az a gondolat, hogy annak már tizenkilenc éve, midőn dicső jelszavainkat zászlóinkra kitűztük, és azok ily hosszú idő alatt sem múltak el, még most is élnek, és élni fognak.”

A kiegyezés kompromisszumok sorozatát alkotta meg, ezek egyike született meg a jeles nappal kapcsolatban is. Az uralkodó, akinek személyes felelőssége a szabadságharc leverésében és az azt követő megtorlásban nem képezhette vita tárgyát, soha nem egyezhetett bele abba, hogy a forradalomról államilag megemlékezzenek, de kénytelen volt eltűnni a társadalom spontán, önszerveződő rendezvényeit. Ez a rendszer 30 éven keresztül problémamentesen működött. Ekkor azonban

az 50. évforduló közeledtével egyre sürgetőbbé vált március idusának nemzeti ünnepként való elismerése. A kormány ezt nem vállalhatta, viszont egyértelműen meg sem tagadhatta, ha a közvéleménnyel szemben nem kívánta végleg elveszteni minden hitelét. Bánffy Dezső miniszterelnök végül úgy oldotta meg a kérdést, hogy március 15. helyett április 11-et vagyis az áprilisi törvények Bécsből nézve is szalonképes szentesítésének évfordulóját nyilvánította ünnepnek. Ennek ellenére március 15-ről a társadalom a korábbiakhoz hasonlóan megemlékezett, még az állami kötelékekben lévők három héttel később ünnepeltek. A lojális, Ferenc József kedvét kereső hangokat jól példázza a következő újságcikk-részlet:

„... Az lesz a nagy nap, amikor március 15-én és mindazokon a napokon, amelyeken a nemzet ünnepel, az ünneplők élén a magyar király tartja a háromszínű zászlót. A nemzeti érzület legfőbb szimbóluma a korona, első bajnoka, aki a koronát viseli. A költő nemhiába mondta: a legelső magyar ember a király...

És amitől minden magyar ember szeme könnybe lábad, amiért éjben megremeg minden magyar emberben a lélek: attól ne ragyogjon tündöklőbb tűzben, ne égjen túlvilágibb fénnel Szent István koronáján a drágakő?” (BUDAPESTI HÍRLAP, 1898. MÁRCIUS 15.)

A következő évben már új hangok is jelentkeztek. A millenniumi ünnepség eufóriájából éppen csak kilépő országban egyre erőteljesebben hallatták szavukat a szociáldemokraták, akik 1899. március 15-én a Petőfi-szobornál szerveztek tüntetést, melyről lapjuk, a Nép Szava így számolt be:

„...Azért vonultunk ki Petőfi szobra elé, mert szégyenkezve tapasztaltuk, hogy miként becsstelenítik meg Petőfi emlékét azon nyárspolgár lelkek, akik minden március 15-én összegyűlnek szobra előtt...

Kivonultunk Petőfi szobra elé, hogy megmutassuk, mi szerint mi vagyunk azok, akikben Petőfi szelleme tovább él mindaddig, amíg győzedelmeskedni [nem] fog...”

Az XX. század elején a dualizmus, a liberalizmus és a nacionalizmus kibontakozó válsága március 15.-ének új tartalmakat adott. Az addigi egyoldalú forradalmi értelmezés helyett előtérbe került az események tényleges mozgató rugóinak vizsgálata, a túlzó és patetikus kijelenté-

sek viaszszorultak. Ennek a sajátos kornak különös terméke a pesti arisztokrata feleségek által 1905.-ben március 15.-én meghirdetett Tulipán-mozgalom, amely a reformkori védegylet példájára magyar termékek fogyasztására buzdított.

Az I. világháború idején március 15. teljesen alárendelődött a háborús viszonyoknak. Az ünnepségek - ha voltak egyáltalán - a katonai eseményeket helyezték középpontba. Az akkori március 15.-ék hangulatát idézi a következő levél 1915-ből:

„Kedves testvér

Sok a hó és nagy sár lesz belőle. Elég sajnós ez most, hogy így kellett megérnünk a Március idusát az 1915. évnek. Most nem szól a Kutasi dalárda. És a cigány sem húzza egyikönknek sem a fülibe. És már a karmesterünk is berukkolt még januárba Szegedébe. Most meg volt már megint itt is nálunk a sorozás, besoroztak 18 évestől 24-ig aki csak vak nem volt vagy sánta. És úgy hallak, de igaz is lesz, hogy 36 évestől 42-ig megint mind besorozzák. Elég sajnós ez, de nem tehetünk róla, ha olyan az a muszka. ... Azért ne búsulj, majd csak haza segít az Isten még a nagy tál mellé. ...

Szerető testvéred
Mihály"

Károlyi Mihály rendszere erőteljesen kívánt támaszkodni a 48-as alapokra:

1919. évi IV. néptörvény:

1. § A Magyar Népköztársaság, a magyar népszabadság 1848. évi március 15.-én kivívott első győzelmének kezdetére, március hó 15. napját és október hó 31. napját a magyar népszabadság ünnepnapjaivá avatja.
2. Az 1898. évi V. törvénycikk hatályát veszti.
3. § Ez a néptörvény 1919. évi március hó 15. napján lép életbe. E néptörvényt a népkormány hajtja végre.

A Monarchia felbomlását követő első márciust fényes ünnepségekkel kívánták emlékeztetessé tenni. Ezekre meghívták a még élő honvédeket is, akik díszhelyről tekinthették meg a produkciókat. Mindeközben

az ország területére mélyen benyomult már a csehszlovák, a román és a szerb hadsereg, az országon belül pedig a kommunisták készültek a hatalomátvétellel egyre nyíltabban. A Nép Szavában ilyen cikk jelent meg március 15-én:

„Az eddigi márciusok inkább csak vágyak voltak a 48-ban meg nem valósult teljes felszabadulás után, ébrentartása és érlelése az örök forradalmi akaratnak. Azután az eddigi márciusok nem is a mi márciusaink voltak: a magyar uralkodó osztály sajátította ki magának, teljesen nemzetiszínűre festve és a túlzott sovinizmus nyelte el benne a tiszta forradalmi jelleget és új forradalmi akaratot.

A mostani március a mi márciusunk volt. A 48-as idők forradalmi álma most valóra vált, valóra váltottuk. Az októberi forradalom elsöpörte mindazt, amiket Petőfi is gyűlölt, és új nagy horizontokat nyitott a három nagy forradalmi álm teljes megvalósulása felé: hogy szabadok, egyenlők és testvérek leszünk."

Az évtized fontos eseménye volt, hogy az országgyűlés az 1927/XXXI. tv. megalkotásával március 15-öt pirosbetűs ünneppe és munkaszüneti nappá nyilvánította a közelgő 80-ik évforduló emlékére. A törvény preambuluma így szól:

„A magyar nemzet balsorsában, súlyos megpróbáltatásai közepette hálás kegyelettel emlékezik meg az 1848. esztendő március tizenötödikéről. Izzó hazaszeretetükben e napon tettek hitvallást a nemzet dicső fiai az alkotmányos szabadság és jogegyenlőség fenkölt eszméi mellett és szent lelkesedésükkel áthatva az egész nemzetet, az ezeréves hazának az új idők szellemében való fejlődéséhez irányt jelöltek.

E nap szellemében valósultak meg azok a korszakot jelentő törvényhozási alkotások, amelyek az alkotmányos jogokat a nemzet minden osztályára kiterjesztették.

Abból a célból, hogy a nemzet e nap dicső hagyományaiból merítsen hitet, erőt és reményt egy jobb kor bekövetkezéséhez."

A kommunisták véglegesen 1948-ban sajátították ki március 15-öt. Az ünnep eltörlését még a Rákosi-diktatúra sem merte felvállalni, ehelyett annak paródiává alakítása mellett döntött. 1948-ban a centenáriumi alkalmat nem lehetett figyelmen kívül hagyni. Ennek jelzéséként az or-

szágyűlés megalkotta az 1948/XXIV. törvényt, amelyet tanulságos volta miatt érdemes teljes egészében idézni és preambulumát a 20 évvel korábbi törvényével összevetni:

“1948. évi XXIII. törvény az 1848/49. évi forradalom és szabadságharc emlékének megörökítéséről

Száz évvel ezelőtt, 1848. március 15-én kitört a magyar forradalom. Harcba indult a magyar nép függetlensége és szabadsága kivívásáért, az idegen uralom igájának lerázásáért, a jobbágyfelszabadításért, a feudális bilincsek összetöréséért.

A magyar köztársaság országgyűlése az 1848/49. évi forradalmi demokratikus eszmék örökösének és megvalósítójának tekinti magát. Ünnepelesen kijelenti, hogy 1848 nagy hagyományait és szellemét hűségesen megőrzi és mindennemű elnyomás elleni következetes harc s a népek közötti békés együttműködés jegyében fejleszti tovább.

A 48-as szabadságharc eszméi iránti tiszteletének kifejezéséül az országgyűlés a következő törvényt alkotja:

1. § Az országgyűlés az 1848/49. évi forradalom és szabadságharc emlékét a magyar nemzet hálás kegyelete és tisztelete bizonyságául törvénybe iktatja.

2. § Ez a törvény kihirdetése napján lép életbe.”

A centenáriumi ünneppsorozat Kádár János Csepelen nyitotta meg március 9-én:

“... Ez az esemény kettős jellegű: a szabadságharcot és egyúttal az építést is ünnepeljük. ... Hogy a nagy magyar szabadságharc ünnepét itt Csepelen ünnepeljük először, az egyben jelképe is valaminek. Sokszor beszéltünk vörös Csepelről; most március 9-én lett Csepel igazán vörös, amikor megértette, hogy a magyar nép legfőbb érdeke: többet és jobban termelni, hogy gazdagabb, boldogabb és szabadabb legyen a magyarság...”

A Kossuth-Téren 6 nappal később Rákosi Mátyás a rendszerre oly jellemző módon szónokolt:

„...A magyar nép útja egyenesbe fordult.

Nekünk jutott az a történelmi feladat, hogy valóra váltsuk és beteljesítsük mindazt, amiért 1848 hősei Kossuthtal, Petőfivel, Táncsiccsal az élükön küzdöttek...

A magyar népi demokrácia szerencséjére a nemzetközi helyzet ma gyökeresen más, mint 1848-ban volt... Most megvalósulhatott Kossuth legforróbb vágya: a testvériség magyar, szláv és román között. Ennek a testvériségnek jele az a kölcsönös segítségnyújtási szerződés, amelyet Moszkvában a szovjet nép nagy vezérének, Sztálin generálissimusznak a jelenlétében aláírtunk. (Tomboló taps és lelkesedés.)"

A két évvel rá következő márciuson Rákosi tovább fokozta március 15. hangulatát:

„...Százket esztendővel 1848 márciusa után »van már hazánk, van mit védenünk«. És kell is védenünk. Vannak már »belső bitangok «: kémek, kulákok, klerikális reakciók, akik népköztársaságunk elleni gyűlöletükben minden gaztetre készek. Van még nemzetközi reakció, amely soha őrrjögöbben nem fenyegette a világ dolgozóinak életét és szabadságát, a kis országok függetlenségét. Világos után azt hitte a magyar nép, hogy Haynaunál kegyetlenebb hóhéra nincs a nemzetközi reakciónak - Horthy, Szálasi, Hitler megmutatták, hogy tévedtünk. Az amerikai imperialisták Tito- és Rajk-féle banditái minden eddiginél szörnyűbb sorsot szántak népünknek..."

Rákosi nem törölte el ugyan március 15. nemzeti ünnep voltát, de munkanappá nyilvánította és a semmitmondó iskolai ünnepélyeken kívül másfajta megemlékezésre nem volt lehetőség.

1956-ban Nagy Imre kormánya engedve a forradalom követelésének rendelkezett március 15. tiszteletének helyreállításáról, ez azonban a szovjet csapatok bevonulását követően érvényét veszttette. Kádár sem szimpatizált március 15-ével, de teljes megtagadását ő sem vállalhatta. Kezdetben március 15-ét az 56-os események elítéltetésére használta fel. 1958. március 15-én Budapesten egy ifjúsági gyűlés szónoka pl. így tette meg ezt:

„...Száztiz év alatt sokszor meghamisították a 48-as eszméket, sokszor

fölhasználták néparuló, megtévesztő célokra. De ami 1956 októberében történt, az minden előzőnek a felülmúlása. Az 1956 októberi ellenforradalom 1848-as jelmezben vette kezdetét. Valójában ugyanazt tették, mint a 48-as forradalom és szabadságharc áruói, az akkori »belső bitangok«. Az 56-os ellenforradalmárok ... a 48-as reakció folytatóiként léptek fel ... Az ellenforradalom erőinek megsemmisítéséért folytatott küzdelmünk harcot jelentett és jelent azért, hogy Kosuth, Petőfi és Táncsics zászlaja és eszméi újra tisztán, fényesen ragyogjanak."

Az 1960-as, 70-es években március 15. a „három tavasz” egyik, legkevésbé hangsúlyos, bevezető eleme lett, amelyről ismét csak az iskolákban és szigorúan ellenőrzött megszólalásokban emlékeztek meg. A minisztertanács elnöke Kállay Gyula 1973. márciusában pl. így fogalmazott:

„A nép szeretetét, a helytállást most másként, legfőképp munkával, tanulással kell igazolnunk. Bizonyára akadnak, akik ezt nem érzik elég vonzónak, nagyszerűnek és felemelőnek. Pedig a béke, az építés munkája - ha tetszik: romantikája - méltó leginkább az emberhez. Hatni, alkotni, gyarapítani - ez a mi legfőbb és legszentebb kötelességünk!"

A 70-es években a Petőfi-szobor környékén minden márciusban spontán diáktüntetések szerveződtek, melyeket a rendszer szétvert és hallgatott a nyilvánosság előtt. 1988 volt az első olyan esztendő, amikor a tüntetés résztvevőit nem bántották. Ezt ugyan nem hozták nyilvánosságra, mégis híre ment és 1989 márciusában már többtízezer tömeg gyűlt össze a Hősök terén,

A sokféle változás, felfogás után mi a maradandó, máig is ható üzenete márc.15-nek? Első és legfontosabb tán az, hogy megtanított magyarságban és nemzetben gondolkodni,/egészséges nacionalizmust fejlesztett ki/. Megvalósította a szó és a tett, a cselekvés egységét.

Mit jelent magyarságban gondolkodni, hogyan is határozhatjuk meg a magyarság fogalmát? Miért is aktuális ez mind a mai napig?

Mit jelent a magyarság? Először is adottság - nem saját elhatározásunkból, hanem sorsunk, eleve elrendelésünk hozta, hogy itt élünk. Másodszor: Műveltség, mely nyelvet, művészetet, életfilozófiát magá-

ba foglal. Ide tartoznak a közmondások, szólások, példázatok, mesék. A magyarság harmadszor: lelkiség, nem akkor vagyok magyar első renden, ha úgy beszélek, hisz pl. Rákóczi, Széchenyi élete egy szakaszában nem is beszélt magyarul. Az állampolgárság még nem magyarság, nem tesz magyarrá sem faj, sem érdek. Ezt a lelkiséget élték meg 1848-ban, mikor együtt lépett fel a szabadság, egyenlőség, testvériség jelszaváért német, cseh, lengyel, magyar. Hogyan határozható meg ez a lelkiség? 3 mozzanata van: 1, magamévá teszem, s tovább adom a magyarság hagyományait, tetteit, győzelmeit, bukásait - múltját. 2. Másodsorban a jövőre vonatkozik: vállalom a holnapot, legyen könnyű vagy nehéz, jó vagy rossz - tehát jelenti a közös sorsvállalást. 3. Harmadsorban a magyarság nem csak múlt és jövő, de jelen is, a most és itt, tehát összetartó erő. Tehát: mi a magyarság? Nemzettől, fajtól függetlenül egy küldetés, misszió, vállalkozás, s ezt élték meg 1848-ban.

Másfelől március 15. a magyar szabadság születésnapja a szabadságra tanít.

Mi a szabadság? Sorolhatnánk a szabadságjogok összességét, gyülekezési, sajtó, vallás, szabad vélemény nyilvánítás szabadsága, aztán mondhatjuk: szabad, ami másnak nem árt, vagy, hogy szabadság a jó és rossz közötti választás lehetősége. Vagy szabadság a lélek, a szellem szabadsága.

Mindezen állítások igazak, de a szabadság ennél jóval több: a szabadság az, ami igazságban gyökerezik, abból veszi eredetét. Igazság nélkül, igazság ellenére nincs egy nemzetnek szabadsága. Egy népnek történelme folyamán mindig van lehetősége, hogy éljen a szabadsághoz való jogával vagy eljuttassa azt.

1848-ban kivívta a szabadságát a nemzet, s az utána következő időszak feladatul adta a szabadság megvédését. Tehát a két legfontosabb márciusi igazságot kihangsúlyozva: a magyarság és szabadság eszméjét végezettel azt a kérdést kell már csak megválaszolnunk, hogy miért lett márc.15. az, ami, tehát mi március idusának máig élő, aktuális igazsága.

Tudjuk, hogy márc.15. a szabadság, egyenlőség, testvériség proklamálásának napja. Tudjuk, hogy ezen a napon nem történt igazán világrengető dolog, akik csinálták, nem fegyverrel, hanem énekszóval, szavalattal tették. Az egész nap egy ujjongás volt a lelkükben megszületett eszmény felett. És mégis óriási volt ez a nap, hisz egy nemzet

harca, szabadságharca mutatta, hogy valóban az ő eszményeit proklamálták, amit ők meg is akartak valósítani, s következett az eszmények realizálódásának folyamata. S mi is volt ez az eszmény? A szabad nemzet keretében lévő szabad ember eszménye. S megvalósult-e ez az eszmény? Megvan-e az egységes magyar állam, mely nem ismeri a születési előjogokat, hatalmi erőszakot, társadalmi korrupción alapuló rendeket és osztályokat, felekezeti és vallási különbségeket? Szomorúan, tényként állapíthatjuk meg, hogy sok még a pótolni való, hisz él a tekintélyuralom, az érdekbálványozás, bankok diktatúrája, s a meglévő szabadságjogok is szabaddá lettek az igazság és a tisztesség törvényétől. S MINDADDIG, MÍG EZEN DOLGOKBAN VÁLTOZÁS NEM következik be, addig március 15, nem pusztán a múlt egy dicső darabja, de eszményei a mában is kell, hogy foglalkoztassanak, mindaddig, amíg meg nem valósítjuk őket, azért, hogy legyen jövődönk.

*GONDOLATOK MÁRIUS IDUSÁRA OLYAN „ELAVULT”
FOGALMAKRÓL, MINT MAGYARSÁG, HAZAFISÁG,
NEMZETTUDAT.....*

Minden tavasz a teremtet világ újjászületésével együtt jelenti reményseink újjászületését. 1848 tavaszán, 160 esztendeje mi, magyarok igazán nagynak mondattunk, és hosszú évtizedek óta várjuk, hogy ismét naggyá lehessünk....

Széchenyi István szavai a manak is szólnak „A nemzet nagyságának alapja mindig csak magában a nemzetben van. Élünk még, nem vagyunk a holt nemzetek szerencsétlen, rothadt tagjai. Hibáink sokak, de erényeink többek. S ha magunkban hordozzuk a hibákat, egyszersmind magunkban hordozzuk a feltámadás erőit is. A jövőért való harc csak Istenbe vetetett bizodalommal lehetséges.”

Mik voltak 1000 esztendő, a 48-as szabadságharc, a sok hányattatás között a megmaradást biztosító kulcsszavak, melyek hitet, reményt, élni akarást adtak? –Szabadság, egyenlőség, testvériség, haza és haladás, magyarságtudat, hazaszeretet, egymásért való felelősségvállalás, küldetéstudat, s nem utolsó sorban a hit.

S mivé lettek a hajdan életet jelentő fogalmak? Mit okozott hiányuk? A XX. század gondolkodóitól néhány idézet megvilágítja ezt:

„Beteg lelkületű ország.” „Mint egy egérrágta, foszló zsákból folyik, szakad, ürül ki a magyarságból az ember, az érték”... „nem merünk ...magyarnak mutatkozni”. „Olyan terhes magyarnak lennünk, hogy inkább feladjuk magunkat.”

A költő Wass Albert így fogalmazza ezt meg: *„Nemzetemet dúlta már tatár, harácsolta török, uralkodott fölötté osztrák, lopta oláh, rabolta cseh. Minden szomszédja irigyelte mégis, mert keserű sorsa istenfélő nemzetté kovácsolta. Becsület, tisztesség, emberszeretet példaképe volt egy céda Európa közepén! Milyenné lett most? Koldus-sá vált felszabadult honában, züllött idegen eszmék napszámosa! Megtagadva dicső őseit,Ébredj, magyar!”*

S mit tehetünk, mi, hogy nemzetünkre is a tavaszi nap új életet adó meleggel ragyoghasson?

Fohászkozhatunk Vörösmarty szavaival:

*„Mindenható egység Istene
Ki összetartod a világokat,
Engedd, hogy bármi sorsnak ellene
Vezessen egy nemes s nagy gondolat
Hogy nemzetünk minden nyomára
Ragyogjon emberméltóság sugára.”*

Sugár Tamás

Pilinszky János Négysorosának elemzése

Sugár Tamás

Pilinszky János Négy sorosának elemzése

Alvó szegek a jéghideg homokban.
Plakátmagányban ázó éjjelek.
Égve hagyta a folyosón a villanyt.
Ma ontják véreimet.

Pilinszky János. Négy soros

Pilinszky a 20. századi modern magyar líra kiemelkedő alakja. Költészetére kiemelkedő hatással vannak gyermek- és ifjúkori élményei, a római katolikus neveltetés, a piarista gimnázium, a háborúban való részvétel, s annak borzalmainak meglátása. Nagyon fiatalon elindul a siker útján, hiszen 1946-ban, 25 évesen jelenik meg első verseskötete, a *Trapéz és korlát*, mely pozitív fogadtatásra talál. Már ebben a kötetben jelentkeznek azok az alapérzések, melyek meghatározói Pilinszky költészetének, így a „szorongásosság, a felelősségtudat a világ bűneiben és a részvétel mindenki szenvedései iránt” (Hegedűs 863).

A történelem ezt az ígéretesnek induló pályát átírja, hiszen a kora kommunista rendszerbe nem illeszkedik be az általa képviselt gondolatiság. A következő kötetére, a verses meséket tartalmazó *Aranymadár*ra 11 évet kell várni, s a következő verseskötete, a *Harmadnapon*, csupán 1959-ben jelenhet meg (Hegedűs 864).

Egyházi, hitbeli kötődése egész életén végig kísérik, 1957-től haláláig az *Új ember* belső munkatársa. Költői tevékenységén túl fontosak publicisztikái, kritikái, prózái és oratóriuma is. Költészete is komoly változáson megy át a 70-es évektől. Versei megrövidülnek, „a korábbi verseket jellemző lüktető jambikus metrum elhalványult, a prozódia szabad verssé lett...a rímelés pedig teljesen eltűnt” (Magyar irodalom 325).

Pilinszkyt költői pályája a 20. század legnagyobbjai közé emelték, s ezen belül is külön helyet vívott ki magának az egyházi gondolkodáson belül modern keresztyén lírájával.

A *Négy soros* Pilinszky legismertebb és leghíresebb versei közé tartozik. Míg a vers címe sok esetben már hozzásegít minket a mű jobb megértéséhez, itt egy roppant semleges címmel találkozunk. Nem ad igazán semmilyen támpontot a vers megközelítése felől, ha csak nem annyit, hogy egy teljes mértékben befejezett, lezárt művel van dolgunk (László Zoltán).

A versben a második és negyedik sort köti össze egy rím pár (éjjelek, véretem). Ritmikailag a vers többnyire jambusokból áll, amiben törést csupán a harmadik sorban találunk, ami trocheussal kezdődik, amit egy choriambus követ, majd a vers visszatér a jambusok rendjébe (László Zoltán).

A vers egészéből árad egyféle tragikus szomorúság, a vihar előtti csend. A feszültség folyamatosan nő sorról sorra haladva, míg aztán a negyedik sor a maga tragikus megoldásával oldja azt fel valamennyire. Három egységre oszthatjuk a négy sort, s így az első két sor az első, a harmadik sor a második, s végül a befejező negyedik sor a harmadik egység.

Az első sor egy hideg és különös képet tár elénk. „Alvó szegek a jéghideg homokban.” Egy ilyen rövid versben természeténél fogva minden szó külön hangsúlyt kap, jelentéstöbblettel bír. Az „alvó szegek” képe egyféle idegenséget, oda nem illőséget sugall. A szegek a munkát, különböző munkafolyamatokat, az összetartást, az erőt sugallhatnák, ám ezek a szegek „alvó szegek”. Nem a helyükön vannak, nem a funkciójuknak megfelelő helyen találjuk őket. Talán az alvó kifejezheti a még nem sorra kerülés érzését. Pihennek, várnak a sorukra, de egyelőre legalábbis feladattalanok.

A szegek a „jéghideg homokban” vannak, amely kép tovább növeli az idegenséget, a szorongást. Már maga a homok és a szögek képe nehezen összeilleszthető. Hogyan kerültek oda, s mit akarnak így együtt jelenteni? A homok felidézhet bennünk képet vízpartokról, vagy talán épp ellenkezőleg száraz, akár sivatagos területekről. Megjelenítheti a homokszemek vándorlásában rejtező erőt, vagy a képességet bármilyen folyadék gyors magába szívásában, ami az egyik legkedveltebb magyarázatban, a Krisztus-szimbólumban, elő is kerül (László Zoltán).

Ez a homok azonban „jéghideg”, a hidegnél is hidegebb. Szinte érezzük a kép kapcsán az azt körülvevő fagyos levegőt, a csikorgó hideget. S ez a hideg adja meg leginkább a kép magányosságát. Hogy kicsodák a szögek? Krisztus keresztjének szegei, vagy mi magunk, az individuálissá váló emberiség egyes egyedei a világ hideg sivárságában, vagy épp mindkettő, a bűnös ember, aki Istentől elszakadtságával Krisztus gyötrelmeinek és halálának okozójává vált? Nem derül ki, de a kép árasztja a magányt, a feszültséget, a szívbe markoló hideget.

A második sor tovább építi fel a magányosság, életidegenség képét. A hideg mellé a nyirkos hűvösség és sötét képe is társul. „Plakát-magányban ázó éjjelek.”

Ez a második kép talán jobban elképzelhető, megjeleníthető a modernkor embere számára. Egymáshoz jól illő képeket használ a költő, melyet szinte mindenki látott. A plakát esőverte magányossága és a sötét így tulajdonképpen még inkább kiszélesíti és megerősíti azt a magányosság- és elveszettség-érzést, amit már az első sor kialakít bennünk.

Ahogy arra már korábban utaltam, az első két sor egy egységet alkot. Ez az egység megmutatkozik abban, hogy két hiányos mondattal találkozunk, mindkettőből hiányzik az ige. Az ige hiánya pedig elsődlegesen a személytelenséget jelenti. Egyfelől érzelmileg, hangulatilag hat ránk ez a két sor, megalapozza a vers alaphangulatát, mégis személytelen marad, távol tart bennünket egyelőre a vers alapgondolatától. Az első sornál megemlített Krisztus utalás is rejtve van még, igazából csupán a egyedik sorban nyeri el helyét és utalásértékét.

Ez az első két sor talán leginkább azt a lelkiállapotot jeleníti meg előttünk, amikor egy nagy traumára készen az ember gondolatai kikapcsolnak, nem fogják fel a valóságot. Menekülés ez a realitások elől, amikor a bekövetkező vagy bekövetkezhető katasztrófa előtt csupán a személytelen részletek azok, amik eljutnak a tudatig, azok viszont sokkal élesebben, mint más, általános érzelmi vagy ideg állapotban.

Ehhez állít ellentétet a harmadik sor, ahol gyökeresen megváltozik a vers. A jambusok sora helyett egy trocheus kezd meg a verssort, amit egy choriambus követ. A vers ritmikája már érezteti, hogy valami változás áll be. A sor nyelvtani elemzése ugyan ezt a változást mutatja, hiszen cselekvővé válik a vers, megjelenik benne az első ige, ha ennek jelentése épp egyféle passzivitásra is mutat. „Égve hagyta a folyosón a villanyt.”

A sor tartalma is változást hoz. Míg az előző sor a sötétet adta meg hátérül addig itt megjelenik a fény. A személytelenség személyességbe megy át. Megszólít. Mivel másra utalás nincsen, s mivel egyes szám második személyű e megszólítás, így adja magát a magyarázat, minket, olvasót szólít meg a vers. Ugyanakkor nem csupán megszólít, de egyben számon kér, figyelmeztet, felelősségre von. Szinte halljuk a kimondott szavakat, mint a modern energetika korában az egyik leggyakoribb figyelmeztetés.

A fény a sötétséggel ellentétben pozitív kép szokott lenni. Ha a keresztyén hitrendszer nézzük, maga karácsony ünnepének krisztianizálása a világosság győzelmét mutatja a sötétség felett, sőt Jézus egyik önkijelentése az „Én vagyok a világ világossága” (János 8,12.). Itt mégsem találjuk meggyőzőnek a fényt, mint pozitív jelenséget.

Mellette a folyosó a másik kép. A kiütkeresés vagy éppen kiúttalanság örök szimbóluma, mely akár a fénnel kiegészítve is jelentéstöbbletet hordozhat. Itt azonban az sem üt át, hogy a fény a folyosó végén egyfajta feloldást, a megoldás megtalálását mutatná. Sokkal inkább a folyosót megvilágító fény kiemeli a folyosó végének homályba, sötétbe vesztését.

A személytelenből a személyesbe áttérés értelmét az első sorok személytelenségében találhatjuk. Ha azok azt a lelki állapotot vetítik elénk, amikor a vihar előtti csendben a lélek és a szellem kikapcsol és csak az érzékek működnek éberen, akkor ez a sor ebből a kikapcsolt állapotból való ébredést mutatják. Nem akarattal és nem örömmel jár ez az öntudatra ébredés, hiszen egyből felelősségre vonással is jár. Miért hagytad égve Te a villanyt, amivel kizökkentettél Engem tompa fásultságomból, a „plakátmagány” állapotból?!

A felocsúdás tehát kellemetlen, ingerlő. A fény, a folyosón égő lámpa nem megoldást, csupán felismerést hoz, s ez pedig nem a vágyott érzés.

Míg a harmadik sor a mozdulatlanból cselekvőbe váltással hoz változást a költeménybe, addig a negyedik sor a személyessé tétellel vált az előzőeken. Itt már egyes szám első személyben szólal meg a vers.

Hangsúlyosságát az is mutatja, hogy a legrövidebb verssor a befefejező, mindössze három szóból, három jambusi verslábból áll. Ha elfogadjuk, hogy az első egység, vagyis a vers első két sora a tompa kikapcsoltság állapotát mutatja, amikor a külvilág ingerei felerősödnek, hogy elvonják a figyelmet a belső gondolatoktól és érzésektől; a második egység, vagyis a harmadik sor pedig az ebből az állapotból való felocsúdás állapota, amikor már a lélek aktív, de háritásképpen még nem az igazán fontossal foglalkozik; akkor ez a befefejező harmadik szakasz a teljes valóságra döbbenés állapotát mutatja. Érezzük belőle a tragédiát, ha nem is derül ki annak mibenléte. Hogy „vérem ontása” vajon valós életveszélyre, fizikai támadottságra utal, vagy sokkal inkább valami lelki-szellemi katasztrófa bekövetkeztét vetíti

elénk, az rejtély marad. Amit azonban világosan megtudunk az ennek ideje. Nagyon hangsúlyos a „ma” időmeghatározás a sorban. Megmagyarázza a három szakasz elkülönítésében felvázolt lelki állapotot. Így már értjük, miért a lélek fásultsága, az érzékek tompasága. A küszöbön áll a tragédia, „ma” történik mindez a borzalom.

Nem tudjuk a baj mibenlétét, de megértjük súlyosságát. A vérontás kifejezésünk mind súlyában, mind hangulatában erőteljesebb bármely más ölésre, gyilkosságra utaló kifejezésünknél. Benne van annak vad-sága, kegyetlensége, irgalmatlansága.

Az első sor kapcsán már utaltam a versben megjelenő Krisztus-utalásra. Ott az „alvó szegek” képe az, mely felidézheti bennünk Krisztus kereszttjét. Talán első olvasatra ott még nem annyira egyértelmű az utalás. Itt, a negyedik sorban teljesedik ki ez a kép igazán. A vér kiontásának, mint szóképnak talán legklasszikusabb előfordulása Jézus passiója. „E pohár amaz új szövetség az én vérem által, amely tiérettek ontatik ki” (Lukács 22, 20b. református újfordítás 1990). Jézus szóhasználatában az Ő „vérének kiontásában” benne foglaltatik annak szükségessége, ártatlansága és áldozatisága.

Jézus kegyetlen halála szükséges volt, hiszen nem a véletlenek tragikus közjátéka vezet a kereszt szenvedéséhez, hanem Isten örök üdv-terve. Ez a terv pedig magában hordozza az áldozatiságot is, hiszen Jézusnak nem tettei vagy tanításai következményeként, hanem a megváltás művének beteljesítéseként kell meghalnia. Ahogy a keresztyén teológia ezt megfogalmazza, „helyettünk, miattunk és értünk” történt a kereszthalál. Mindezek mellett pedig nyilvánvalóan jelen van az egész Szentírásban Jézus ártatlanságának kihangsúlyozása, ami külön fontos helyet kap a felette tartott koncepciós perben, ahol a hamis tanúk ellenére nem találnak benne ítéletre méltót.

Amikor a vers záró két szavát elolvassuk, természetes asszociáció nyílik Jézus halálára, az ő vérének kiontására. A vers a közelgő, „ma” bekövetkező tragédiát Jézus halálához hasonlítja. Benne van a szóhasználatban annak kegyetlenségére utalás, de mellette, főleg Pilinszky keresztyén elkötelezettségéből fakadóan, látnunk lehet a szükségességet, ártatlanságot és áldozatiságot is. Ez az esemény, melynek küszöbén állunk, Jézus halálához hasonlatos, egyrészt mert ártatlanul kell azt elszenvetni, anélkül hogy bármilyen okot, magyarázatot is kapnák rá a versből. A bekövetkezte szükségszerű, nem lehet és így nem is érdemes ellene tenni, az egyedüli lehetőség a beletörődés a megváltoztathatatlanba. Ugyanakkor mindez egyféle áldozat-bemu-

tatás, ami nem véletlenszerű és nem is öncélú, sokkal inkább másokért való, mások számára valamilyen hasznot eredményező esemény.

Ha a negyedik sor Krisztusra utalását kibontjuk, akkor már sokkal világosabban látjuk annak kapcsolatát a már első sorban is megjelenő képpel, az „alvó szegek”-kel. A negyedik sor „vérontásán” át e szegek sokkal határozottabban utalhatnak azokra a szegekre, melyek Jézus kezeit és lábait szegezték a kereszthez.

Persze a vers nem magáról a Jézus eseményről szól. Mindenképpen utal azonban rá, s így fontos hogy annak keresztyén hitbeli jelentőségén át tudjuk értelmezni a verset. S ha így teszünk, akkor talán még egy összefüggést felismerni vélhetünk.

A harmadik sor számon kérő felelősségre vonása is értelmet nyerhet az első és negyedik sor krisztusi összefüggésében. Erről a sorról azt írtam, hogy a felocsúdás állapotában mintegy hárit, nem akarva felismerni és elfogadni még a negyedik sorban majd megfogalmazott valóságot.

Ha visszaidézzük a keresztyén teológia válaszát arra a kérdésre, hogy miért történt Jézus kereszthalála, a golgotai áldozat, akkor azt találjuk, hogy „miattam, értem és helyettem”. S ha ebből a koncepcióból nézem a verset, akkor hozzám szól a számonkérés, mert én vagyok, aki „égve hagytam a folyosón a villanyt”, aki valamit tettem, amit nem kellett volna, vagy elmulasztottam megtenni valamit, amit meg kellett volna. Ennek a mulasztásnak lehet egyenes következménye az ártatlan áldozat „vérének ontása”, s így tulajdonképpen tettem vagy mulasztásom miatt tulajdonképpen én váltam „alvó szöggé a jéghideg homokban”, aki akaratlanul is talán, de részesévé lettem az ártatlan szükségszerű áldozatának. Az „alvó” jelző így azt is jelentheti, hogy ugyan megtettem, de nem vagyok tudatában, egyelőre még a „jéghideg homokban” a világ érzéketlenségében vagyok belesüppedve, de az alvásból jöhet ébredés.

Pilinszky *Négysorosa*, éppen rövideége és tömörsége miatt, egy nagyon nehezen értelmezhető és elemezhető vers. Mint azt a bevezetőben is leírtam, Pilinszky költészetének egyik meghatározó eleme volt a „szorongásosság, a felelősségtudat a világ bűneiben és a részvét mindenki szenvedései iránt” (Hegedűs 863). Ez a leírt elemzés ebbe a gondolatiságba próbálja elhelyezni, beilleszteni a verset, felismerve a versben a Megváltóra utalást, aki épp a világ bűneinek elvételéért szenvedte el áldozatát, s szolgálatának meghatározó alapeleme volt a részvét mindenki szenvedése iránt. Ugyanakkor túl is mutat a Krisz-

tusra utaláson, hiszen az egyértelmű utaláson át épp saját helyünket, áldozatunkat és felelősségünket állítja a középpontba, és saját korunk, a „ma” tragédiái kapcsán ösztönöz bennünket önmagunkba nézésre, saját helyünknek felismerésére, személyes felelősségünk megfogalmazására.

Felhasznált irodalom:

Hegedűs Géza *A magyar irodalom arcképcsarnoka* 2. Trezor Kiadó 1993. Budapest

Magyar irodalom 21. századi enciklopédiája Pannonica Kiadó 2002.

László Zoltán: *Pilinszky János*

<http://www.literatura.hu/irok/xxszazad/eulira/pilinszky.htm>
2009.06.06.

Márkus Dániel

A boldogság

Boldoggá nem Leszek! Boldoggá Teszek!

Márkus Dániel

A boldogság

Boldoggá nem Leszek! Boldoggá Teszek!

Rohanó világunk elillanó percnyi életünk drámai pillanatában zajlik az alábbi beszélgetés:

- Mennyi?
- Harminc!
- Mi harminc?
- Mért, mi mennyi?
- Érthető?!

A most következő oldalakon arra a kérdésre keressük a választ: mi a Boldogság? Valahogy így:

- Mi a Boldogság?
- Hát az...
- Mi az...?
- A Boldogság!

Ha a gyermekem megkérdezi, mi a különbség a tudós, a filozófus, és a teológus között, mindig ezt válaszolom:

A tudós az, aki egy fekete alagút mélyén egy fekete kavicsot keres.

A filozófus az, aki egy fekete alagút mélyén egy fekete kavicsot keres, amely kavics egyáltalán nem létezik.

A teológus az, aki egy fekete alagútban egy fekete kavicsot keres, amely kavics egyáltalán nem létezik, mégis így kiált: megtaláltam.

Nem szeretnék most ebben az értelemben teológus lenni. Nem mondhatom meg, hogy tudom mi az a Boldogság, nem mutathatom meg, hogy nézd; itt van, vagy nézd; ott van. Csak azt tudom, hogy olyan vagyok, mint minden egyes ember: Ember, aki *jelen-lét-értelmének* titkát keresi: Boldogságkereső.

A végtelenhez mérve semmi sem tökéletes,
Az ember nyughatatlanul mégis mindig keres,
Az örökös vándorút véget soha nem ér,
Ha nincsen gyökered - elvisz a szél.

Mindenkinek vannak különös vágyai,
De felelősséggel tartozunk, ha számít ránk valaki,

Lehet belőle száz is, az az egy többet ér,
S ha elfelejtenéd - elvisz a szél.

Jól csak a szívével lát az ember,
Ami lényeges az a szemnek láthatatlan,
Az igazságot átérzi a lelkünk,
De Te is tudod, hogy kimondhatatlan...⁸⁸

Mióta ember él ezen a földön, azóta élnek közöttünk a Boldogság-keresők. Hogy Boldogok voltak, boldogok lettek-e, azt nem tudom, de volt néhány titkuk, melyekre szeretnék rávilágítani, s e titkok leleplezése után talán mindnyájan meglátjuk az utat és megtaláljuk az ajtót, mely elvezet 'A' Boldogsághoz. Egyre másra jelennek meg a titokról szóló könyvek. Újabb és újabb titkok kerülnek napvilágra. Az egyéniség kibontakozásának boldogsága, a siker titka, a gazdagság, mint elérhető cél... ilyen írások születnek: de a boldogságról, a boldogságunk titkairól szinte senki nem beszél. Pedig jó újra és újra átgondolnunk: nem csak azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne, hanem azért is, hogy boldogok legyünk. Nézzük tehát sorra a boldogság „titkait”. Mielőtt ezt részletesen kifejténém, elárulom, hogy a boldogság egy mosollyal kezdődik. Nem valami oda festett műmosolyra gondolok, amit illemből magadra ragasztasz talán csak azért, mert ezt várják tőled, hanem arról a belső mosolyról, mely mindig szívedből fakad. Hiszen a mosoly széppé teszi a lelkedet, és mások lelkét is.

„A mosoly semmibe nem kerül, de sokat ad. Gazdaggá teszi azokat, akik kapják, és mégsem juttatja koldusbotra azokat, akik adják.

A mosoly csak egy pillanatig él, de emléke örökre megmarad.

A mosoly boldoggá teszi otthonod.

A mosoly nyugalmat ad a megfáradtnak,

napfényt ad a csüggedőnek,

világosságot a sötétben járóknak,

gyógyulást a betegeknek.

Ahhoz, hogy összeráncold mérgesen a homlokod, több száz izomra van szükséged. Ahhoz hogy mosolyogj, csupán néhány tízre.

Mégsem lehet mosolyt venni, vagy mosolyt lopni: csak önként átadni.

88 <http://www.zeneszoveg.hu/lyrics.php?lc=21087>

Miért költenél sok pénzt és fáradságot arra, hogy megajándékozd és gazdaggá tedd barátaidat: egyszerűen csak MOSOLYOGJ!”⁸⁹ Mert két ember között a legrövidebb út – egy őszinte mosoly!

Egyedül nem megy

Az első titok annak felismerése, hogy egyedül nem leszek, nem lehetek boldog. Nem elég tehát az, hogy felismerem az „én”-t. Természetesen ez is fontos, hiszen csak „én” tudom majd meghatározni a „te” fogalmát. Csak akkor leszek képes és nyitott megismerni másokat, ha magamat már megismertem, és pontosan tudom a választ a kérdésre: ki vagyok én? Ez az első lépés. A kisgyermek, mikor már beszélni tanul, sokáig egyes szám harmadik személyben beszél magáról. Csak később alakul ki az éntudata, amikor végleg megkülönbözteti magát másoktól. S ez oly mélyen érinti, hogy *első dackorszakában* keresi önnön „én”-je határait. De ez még nem az út vége, csupán a kezdete.

Be kell látnunk, hogy a Teremtő nem magányosnak alkotta meg az teremtményt. Nem arra teremtette az embert, hogy egyedül legyen. Mint ahogy Isten sem létezik „önmagában”,⁹⁰ az ember sem létezhet *kapcsolat* nélkül. Ez a kapcsolat azonban nem *közönséges*, hanem sokkal inkább *közösséges*.⁹¹ A görög *koinonia* szó is valami ilyesmit jelent. Nem csupán embereket, akik együtt ülnek, mennek, hallgatnak, isznak, esznek... hanem embereket, akik szinte teljesen eggyé forrnak, és ez az *egy-lét* megmutatja számukra: nincsenek egyedül. Ilyenkor jut el az ember az „én” megismerésén túlra, és felismeri, hogy létezik a „te”. Az „én” felfedezi, hogy nem tud tovább lépni, nem tud növekedni, nem találja meg a Boldogságot pusztán az „én-en” belül, azaz önmagában. Ember, Emberek kellenek ahhoz, hogy megtapasztalja emberségét. Ahogyan a költő is írja:

89 www.netorian.hu/index.php?lap=szerzolist&id=65

90 Ezalatt azt értem, hogy Atya-Fiú-Szentlélek kapcsolatban, három-egységben létezik Isten.

91 A *közönség*, számomra a színházban ülő tömeget jelenti. Itt az emberek teljesen közönségesek egymással szemben. Csupán egy közös ügyük van; ugyanarra az előadásra kaptak jegyet. A *közösség* valami egészen más. Ott az emberek azért keresik a kapcsolatot a másikkal, mert közös dolguk, közös gondolataik, közös hitük, közös érzéseik vannak. Így nem lehetnek egymás számára *közönség-esek*.

Még alig emelkedő gondolatnak
vagyunk mi egy-egy szárnya.
Lehullna ez az égre szálló madár,
ha a két szárny elválna.
Két szárny vagyunk, de fenn a fellegekben
nem szállhatunk, csak mind a ketten
szívverésnyire pontos
együtemben.
Szállj velem
Egy rezdülésű szárnycsapással.
Hullongó tollak voltunk egyedül,
*szárnyak lettünk egymással.*⁹²

Az első titok tehát annak felismerése, hogy egyedül nem lehetek Boldog. Egyedül nem lehetünk *Boldogok*. Mert – ahogy a fejezet elején, a mottóban is említettük – Boldoggá nem leszek! Boldoggá teszlek! Én. Téged. Már Arisztotelész is erre utal, amikor a boldogságot, mint *célt* látja az emberi természet lényegének; a boldogság nem a külső javaktól függ, hanem a *társas kapcsolatainktól* és *belső lelki, szellemi javainktól*. Azonban ne gondold azt, hogy attól még, hogy nem barlangi remete vagy, nem lehetsz egyedül: annyira leszel boldog, amennyire beengedsz másokat lelkedbe! Nemcsak közel kerülnek hozzád, hanem *belépnek* életedbe. A boldogság tehát akkor születik meg, ha az egótlan állapot mellett a lelkünk hihetetlenül nyitva van és az elégedettség is jelen van.

Lélekben lakik

A második titok nem lehet más, mint annak felismerése: nem testi kívánságok, vágyak, álmok megvalósulása a Boldogság. A Boldogság *lelki* „ajándék”. Így túlmutat mindazon, ami körülvesz minket, és rá mutat arra, ami rejtve van. Számodra – Bennem. Számomra – Benned.

Nem a külső körülmények tesznek boldoggá, hanem az a *belső én-át-adás*, azaz önátadás, mely ugyan lelkem mélyéről, „én”-em belsőjéből fakad, de túllép *én-magamon* /önmagamon/ a másik ember felé, „te” feléd. A „környezeti jó”, azaz a körülvevő világ csak ideig-óráig teszi *elégedetté* az embert. De a Boldogságkereső embernek

92 Váci Mihály: *Két szárny*

meg kell tanulnia *megelégedettnek* lennie. Ahogyan Pál apostol is megtanulta azt, hogy mindenben *megelégedett* legyen.⁹³

Lélekemelően fogalmaz a költő is:

Az elég több a soknál
A szépségből,
A tehetségből,
A sikerből,
A szeretetből,
Az élet édes ízeiből.
Sokan szeretnék ezt a többet,
Mert a sok - nem elég,
Mert a sok – kevés,
Mert az elég mértéke más,
És más a lényege.
Neked sokad van már,
De nincs még elegend.
Én ismerem az elég titkát
És elmondom neked:
Míd van, amit nem kaptál volna?
Milyen végtelen sokat kaptál!
S mindaz meg is sokszorozódna,
Ha érte szívből hálát adnál.
Tedd meg, ha teheted!
Akkor... kinyílik fölötted az ég,
Fény hull szívednek minden zegzugába,
És ez – elég.⁹⁴

Nem azonos azonban a Boldogság a *megelégedettség*gel. Hiszen akkor időről-időre, óráról-óra változna a boldogságunk: most erre vágyom... ha megkapom: boldog leszek. Azután újra lesz valami, ami-re vágyódni fogok.⁹⁵ Amíg az ember *én-magával*, azaz önmagával *elégedetlen*, addig nehezen találja meg nemcsak a Boldogságot, hanem a Boldogsághoz vezető utat is. Sem testi, sem lelki, sem szellemi

93 Pál levele a Filippiekhez 4, 11-12

94 Füle Lajos: Az *elég* titka

95 A beteg akkor lesz boldog, mikor végre meggyógyul, de ez nem az élet Boldogsága. A diák boldog lesz, ha túl lesz a vizsgán, és utána... ez sem az élet Boldogsága.

adottságaikkal nincsenek megelégedve az emberek. Így aligha lesznek képesek elfogadni *én-magukat*, s ezáltal idegen marad a „te”. Az anyagi javak, a földi örömek boldogságot adnak, adhatnak, de Boldogságot? – aligha. Erre találunk utalást a Hegyi Beszéd⁹⁶ elején felhangzó boldogság-mondásokban⁹⁷ is. A lelki szegények, a lélek szegényei. A szegény – az ószövetségben, de még az újszövetségben is – mélyebb jelentéssel bír: akinek semmije nincs már, *csak* Istene van. Ezzel indul el a boldogmondások Istenhez emelő útja. Hiszen akkor nyerjük el a Boldogságot, amikor elveszítjük a boldogságot.

A második titok tehát annak felismerése, azon tény feltárása, hogy a Boldogság nem a fizikai világban életre kelő vágyak kielégítése, hanem lelki ajándék, mely valóságosan képes arra, hogy az embert Boldoggá tegye! Meg kell tanulnunk az *elég* titkát, és azonnal belátjuk: nem ezen áll, vagy bukik a Boldogság! Mert a megelégedettség még önmagában nem Boldogság, de segít megtalálni azt.

Szabadon

Nem a fizikai életben megélt „valós” szabadság vezet a Boldogsághoz, hanem a lelki szellemi *szabad*-ság. Ahol „mindent szabad, de nem minden használ, minden szabad, de nem minden épít.”⁹⁸ Amikor életünk bármely területén veszítünk *szabad*-ságunkból,⁹⁹ akkor úgy érezzük, veszítünk a Boldogságunkból. A „tanult tehetetlenség” az egyik oka annak, hogy úgy érezzük, semmit nem tehetünk.¹⁰⁰

96 Máté evangéliuma 5-7 fejezetek.

97 Máté 5, 3-12

98 Pál apostol 1. levele a Korinthusiakhoz 10, 23.

99 A szabad – több mint a lehet. A szabadság más, mint a lehetőség. Az, hogy lehetőségem van elutazni, még nem feltétlenül jelenti azt, hogy szabadságomban áll. (Főleg ha a szülők kényszerítik a gyermekét.) A *'szabad'*-ban benne vagyok én, az én személyes döntésem. A lehetőségre szabadságomban áll „nemet” mondani. A lehetőség lehet külső, s talán néha belső készítés: a szabadság – mindig belülről *én-magam* lelkének mélyéről fakad. Szabadon.

100 „Seligman (1965) modellje szerint a tanult tehetetlenség a tartós, ismétlődő kontrollvesztés élménye bizonyos helyzetekben, amelyek tanult módon áttevődnek a későbbi hasonló helyzetekre is.” in: Dr. Kopp Mária: Stressz és megbirkózás: a közép- kelet-európai egészség paradox (Lásd a megnevezett web helyen: Lélekben otthon.)

Rabjává válunk előítéleteinknek, nem tudunk szabadulni „kényszer-képzeleteinktől”, s ez mind hozzájárul ahhoz, hogy eltévesszük, sokszor elveszítjük a Boldogság útját. Boldogságunk következő titka tehát; a szabadság felismerése.

A Teremtő arra teremtette a teremtményt, hogy szabad legyen. Senki és semmi nem uralkodhat¹⁰¹ a másik felett. Ha van olyan területe életünknek, ahol úgy érezzük: *szabad*-ságunk elveszett, vissza kell szerezni azt. Nem erővel, nem Hatalommal, hanem szelíden. Hiszen „Boldogok a szelídek”.¹⁰² A szelídség nem gyengeség, nem gyávaság. A szelíd ember az a teremtmény, aki folyamatos kapcsolatban áll a Teremtővel. Szelíd az, aki elég erős, hogy parancsoljon – de kér. Aki üthetne – de nem üt. Megszégyeníthetne – de vigasztal. Leinthez – de meghallgat. Maga Platón is arra kéri az „állam”-ban a vezetőket, hogy ilyen szelídek legyenek.¹⁰³ Talán az arisztotelészi „bátorság” erény is ennek mélységeit tárja fel. Ez az erő szelídsége, mely megszabadít mindenfajta uralkodási kénysertől. Pál apostol üzenete még teljesebben világítja meg *szabad*-ságunk mibenlétét. „Ahol az Úrnak lelke, ott a szabadság”.¹⁰⁴ De hol az Úrnak lelke? Ott, ahol a *szabad*-ság. És hol a *szabadság*? Ott, ahol az Úrnak lelke. Fel kell térképeznünk saját életünket, hogy hol korlátozzuk, korlátoztuk mi, vagy mások a *szabadságot*. És meg kell tennünk mindent, hogy elhárítsuk az akadályokat.

Félelmeinkkel való szembenézés

Mindaz, amitől félünk, minden, amire félelemmel gondolunk, „*ki-lopódzik*” elménkből, és hatással van életünkre. Ezért nem mindegy, hogy a világról miként gondolkozunk. Bár a világot nem tudjuk megváltoztatni, a gondolkodás-módunkat igen. Be kell látnunk, hogy azok az érzelmeink, melyek a félelmeinken alapulnak, „visszahatnak” ránk. Ez lehet a múlttól való félelem, vagy a jövőtől való – mindegy. Ha nem tanulunk meg az egyetlen valóságban, az itt és most jelenében, Boldogság-tenni, akkor a múlt árnyai és a jövő – talán nem is létező lényei – elhomályosítják, eltorzítják Boldogságunkat. Aki fiatal, egészséges, fél az időskortól, a betegségtől. Ha valaki gazdag és boldog az

101 Bár ez a „tökéletlen” társadalmakban soha nem valósul meg!

102 Máté evangéliuma 5, 5.

103 In: Gyökössy Endre: *A növekedés Boldogsága* 19. oldal

104 Pál apostol 2. levele a Korinthusiakhoz, 3:17.

világi örömeinkben, attól fél, hogy elveszíti azt. A félelem szinte csecsemőkorunktól elkísér egy életen át. S mindaddig nem tudunk mit kezdeni vele, mindaddig akadályozza Boldogságunkat, amíg szembe nem nézünk vele. Be kell látnunk, hogy félelmeink megbénítanak, akadályoznak a Boldogság megismerésében. El kell „engedni” félelmeinket, fel kell ejteni őket – azaz felejtetni, hogy megszabaduljunk. Ez a *fel-ejtés* pedig nem más, nem lehet más, mint a megbocsátás.

A megbocsátás

Egy asszony eljött egyszer hozzám, és elmondta, hogy amikor imádkozik, látomásaiiban látja Jézust.

- Olyan valóságosan jelenik meg nekem, mint ahogy ön most itt áll előttem. És beszél is hozzám. Azt mondja, nagyon szeret engem, és velem akar maradni. Gondolja, hogy megőrültem?

- Egyáltalán nem. De hogy biztosak legyünk benne, hogy valóban Jézus az, aki megjelenik önnek, tegyen fel neki egy kérdést legközelebb. Kérdezze meg tőle, milyen bűnöket vallottam meg a gyónáskor. Aztán jöjjön el, és mondja el, mit mondott.

Pár nap múlva visszatért az asszony.

- Volt megint látomása Jézusról?

- Igen.

- És megkérte, mondja el a bűnöket, amiket megvallottam?

- Igen, megkértem.

- És mit mondott?

- Azt, hogy... elfelejtettem!¹⁰⁵

A megbocsátás – talán fogalmazhatok így – az „elengedés” művésze. Bármiről is legyen szó: ha nem tudod elengedni, akkor rabja maradsz egy életre. Amíg haragszol, neheztelsz a másikra – nem vagy szabad; így nem teszel Boldoggá. A megbocsátás tehát nem más, mint a „tartozás törlése”, az „adósság elengedése”. Talán nem vagyok túl messze az igazságtól, ha a Hegyi Beszéd egyik gondolatát, a legmegrázóbb Boldogság-mondást ide idézem: „*Boldogok az irgalmasok, mert ők irgalmasságot nyernek.*”¹⁰⁶ Mit is jelent ez az irgalom?¹⁰⁷ Hogyan kapcsolódik a megbocsátáshoz? Hiszen ellene mond mindannak, amit a Mester látott és tapasztalt.

105 Wayne Rice *Fején a szöveget* 36. lap

106 Máté evangéliuma 5, 7.

107 Erre a következő fejezetben részletesen is kitérünk

Ellene mond a kor szokásainak, de talán ellene mond a mai kor gyakorlatának is. Mind a mai napig irgalmatlanok vagyunk az idegekkel, de sokszor saját társainkkal, barátainkkal és családunkkal is. Egy ilyen *irgalmatlan* világban harsan fel a Boldogság hangja, csendes-szelíden: Boldogok az irgalmasok. Feltehetően az itt szereplő szó ezt jelenti: *Istennek minden ember iránti irgalma*.¹⁰⁸ Vagyis az isteni feladat az Isteni tevékenység, az isteni irgalmasság továbbadása vezet a Boldogság felé, a Boldogsághoz. Az irgalom nem más, mint az Isten hozzánk lehajló szeretete. Ahogyan az irgalmas Samáriai lehajol a félholtan fekvő emberhez, úgy hajol le hozzánk Isten szeretete: Irgalmaságában.¹⁰⁹ Ennek a történetnek zárómondata: Te is hasonlóképpen cselekedj. Az irgalom gyakorlása tehát: *történés*. Ez a *történés* a megbocsátásban *történik!* Amikor képes vagyok a Teremtő szeretetének szavait tettekre váltani. Az irgalom tehát a szeretet mások felé *történő* átadása. A bocsánat-adás. Megbocsátás.

A Boldogság harmadik titka az, hogy meg kell *szabadulni* félelmeinktől, és gyakorolni kell a szeretet-adás¹¹⁰ ajándékát. A megbocsátást. Így válhatunk valóban *szabaddá*.

A hatalom szeretete nem a szeretet hatalma¹¹¹

Ezzel el is érkeztünk a negyedik titokhoz, mely a boldogság helyett Boldogságot ad: a szeretet. Nem az ember-ember kapcsolat, nem a szülő gyermek kapcsolat, nem a férfi-nő szeretet kapcsolat, hanem a szeretetnek az a – már fentebb említett *irgalom* – formája, mely közel hajol, oda fordul a „te” felé, és befogadja azt. Talán a kulcsszó itt is a kapcsolatra esik. De már nem az „én” és „te” kapcsolatára, hanem az „én” és „ő” kapcsolatára, a szeretetteljes együttlétre, a *koinónia* értelmében. Kapcsolat az emberrel, az EMBERREL, Isten fiával, Krisztussal. Akiről maga Pilátus is mondja: „íme az ember”.¹¹²

Ezzel az *emberrel* kell kapcsolatban lennünk, de nem köszönő viszonyban csupán, hanem az „én” megnyitása által, az „ő” befogadásával. Ezt a kapcsolatot ápolni kell. Szeretetben.

108 Gyököcssy Endre: i.m. 43. oldal.

109 Lukács Evangéliuma 19, 25-36.

110 Adás, nem más, mint ad-ás. Ez pedig megegyezik azzal a kifejezéssel: áldás. Isten szeretet-ajándéka, Isten adása, azaz áldás.

111 Illés: Virágok tengere (1971)

112 János evangéliuma 19, 5.

Nem havi e-mailek formájában, nem negyedéves telefonüzeneteken keresztül, hanem naponta. Mindig. Mindenhol. A kapcsolat az élő kapcsolat, ami nem más, mint „én-ő” együttlét – vezet a Boldogsághoz.

Ennek a egy-létnek elengedhetetlen feltétele a *tiszta szív*. Boldogok a tiszta szívűek.¹¹³ Tiszta szív. Tiszta, nyitott szív. Tiszta, igaz szív. A tiszta szív nem *megpillantja* „őt”. A tiszta szív nem teóriákat gyárt, és bizonyos elképzelések *belátásával* él. A tiszta szív túl *lát* a sorokon, és meglátja az üzenetet, át *lát* a *fátylon*, és *bepillant* a kulisszák mögé.¹¹⁴

A szeretet megtapasztalásához először tehát tiszta szívre van szükségünk. A tiszta látásra... *a jól csak a szívével lát az ember* örökérvényű igazságára.¹¹⁵

A boldogság nem LETT, hanem TETT

A Boldogság aktív. Tevékeny. Maga a *történet*.¹¹⁶ Nem magában ülő, a világ dolgai felett pusztán elmélkedő élet, hanem a tettekben megvalósuló irgalmas-szeretet. Nem egymástól különálló, kellemes pillanatok összessége, meghitt, nyugodt, kiegyensúlyozott állóképek láncolata, hanem a múltat a jövővel összekapcsoló jelen pillanat *története*. A Boldogság megértéséhez, megérintéséhez aktivitás kell. Az ember talán pont attól ember, éppen azért érzi magáénak a Boldogságot, mert harcol, küzd érte. Nem statikus *lett*, hanem dinamikus *tett*. /Nyilvánvaló, hogy az ember lét-értelmének kutatása közben többre értékeli azt, amit küzdelem útján ér el, mint azt, ami – talán megérdemelten, vagy érdemtelenül – az ölébe hull./

Ezzel el is érkezünk az *arany szabály* életformáló alapigazságához, a megelőző cselekedet Boldogság ajándékozó valóságához.

¹¹³ Máté evangéliuma 5, 8.

¹¹⁴ János evangéliumában a 20. fejezetben a feltámadás történetében a *látás*-t három különböző szóval írja le az evangélium szerzője. János 20, 1-8.

¹¹⁵ Lásd az 89. Lábjegyzetet.

¹¹⁶ Lásd fentebb a 134. oldalon.

Alter – Ego

Ego – az én. Alter – a másik. Az egyiket csak a másik jelenlétével, a másik megtapasztalásával tudom megnevezni és megérteni. S most nem feltétlenül az egonak egoizmusára gondolnék, pusztán arra a tényre, hogy az én nem ismeri fel magát, ha nem érinti meg a másik. Én és a másik – én. Ha ezt a két szót más sorrendbe helyezem, akkor már közeledek az arany szabály igazságához, a másik és én. A Másik – én. Azaz az Alter-ego.

Amikor ezt a szót próbálom megérteni, mindig arra jutok, hogy igaz az állítás: mindenkinek van alter-egoja, azaz alteregoja. Másik én-je, amelyik nem önmagafelé fordul – elsőként – hanem a másik felé. Bennem is ott él az alterego, amelyik képes – megértve az *arany-szabály arányát*, az *arany szabály arányát*, azaz a másikért énmagát, (önmagát) adó szeretet irgalmát – lehajolni a másikért, hogy felemelje őt.

*Az Arany szabály*¹¹⁷

„Amit tehát szeretnétek, hogy az emberek veletek cselekedjenek, ti is ugyanazt cselekedjétek velük”.¹¹⁸ A szeretet cselekedete, a másikért megszülető tett aránya, helyes aránya ez a szabály. Bár sokszor nehéz eldönteni, hogy mit szeretne a másik, mire volna szüksége, mégis talán ez a Boldogság-útjára való lépésnek talán a kulcsa.

Ez a „Mesteri” gondolat életmentő. Képes megváltoztatni „én” központú életünket „te” központúvá! Mivel a Boldogsághoz legalább ketten kellünk, „te” és „én”, ezért nem szabad figyelmen kívül hagyni azt, hogy hogyan kell kezdeni: úgy, hogy a „te” ugyanolyan bánásmódban részesül, mintha „én” lenne. És ez rajtam múlik. Mindig az „én”-en múlik. Nekem kell úgy fordulnom „te” feléd, ahogyan szeretném, hogy „te” fordulj „én” felém. A megelőző *tett*. Bár nehéz így élni, előttünk ott áll a Krisztusi példa: ő előbb megtette. Nem az ad számkra Boldogságot, hogy Krisztus ember *lett*, hanem az, amit értünk *tett*!

117 Írhatnám azt is, hogy arány-szabály, hiszen ez a Jézusi logion nem csak aranyat rejt, hanem a helyes arányt is megmutatja.

118 Máté evangéliuma 7, 12.

Oszlik lelkemnek barna gyásza:
Nagy, fehér fényben jön az Isten,
Hogy ellenségim leigázza.
Az arcát még titkolja, rejt,
De Nap-szemét nagy száanalommal
Most már sokszor rajtam felejt.
És hogyha néha-néha győzők,
Ő járt, az Isten járt előttem,
Kivonta kardját, megelőzött.
Hallom, ahogy lelkemben lépked
S az ő bús >Ádám, hol vagy?<-ára
Felelnék hangos szívverések.
Szívemben már őt megtaláltam,
Megtaláltam és megöltem
S egyek leszünk mi a halálban.¹¹⁹

A megelőző Isten olyan gyermekeket akar, akik előzékenyek, vagyis megelőzik a másik embert a szeretet-adásban, a szeretet áldásai-ban. Ahogyan Füle Lajos mondja a már idézett versében: tedd meg, ha teheted. Nem lehetőségként, hanem *szabad* akaratod megmászíthatatlan döntéseként. Tégy Boldoggá – másokat - hogy Boldoggá Légy!

Mert a Boldogság nem lett. Hanem tett. Az Itt és Most jelenében való *történés*.

„Boldogok, akik mindebből meg is tudnak valósítani valamit, mert életesebb lesz az életük.”¹²⁰

- Mi a Boldogság?

- Hát az...

- Mi az...?

- A Boldogság!

Talán értjük. Ott van minden pillanatban. Körül vesz bennünket. Csak észre kell, észre kellene venni. Igen. Nem félni többé, hanem *meglát*ni – bepillantva a kulisszák mögé – „őt”. Azt, aki ma is az ajtó

119 Ady Endre: *Ádám hol vagy?* /Kiemelés tőlem./

120 Gyökössy Endre: *A Boldogmondások margójára*

www.netstudio.hu/arthur/05boldog.htm

előtt áll. Ma is zörget. Ma is be akar lépni életünkbe. Ma is velünk akar vacsorázni.¹²¹

„Ő ezt az ajtót nem töri be...

Ezen az ajtón csak belül van 'kilincs'.

Csak az nyitja ki, aki akarja.

Most is zörget...

K i n y i t o m – e?”¹²²

Talán ez a Boldogság...

¹²¹ Jelenések könyve 3, 20.

¹²² Gyökössy Endre: *A növekedés boldogsága*, 51. oldal.

Felhasznált irodalom:

Bognár Cecil, Gyökössy Endre: *Mi és mások – a mindennapi élet lélektana* Szeged, 1992. Szent Gellért Egyházi Kiadó ISBN: 963 7487 46 8

Gyökössy Endre: *A növekedés Boldogsága* Budapest, 1993. Kálvin János Kiadó ISBN: 963 300 542 6

Henry Cloud dr.: *Isten titkai* Budapest 2009. Édesvíz Kiadó /Fordította: Görbe Angéla/ ISBN: 978 963 529 031 4

Beszélgessünk! 2003. Kiadja: „Tűz-fészek” bt. ISBN: 963 202 587 3

Tanulmányok, cikkek, hozzászólások az Internetről

www.netstudio.hu/arthur/05boldog.htm

<http://eletmod.hu/tart/rcikk/j/0/140427/1>

<http://baratno.com/view.php?arclid=2007050202>

www.lelekbenotthon.hu/modules.php?name=News&file=print&sid=112

http://art.pte.hu/oktatasi_anyagok/hamcherif/etika-zeneszeknek/Arisztotelesz-Nikomakhoszi-etika-I-III-konyv.pdf

Makai Péter előadásai a Veszprémi Egyetem 2008/2009-es tanév tavaszi szemeszterében.

Önálló „agyszülemények”, saját észrevételek.

A Bibliai helyeket a Kálvin Kiadó által megjelentetett 1996-ban készült *magyarázatos Bibliából* idéztem.

TARTALOM

Előszó	3
Dr. Pecsuk Ottó: Az egyházlátogató Pál	5
Dr. Németh Dávid: Gondolatok az egyházlátogatásról	17
Gerecsei Zsolt: Az egyházlátogatás helye az egyház történetében	23
Vajs Tibor: 500 éve született Kálvin	37
Szabó Előd: A francia protestantizmus megerősödése és hanyatlása	55
Szűcs Balázs: Az új lehetőség	81
Pungurné Császár Judit: Ünnepi beszéd március 15-re	95
Sugár Tamás: Pilinszky János Négysorosának elemzése	113
Márkus Dániel: A boldogság	123

